

19-21 Kasım 2025

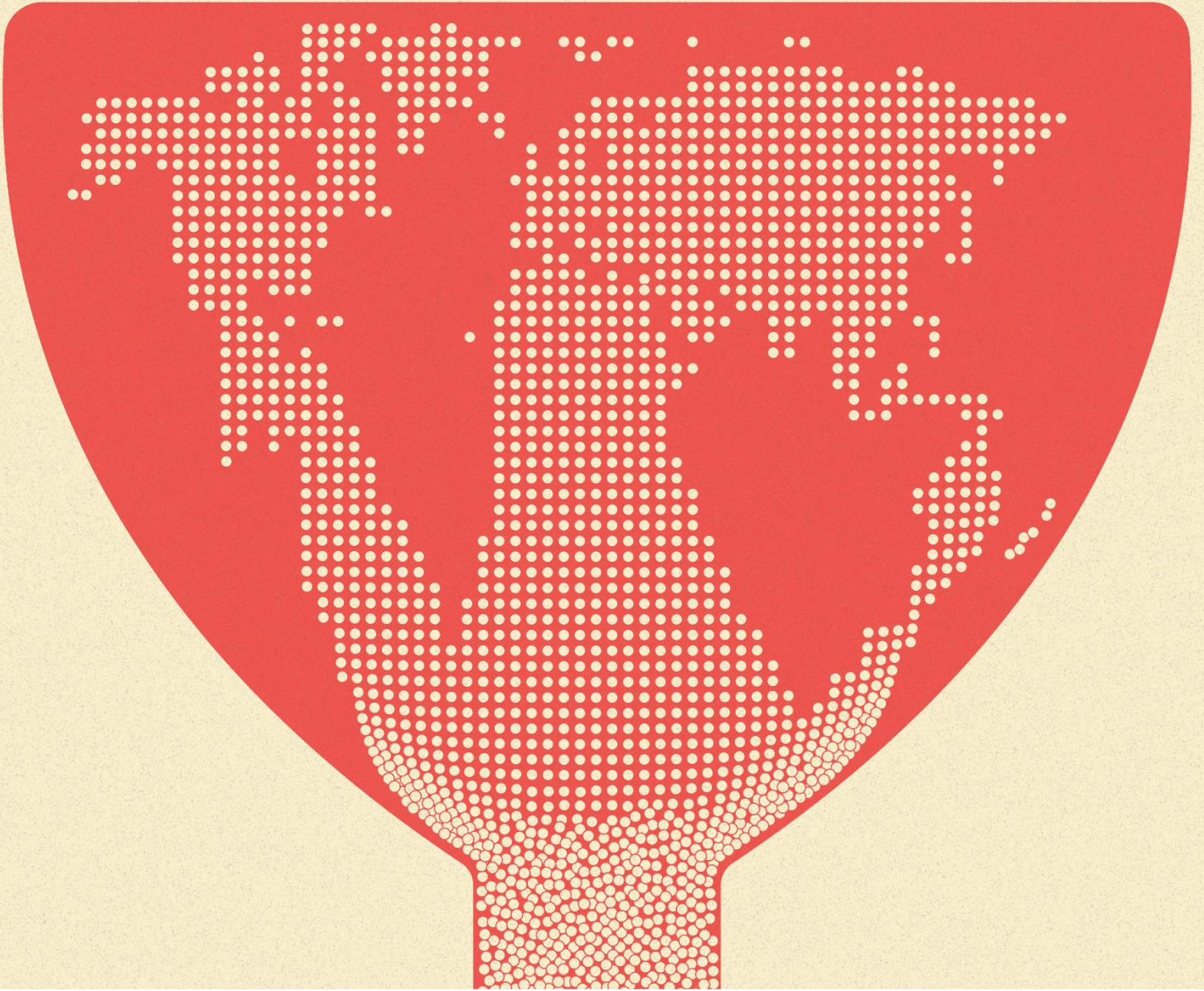
Kültür Kongre Merkezi, ODTÜ, Ankara, Türkiye

November 19-21, 2025

Culture and Convention Center, METU, Ankara, Turkey

5. Uluslararası Uygulamalı Etik Konferansı

*5th International
Applied Ethics Conference*

BOOK OF ABSTRACTS

5th International Applied Ethics Conference
5. Uluslararası Uygulamalı Etik Konferansı

Center for Applied Ethics
Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi

<https://etikkongresi2025.metu.edu.tr>

Editors / Editörler:

Estel Alegret, Umut Sami Yılmaz, Gülizar Karahan Balya, Simay Canlar Morkoç

Design / Tasarım:

Onur Sancı

Organizing Committee / Düzenleme Kurulu

Halil Turan, Prof. Dr., METU, Department of Philosophy and Applied Ethics Research Center
Gülizar Karahan Balya, Dr., METU Applied Ethics Research Center
Büşra Akkökler Karatekeli, Dr., METU, Department of Philosophy
Mete Kurtoğlu, Dr. METU Applied Ethics Research Center
Sinan Şenel, METU Applied Ethics Research Center
Selma Aydın Bayram, Dr., METU, Department of Philosophy
James Griffith, Asst. Prof. Dr., METU, Department of Philosophy
Barış Parkan, Assoc. Prof. Dr., METU, Department of Philosophy
Hafize Sena Hekimoğlu, METU, Department of Sociology
Büke Temizler Nayır, ODTÜ Felsefe Bölümü

Scientific Committee / Bilim Kurulu

Semih Akçomak, Prof. Dr., METU, Science and Technology Policy Studies
Aysun Aydın, Doç. Dr., Düzce University, Department of Philosophy
Arsev Umur Aydınoglu, Asst. Prof. Dr., METU, Science and Technology Policy Studies
Gülşah Başkavak, Asst. Prof. Dr., Acıbadem M. A. Aydınlar University, Department of Sociology
Selma Aydın Bayram, Dr, METU, Department of Philosophy
Tom Børsen, Asst. Prof. Dr., Aalborg University, Department of Sustainability and Planning
Banu Buruk, Asst. Prof. Dr, Radboud University, Institute for Brain, Cognition and Behaviour
Fatin Cedden, Prof. Dr., Ankara University, Department of Animal Science
Nüket Örnek Büken, Prof. Dr., Hacettepe University, Center for Bioethics
Erdal Cengiz, Prof. Dr., Ankara University, Department of Philosophy
Roger Castellanos Corbera, Assoc. Prof. Dr. University of Barcelona, Department of Philosophy
Işıl Çeşmeli, Assoc. Prof. Dr., Selçuk University, Department of Philosophy
Nesrin Çobanoğlu, Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Medicine
Aziz Kurtuluş Dinçer, Prof. Dr., Hacettepe University, Department of Philosophy
Matthias Dörries, Prof. Dr., University of Strasbourg, ESST
Erkan Erdil, Prof. Dr., METU, Department of Economics
James Griffith, Asst. Prof. Dr., METU, Department of Philosophy
Nurbay Irmak, Prof., Boğaziçi University, Department of Philosophy
Gürol Irzık, Prof. Dr., Sabancı University, Faculty of Arts and Social Sciences

Ahmet İnam, Prof. Dr., METU, Department of Philosophy
Sinan Kalkan, Prof. Dr. , METU, Department of Computer Engineering
Koray Karaca, Asst. Prof. Dr., Twente University, Department of Philosophy
M. Volkan Kavas, Assoc. Prof. Dr., İzmir University of Economics, Medicine Faculty
Şafak Kılıçtepe, Dr., Kırşehir Ahi Evran University, Department of Anthropology
Emre Koyuncu, Assoc. Prof. Dr., Ankara University, Department of Philosophy
Faik Kurtulmuş, Asst. Prof. Dr., Sabancı University, Faculty of Arts and Social Sciences
Didier Mineur, Prof. Dr. Sciences Po Rennes, Department of Philosophy
Daniş Navaro, Dr.
Canan Özgen, Prof. Dr., METU, Department of Chemical Engineering
Başak Ozan Özparlak, Asst. Prof. Dr., Özyeğin University, Faculty of Law
Barış Parkan, Assoc. Prof. Dr., METU, Department of Philosophy
Jan-Hendrik Passoth, Prof. Dr., European University Viadrina
Michael Peterson, Asst. Prof. Dr. , Department of Arts, Languages and Philosophy, Missouri University of Science and Technology
Nebil Reyhani, Prof. Dr., Muğla Sıtkı Kocaman University, Department of Philosophy
Manolis Simos, Dr., NKUA, Department of History and Philosophy of Science
Ayhan Sol, Prof. Dr., METU, Department of Philosophy
Hayriye Canan Sümer, Prof. Dr., Özyeğin University, Department of Psychology
Melike Şahinol, Dr., Max Weber Stiftung, Orient-Institut Istanbul
Harun Tepe, Prof. Dr., Hacettepe University, Department of Philosophy
Sibel Oktar Thomas, Asst. Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi, Department of Humanities and Social Sciences
Ertuğrul Rufayi Turan, Prof. Dr., Ankara University, Department of Philosophy
Aydan Turanlı, Prof. Dr., İTÜ, Department of Science, Technology and Society
Aristotle Tympas, Prof. Dr., NKUA, Department of History and Philosophy of Science
Özlem Ünlü, Asst. Prof. Dr., Selçuk University, Department of Philosophy
Saniye Vatansever, Assoc. Prof. Dr., Bilkent University, Department of Philosophy
Stelios Virvidakis, Prof. Dr., NKUA, Department of History and Philosophy of Science
Katerina Vlantoni, Asst. Prof. Dr., NKUA, Department of History and Philosophy of Science
Yasemin Yalın, Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Med

Table of Contents

Abstracts (EN)

(alphabetically arranged by first name)

FROM TAKING ‘CARE OF’ BUSINESS TO TAKING ‘CARE IN’ BUSINESS: ACKNOWLEDGING THE WORK OF CARE ETHICS IN BUSINESS MANAGEMENT <i>Aastha Mishra</i>	12
OTHEROIDS OR ANTHROPOMORPHISM? AN EMPATHY-BASED APPROACH TO ARTIFICIAL AGENTS <i>Abootaleb Safdari</i>	13
CONTEMPORARY KANTIAN APPROACHES TOWARDS HASTENING DEATH <i>Andrew Thomas Fyfe</i>	15
THE CHALLENGE PROBLEM IN EXPRESSIVISM <i>Anna Chaltseva</i>	17
ETHICS OF ROBOT BODY DESIGN: EXPLORING SECOND WAVE FEMINIST APPROACH <i>Anthony Isong</i>	18
METAPHYSICS FOR APPLIED ETHICS: TWO SUGGESTIONS <i>Argun Abrek Canbolat</i>	20
REPRODUCTION OF GLOBAL INJUSTICE: ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)-INDUCED KNOWLEDGE COLONIALITY <i>Başak Durukan Tercan</i>	22
ANTIGONE IN THE ICU: GREEK TRAGEDY AND THE ETHICS OF MORAL COMPLEXITY IN MEDICAL CRISES <i>Berker Basmacı</i>	24
AI, JOB DISPLACEMENT, AND THE DISSOLUTION OF MEANING: THE EXISTENTIAL IMPLICATIONS OF A HUMANITY WITHOUT "WORK" IN THE AGE OF AUTOMATION <i>Defne Yılmaz</i>	26

PLAGIARISM IN THE AGE OF GENERATIVE-AI: NEITHER STOLEN FROM OTHERS NOR ORIGINAL	28
<i>Dilek Kadioğlu</i>	
FILLING THE GAPS IN MORAL PLURALISM: A CONTRACTUALIST CASE FOR REASONABLE PRECAUTION	30
<i>Ekin Gedik</i>	
POST-ANIMAL PUBLICS: VIRAL VIOLENCE, AFFECTIVE ALGORITHMS, AND THE STRAY DOG CONTROVERSY IN TÜRKYE	32
<i>Ezgi Pehlivanlı, Esra Gedik</i>	
WHAT ETHICS FOR THE ENVIRONMENTAL PHILOSOPHY? THE PERSPECTIVES OF RATIONALISM, SENTIENTISM, BIOCENTRISM AND ECOCENTRISM	33
<i>Francesco Allegri</i>	
POLYGENIC SCORES, MERITOCRACY, AND SOCIAL JUSTICE	35
<i>Gökhan Akbay</i>	
BETWEEN UNBORN AND NEWBORN: THE INFANT BEING BORN AND ETHICAL REFLECTIONS ON THEIR AGENTIVE INVOLVEMENT IN BIRTH	37
<i>Güler Cansu Ağören</i>	
ANTITRUST-WORTHY AI	39
<i>Hendrik Kempt</i>	
(HOW) DOES ACCOUNTABILITY REQUIRE EXPLAINABLE AI?	41
<i>Hüseyfe Demirtaş</i>	
A CONTRACTUALIST FRAMEWORK FOR NAVIGATING AI FAIRNESS DILEMMAS	43
<i>Hüseyin S. Kuyumcuoğlu</i>	
AI ETHICS THROUGH NIETZSCHEAN MORAL LENS: THE CRISIS OF ETHICAL AGENCY IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE	45
<i>İbrahim Eylem Doğan</i>	

IN SEARCH OF AN ALTERNATIVE PERSPECTIVE FOR THE ETHICS OF MIGRATION LAW AND POLICIES: DECONSTRUCTION AND RE- CONSTRUCTION OF HOSPITALITY	47
<i>Irmak Kepenek</i>	
NONHUMAN ANIMAL AS ABJECT: A CALL FOR MORAL RECONSIDERATION OF HUMAN AND NONHUMAN ANIMAL SELVES	49
<i>İtir Güneş</i>	
TELEONAUTICS AND APPLIED ETHICS: CHARTING THE ETHICS OF FINAL GOALS	51
<i>Iurii Tikhonravov</i>	
MORAL RESPONSIBILITY AND ARTIFICIAL EMOTIONAL INTELLIGENCE	53
<i>M. Hadi Fazeli</i>	
LIBERAL EUDAIMONISM? RECONSIDERATIONS OF CLASSICAL ETHICAL PROGRAMS IN DEFENSE OF DEMOCRACY	55
<i>Mariusz Turowski</i>	
SURVIVORS OF SEXUAL ASSAULT ON THE STAND: A NEW FEMINIST AND VICTIM-CENTERED BIOETHICAL FRAMEWORK TO DISCUSS JUSTICE AND TRAUMA	57
<i>Mathilde Genest</i>	
THE (RADIO)ACTIVE TRANSMISSION OF RESPONSIBILITY	59
<i>Michael Peterson</i>	
AN ETHICAL DISRUPTION IN THE NATURE OF SERVICE CAUSED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE	61
<i>Nebil Reyhani</i>	
ENVIRONMENTAL BIOETHICS AS APPLIED ETHICS: RETHINKING RESPONSIBILITY IN THE AGE OF CLIMATE CRISIS	63
<i>Nesrin Çobanoğlu Yüksel</i>	
REFLECTIONS ON THE VIRTUES OF EVALUATION CRITERIA FOR DIGITAL LAY PARTICIPATION IN HEALTH RESEARCH AND POLICY	65
<i>Ozan Altan Altınok</i>	

THE CATEGORICAL ILLUSION: RECONCILING OBJECTIVE MORAL EXPERIENCE WITH A DARWINIAN VIEW OF REALITY	67
<i>Özgür Barış Çolak</i>	
WHY CANCEL CULTURE CANNOT IGNORE THE ARTIST BEHIND THE ART	69
<i>Pavlina Novosadova</i>	
AN ETHICS COURSE FOR HIGHER EDUCATION: INTERDISCIPLINARY AND EQUITABLE PERSPECTIVES	71
<i>Pınar Ayyıldız</i>	
TECHNOLOGICAL FUTURES AND ETHICS OF ANTICIPATION. A PHENOMENOLOGICAL CRITIQUE OF TEMPORAL CLOSURE.	75
<i>Riccardo Valenti</i>	
REFRAMING INTERACTIONIST REASON: INTRODUCING KANTIAN ETHICS INTO THE DEBATE	77
<i>Selda Salman</i>	
COGNITIVE ENHANCEMENT DISTRIBUTION — WHAT A COMMITMENT TO EGALITARIANISM COMMITS US TO	79
<i>Stefan Yanovski</i>	
CONSTRAINED MAXIMIZATION AS A RESPONSE TO THE FREE RIDING PROBLEM IN THE CONTEXT OF COLLECTIVE ACTION PROBLEM	81
<i>Tan Eroğlu</i>	
NORMATIVE SIGNIFICANCE OF RISK ATTITUDES IN BIOETHICAL CONTEXTS	83
<i>Tomasz Żuradzki</i>	
VIRTUE ETHICS AND MACHINE LEARNING: AN ARISTOTELIAN APPROACH TO AI ETHICS	85
<i>Tonguç Seferoğlu</i>	

Özetler (TR)

(alfabetik, ada göre)

KIRILGANLIK AÇISINDAN HEDEFLİ REKLAMLAR	88
<i>Beyza Nur Demir</i>	
TARIM DEVRİMİNDEN ENDÜSTRİYEL TARIMA; TAHILIN DESPOTİZMİ, EKOSİSTEMLERİN ÇÖKÜŞÜNÜN ÜÇ ETİK SORUN ALANI VE ÜÇ DİRENİŞ EKSENİ	90
<i>Burçin Çokuysal</i>	
POSTGENOMİK ÇAĞDA ETİK VE SOSYAL POLİTİKA: ÖNGÖRÜCÜ GENOMİK VE GENETİK NEDENSELLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	93
<i>Çağlar Karaca</i>	
YÜZ, FARK, SIÇRAYIŞ: ETİK DÜŞÜNMENİN ÜÇ PERFORMATİF HALİ	95
<i>Demet Kurtoğlu Taşdelen</i>	
EKOLOJİK SUÇLULUK VE SORUMLULUK: JASPERS'TEN ARENDT'E	97
<i>Elif Can Çalıcı</i>	
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVESİNDE G. HARDIN'IN CANKURTARAN SANDALI ETİĞİNE KARŞI T. POGGE'NİN KÜRESEL ADALET PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ	99
<i>Emine Cengiz</i>	
BİLGİ ELDE ETME YÖNTEMİ OLARAK “ALDATMA” NIN EPISTEMİK VE ETİK DEĞERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	101
<i>Eray Yağanak</i>	
YAPAY ZEKANIN YARATABİLECEĞİ TEKNOLOJİK İŞSİZLİĞİN ORTAYA KOYDUĞU ETİK BİR SORU: İŞİN OLMADIĞI BİR HAYAT NASIL ANLAMLANDIRILACAK?	103
<i>Erkan Özmacun</i>	
NÖROTEKNOLOJİLER VE OTONOMİ	105
<i>Eylem Canaslan</i>	
GENİŞLETİLMİŞ BENLİK KURAMI BAĞLAMINDA DİJİTAL ETİK SORUNLAR	107
<i>Halise Avşar</i>	

“TÜRLERARASI YAŞAM ARMAĞANI”: TÜRKİYE’DE ORGAN YETMEZLİĞİ HASTALARI VE HASTA YAKINLARININ XENOTRANSPLANTASYONA İLİŞKİN TÜR-SINIR ALGILARI VE ETİK MÜZAKERELER	110
<i>Hatice Özer</i>	
SOSYAL MEDYADA FİLTRELEME: GERÇEKLİK, TEMSİL VE ETİK ÜZERİNE FELSEFİ BİR İNCELEME	113
<i>İbrahim Günaydın</i>	
ETİK VE DOĞRU DEĞERLENDİRME BAĞLAMINDA BARINMA İHTİYACI VE KONUT HAKKI: “DÜNYANIN SEFALETİ” ESERİNDEKİ BİR VAKA ÇALIŞMASI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	115
<i>İsmail Cevher Elgin</i>	
İNSAN MERKEZCİ OLMAK YA DA ÇEVRE MERKEZCİ OLMAK, BÜTÜN MESELE BU MU?	117
<i>Mahmut Özer</i>	
POSTMODERN DÖNEMDE AHLAK FELSEFESİ YAPMANIN İMKANI: ANTİ TEORİSYEN FELSEFECİLER ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA	119
<i>Mehmet Sabır Şaybak</i>	
ALDATICI TASARIM YOLUYLA RIZA ALMAK: ÇEREZ BİLDİRİM TASARIMLARININ KULLANICI TERCİHLERİNE ETKİSİ	121
<i>Murat Uluk, Hande Aral Uluk, Sedat Erol</i>	
SAHA ÇALIŞMALARINI ARAŞTIRMA ETİĞİ ÇERÇEVESİNDE YENİDEN DÜŞÜNMEK: SOSYAL BİLİM ARAŞTIRMACILARININ GÖZÜNDEN İYİ OLUŞ	123
<i>Mümine Barkçin</i>	
KÜLTÜR, ETİK VE HUKUK: KÜLTÜRÜN YARGILAMADAKİ ROLÜNE İLİŞKİN ETİK SORUNLAR	125
<i>Nadire Özdemir</i>	
AHLAKİ YARGILARDA İNSAN VE YAPAY ZEKA KARŞILAŞTIRMASI: DENEYSEL FELSEFE PERSPEKTİFİNDEN ETİK KARARLARA YÖNELİK BİR ÇALIŞMA	127
<i>Necmiye Yüksel</i>	

DİKKAT ETİĞİ	130
<i>Onur Eylül Kara</i>	
DİJİTAL ANARŞİZM VE ETİK SORUMLULUK: ÖZGÜRLÜK İLE HESAP VEREBİLİRLİK ARASINDAKİ GERİLİM	132
<i>Öykü Marasalı</i>	
EPISTEMİK ADALETSİZLİK BAĞLAMINDA EĞİTSEL İLİŞKİLER VE BAZI ETİK İÇERMELERİ	134
<i>Raşit Çelik</i>	
ALTERNATİF TEKNOLOJİLERLE HAYVAN DENEYSİZ BİR GELECEĞİ DÜŞÜNMEK	137
<i>Seçil Aracı</i>	
İNSAN GELİŞTİRME TEKNOLOJİLERİ VE ‘NORMAL’İN KRİZİ: ETİK BİR SORGULAMA	139
<i>Selma Aydın Bayram</i>	
TIPTA YAPAY ZEKÂ: ETİK SINIRLARI YENİDEN DÜŞÜNMEK	142
<i>Serap Ergin Aslan</i>	
AFETLERDE KARAR VERME: ETİK PERSPEKTİF	144
<i>Sercan Kürklü, Eray Serdar Yurdakul, Fatih Namal</i>	
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ KADINLARIN İSTEMEDİKLERİ MÜDAHALELERE “HAYIR” DİYEMEME DAVRANIŞLARININ FELSEFİ VE FENOMENOLOJİK İNCELENMESİ	146
<i>Sibel Kibar, Günnur Türkeri</i>	
PSİKOLOJİ BİLİMİNDE YAPAY ZEKÂ: UYGULAMALAR VE ETİK SINIRLILIKLAR	149
<i>Şeyma Aydın Öztürk</i>	
BYUNG-CHUL HAN FELSEFESİNE GÖRE DİJİTAL TEKNOLOJİ ÇAĞINDA ÖZGÜRLÜK	151
<i>Tuba Çevik</i>	
NÖROTEKNOLOJİNİN AHLAKİ FAİLLİK KAVRAYIŞINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	154
<i>Tuba Nur Umut, Hatice İpek Keskin</i>	

BİR AÇIKLAMA İSTİYORUM: SANAT TARİHİ VE YAPAY ZEKÂ KESİŞİMİNDE AÇIKLANABİLİRLİK ÜZERİNE ETİK BİR İNCELEME <i>Uğur Kocager, Ebru Yetişkin</i>	157
GELECEK KUŞAKLARA SORUMLULUĞUN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ <i>Umut Eldem</i>	159
GIDA HAKKINI AÇIKLAMADA BİR KURUCU ARAÇ OLARAK TARIM VE GIDA ETİĞİ DİSİPLİNİ <i>Zeynep İspir</i>	161

Abstracts

(EN)

Aastha Mishra

Amity University, India

aasthamishra2009@gmail.com

FROM TAKING ‘CARE OF’ BUSINESS TO TAKING ‘CARE IN’ BUSINESS: ACKNOWLEDGING THE WORK OF CARE ETHICS IN BUSINESS MANAGEMENT

Values like relationality, responsibility and responsiveness are central to Care Ethics, giving a clue that “to care” means to nurture ethical interactions with attention and understanding. A question often surfaces- Is care only confined to private life? Or does it extend to the public realm? While traditionally, Care Ethics was conceived to be appropriate for personal relations, with the march of time, Care ethicists emphasize that care can be applied to the public, social and global spheres. In this milieu, the following paper intends to apply the Care Ethics framework to the context of business management, establishing the importance of human relations, emotions, vulnerabilities and human flourishing. By constructing the practical capacity of care in the business domain, the paper contributes towards the conceptual heightening of Care Ethics, as an applied ethical doctrine, on one hand and on the other, offers a new lens to discourses in business ethics, prioritizing building and supporting the idea of ‘caring’ organization. The questions to be addressed here are- How can care ethics flourish in business contexts? What will a ‘caring’ organization appear like? What does the shift from taking ‘care of’ business to taking ‘care in’ business propose? and most importantly, how can applied care ethics contribute to human flourishing and collective well-being in business contexts? These questions shall be answered by alluding to the works of thinkers like Virginia Held, Joan Tronto, Nel Noddings, Daniel Engster, Hamington & Sander-Straudt and few other contemporary care ethicists.

Keywords: Care Ethics, Business Ethics, Ethical Management, Caring Organization, Corporate Social Responsibility

Abootaleb Safdari

University of Bremen, Germany

asafdari@uni-bremen.de

OTHEROIDS OR ANTHROPOMORPHISM? AN EMPATHY-BASED APPROACH TO ARTIFICIAL AGENTS

In this talk, I argue in support of an empathic relation with robots and AI systems, or artificial agents (AAs). To this aim, I begin with a discussion of anthropomorphic behaviors toward AAs. Broadly speaking, anthropomorphism refers to the tendency to attribute human-like qualities and mental states to robots and other AAs (Breazeal, 2002, p. 236). Although the literature indicates that the concept remains vaguely defined across much of the scholarship (Damholdt et al., 2023; Li & Suh, 2022) I will nevertheless adopt the term anthropomorphism in what follows to refer to this phenomenon. I first examine the dominant understanding of this concept in the context of human-AA relations. I demonstrate that the prevailing perspective struggles with a fundamental paradox.

The paradox lies in the fact that, on one hand, people readily anthropomorphize AAs during real-time, situated interactions, yet, on the other hand, when they step back and contemplate on these interactions from a detached, reflective standpoint, they often firmly deny any real humanity, animacy, or subjectivity to the AAs. In other words, people may act as if the robot is alive in the moment but later insist that it is “just a machine.” This has led many researchers to view anthropomorphic behaviors toward AAs as fake, misplaced, or even deceptive that should be discouraged or corrected. This widespread denial strategy, I argue, ultimately leads to a dead end, preventing us from critically investigating the underlying structural mechanisms that give rise to these interactions. Furthermore, I will show that this rejection of anthropomorphism is largely rooted in the primacy of human-human relations — anthropocentrism-, which sets an implicit standard for what constitutes “genuine” social interaction. By maintaining a rigid distinction between “real” and “fake” social engagement, this approach obscures the rich and dynamic nature of human-AA interactions.

This critical examination sets the stage for my positive argument, in which I propose an empathy-based approach rooted in the phenomenologically inspired enactive framework of social cognition. I emphasize that human-AA interactions are not merely cognitive attributions but are shaped through embodied engagements. Unlike anthropomorphism, which mostly presupposes a one-sided human projection onto artificial entities, my framework acknowledges that these interactions are reciprocal and unfold dynamically, as relational processes. To better categorize AAs and understand their complex relations with humans, I introduce the concept of Otheroids—a novel category that captures the ways in which AAs transcend the traditional tool-agent dichotomy. Otheroids are not merely seen as objects or projections of human traits; rather, they are experienced as interactive partners that shape human perception, action, and social cognition in ways that cannot be fully explained by traditional anthropomorphic models. I will show that turning away from this non-genuine understanding toward a genuine, empathy-based approach transforms the paradox into the property of human-AAs interactions.

Keywords: Anthropomorphism, Deception, Empathy, Enactivism, Otheroid

Andrew Thomas Fyfe

Boğaziçi University, Türkiye

atfyfe@gmail.com

CONTEMPORARY KANTIAN APPROACHES TOWARDS HASTENING DEATH

While Contemporary Kantian approaches to hastening death capture our moral intuitions about the impermissibility of many suicides, Kantian approaches seem overly restrictive; ruling out even instances of hastening death that may be morally permissible. This paper aims to preserve the central Kantian insight about human dignity while allowing for the permissibility of hastening death in a wider range of cases than Kantians typically permit.

Samuel Kerstein argues that to will one's own death for the sake of achieving a particular freely chosen end—whether escaping suffering or completing a life project—is to treat our general capacity for free choice as merely instrumentally valuable to its use on a single occasion. Suicide, according to Kerstein, misvalues a particular exercise of the will as more important than the capacity itself. David Velleman similarly argues that the value of a person is the source from which the value of their ends flows, and therefore that seeking death as a means to one of your ends conflicts with the very value that gives any of your ends their worth.

These views match our intuitions for many cases where hastening death can seem impermissible; for example, helping a young quadriplegic die simply because he does not want to live that way or ending one's life in a dramatic gesture to punish a former romantic partner. Kantian accounts offer insight into why both sorts of suicide are mistaken: they involve a misunderstanding in the order of values. Our agency is not valuable because it serves our ends; rather, our ends matter because they are the product of our agency.

However, Kantian accounts like Kerstein's and Velleman's tend to rule out many instances of hastening death that seem permissible. For example, assisting someone already nearing death who is unable to care for themselves and in terrible pain. We argue that hastening death in such a case can be permissible since survival lacks any opportunity to continue one's self-authored

narrative and offers no possibility for beginning a meaningful 'chapter two' in one's self-authored life. Additional days are only valuable insofar as they extend an opportunity to reflect the values established in the self-authored life up to that point or are able to reflect new values through enough future time.

Our view faces a number of concerns. One is whether we can truly preserve the Kantian insight while admitting the permissibility of hastening death in these cases. We defend our interpretation of that insight and argue that our account affirms rather than betrays it. A second concern is that our account risks being too liberal. Our view faces challenges from what we call "Romeo and Juliet" cases, where a suicide at least seems to reflect self-authorship while nonetheless seeming mistaken. Addressing these objections and offering further detail regarding our account is our aim with this paper.

Keywords: Physician-Assisted Suicide, Euthanasia, Kant, Death, Dignity.

Anna Chaltseva

Boğaziçi University, Türkiye

annachaltseva@gmail.com

THE CHALLENGE PROBLEM IN EXPRESSIVISM

Ethical expressivists have often assumed that vindicating our current moral beliefs as correct is redundant: in that they rely, more or less explicitly, on the default-and-challenge model of justification, best articulated by Robert Brandom in “Making It Explicit”. On this model, as opposed to the Cartesian model of justification where a belief is by definition doubted unless demonstrated to be correct, a view is to be treated as correct unless properly challenged. I argue, however, that an expressivist cannot help herself to this model with respect to morality because she is not in a position to provide an account of what would constitute a worthwhile challenge to one’s moral convictions. This inability stems from the fact that expressivists want to both see morality as a natural product of evolution and treat it as a *sui generis* sphere of reason. This applies to such expressivist giants as Simon Blackburn and Allan Gibbard. Crucially, it is not possible for them to outsource this task to first-order moralizers — that is, to laymen. Such outsourcing is explicitly attempted by Blackburn, for he believes that first-order moralizing is independent from metaethical reflections. However, his metaethical account either precludes available accounts from ‘laymen’ or makes them look wrongheaded and illegitimate. Gibbard, on the other hand, is happy to treat one’s deep convictions as links in the causal chain — on a par with individual sources of fulfilment and projects. This signals a non-trivial impotence in as far as the issue of the defensibility of one’s beliefs is concerned. It is also important to note that the problem of what constitutes a challenge to one’s moral convictions is intertwined with the possibility of the endorsement of one’s beliefs. If there is no viable mechanism of challenge of beliefs, it is a stretch to claim that these beliefs can be reasonably endorsed either. This is hardly an admissible consequence of one’s ethical theory. In my presentation, I intend to show in detail how the challenge problem emerges in Blackburn and Gibbard. I shall also discuss potential reasons as to why this happens; that is, why both Blackburn and Gibbard appear unperturbed in the face of this easy-to-recognize consequence of their theories.

Keywords: Expressivism, ethics, default-and-challenge model of justification, Blackburn, Gibbard.

Anthony Isong

University of Johannesburg, South Africa
anthonyisong100@gmail.com

ETHICS OF ROBOT BODY DESIGN: EXPLORING SECOND WAVE FEMINIST APPROACH

This paper explores the ethical dimensions of robot body design, with particular attention to the embedded gender biases that arise from human-centred design (HCD) approaches. As robotic technologies become increasingly integrated into intimate human spaces, such as homes, hospitals, and care institutions, the aesthetics and embodiments of robots take on social significance and impact. The key concern addressed in this study is how the design of robot bodies is never a neutral exercise but one fraught with sociocultural assumptions, especially around sex and gender. Drawing from the second-wave feminist philosophy of Simone de Beauvoir, this paper argues for a radical rethinking of robot design ethics, one that critically interrogates the assumptions underlying embodied form.

The study identifies six major issues with HCD: inclusivity versus specificity, identity construction, the problem of the uncanny valley, myopic innovation, robomorphism, and bias. Among these, gender bias emerges as a central ethical concern. Feminist philosopher Sherri Irvin's assertion that aesthetic judgments about the body can perpetuate oppression. This statement sets the groundwork for deeper analysis. To remedy this, I leverage on Beauvoir's critique of biological determinism and her famous axiom that "one is not born but becomes a woman." This split between sex (as biological) and gender (as cultural) offers a lens through which robot embodiment can be critically evaluated.

To put this in context I use Valerie (a domestic android) and Grace (a nurse robot) to illustrate how stereotypically feminine traits are embedded in robot design through visual cues, voice modulation, and prescribed functions. These choices reinforce sexist norms casting care work as inherently female, despite the supposed neutrality of technological artefacts. I argue that such design decisions are informed by the "male gaze," a flawed understanding and interpretation of biology and a patriarchal perspective that commodifies and feminizes care work. This

contributes to a troubling feedback loop in which sociocultural gender norms shape technological development, which in turn reinforces those same norms.

To navigate these challenges, I suggest adopting gender-neutral robot design as a critical tool. While the task of creating truly genderless robots poses design and perception difficulties, such a shift could dismantle harmful stereotypes and foster equitable human-robot interactions. Beauvoir's existential feminism offers the ethical grounding needed to scrutinize the socio-technical interface and to question the supposedly “objective” metrics guiding design decisions.

Ultimately, this research contributes to the field of roboethics and feminist philosophy by offering a novel application of Beauvoir’s work to the rapidly evolving field of social robotics. It urges designers and technologists to move beyond superficial human-centred principles and embrace a reflexive, feminist ethical stance, one that foregrounds intersectionality, critiques embedded biases and promotes inclusive technological futures. As society continues to co-evolve with increasingly lifelike machines, ensuring these technologies respect human dignity, identity, and diversity becomes not just preferable but imperative.

Keywords: Roboethics, Human-centered design, Feminist philosophy, Embodied AI, Gender bias in robotics.

Argun Abrek Canpolat

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

aabrekcanbolat@gmail.com

METAPHYSICS FOR APPLIED ETHICS: TWO SUGGESTIONS

This paper explores the application of two metaphysical frameworks to specific ethical issues, particularly in the contexts of aging and emotional loss. The first framework is the theory of personites, a metaphysical view grounded in four-dimensionalism and perdurantism. According to this theory, human beings possess temporal parts known as personites, which may themselves be treated as morally significant agents (Hare, 2008, 2014, 2016; Fairchild, 2022; Johnston, 2016, 2017, 2021; Kaiserman, 2019; Longenecker, 2020; Montminy, 2024; Moran, 2021; Noonan, 2020, 2022; Olson, 2010; Peacocke, 2020, 2021; Register, 2024; Taylor, 2012). Despite the philosophical challenges associated with the ontological status and ethical agency of personites, I argue that the theory can serve a practical role in ethical counselling, particularly in geriatric care. Specifically, I suggest that understanding a human life as composed of temporally extended yet incomplete parts until the moment of death can offer a novel therapeutic perspective for treating geriatric depression. By emphasizing that each temporal part of a person is equally significant in the constitution of a complete life, elderly individuals may be encouraged to perceive meaning and value in their current and future experiences. Rather than viewing the past as the only meaningful component of life, the personite framework can be used to highlight the ethical and existential importance of the present and future selves as still-developing parts of a greater whole.

The second metaphysical approach discussed in this paper is inspired by the extended mind thesis, originally developed in the philosophy of mind (Clark & Chalmers, 1998; and Adams & Aizawa, 2001; Burge, 1993; Clark, 1989, 1997, 2008, 2009; Chalmers, 2012, 2019; Gallagher, 2013, 2018; Farkas, 2003; Fodor, 2009; Krueger, 2014; Menary, 2010; Rowlands, 2009, 2010). Building on this foundation, I propose an emotional extension theory, wherein certain interpersonal relationships become integrated into one's emotional regulatory system. When such emotionally extended entities—often close friends, partners, or family members—are lost

through death or separation, the resulting grief can be understood as a rupture in one's emotive functioning, akin to the loss of a physical organ or limb.

This emotional-metaphysical perspective on grief offers a fresh way to conceptualize and potentially mitigate the suffering associated with loss. Rather than framing grief solely in relation to the absence of the deceased, it is reconceived as a transformation in the grieving individual's own emotional system. By understanding the emotional loss as internal and functional—namely, the loss of a capacity to co-regulate emotion with another—it becomes possible to explore therapeutic methods grounded in metaphysical insight.

Together, these two metaphysical frameworks—personites and emotional extension—illustrate the productive intersections between metaphysics and applied ethics, especially in domains related to aging, identity, and emotional wellbeing.

Keywords: Personites, Extended Mind, Ethics of Aging, Ethics of Loss.

Başak Durukan Tercan

Middle East Technical University, Türkiye

bsk.durukan@gmail.com

REPRODUCTION OF GLOBAL INJUSTICE: ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)-INDUCED KNOWLEDGE COLONIALITY

This research aims to examine how artificial intelligence (AI) technologies contribute to the reproduction of global injustice by perpetuating knowledge coloniality that is stated as a contemporary form of epistemic domination embedded in sociotechnical infrastructures (Quijano, 2007; Mignolo, 2013; de Sousa Santos, 2007). While digital technologies have long shaped global asymmetries, AI represents a deeper epistemological rupture by autonomously producing, classifying, and governing knowledge through opaque and extractive systems (Crawford, 2021; Mohamed et al., 2020).

Conceptualizing AI as a three-stage value chain consisting of Material Foundations, Datafication, and Exploitation, this study reveals how AI systems embed colonial logics in both their design and deployment. The Material Foundations of AI, including rare mineral extraction and hardware infrastructure, rely on exploitative labor and ecological degradation in the Global South, erasing local and indigenous knowledge in favor of Western techno-scientific narratives (Joler & Crawford, 2018; Crawford, 2021). In the Datafication phase, behavioral data is harvested without meaningful consent, often from marginalized populations, leading to algorithmic systems that encode Western ontologies while excluding alternative epistemologies (Couldry & Mejias, 2019; Birhane, 2021). The Exploitation stage refers to the monetization and deployment of AI systems particularly in governance, surveillance, and public service sectors, where decision-making increasingly relies on proprietary and biased models, reinforcing epistemic dependency and algorithmic colonialism (Eubanks, 2018; Noble, 2018).

Methodologically, this research employs Constructivist Grounded Theory (CGT) (Charmaz, 2006; Mills et al., 2006), enabling an inductive, reflexive analysis of secondary sources including academic literature, policy reports, and conceptual mappings of AI. Rather than treating existing literature as background, the study codes and theorizes texts to identify

emergent categories of knowledge coloniality such as infrastructure imposition, data colonialism, and epistemic disempowerment, which are then aligned with relevant global injustice traditions such as postcolonial theory, structural injustice theory, and global egalitarianism.

This framework intends to contribute to the field in three key ways:

- It theorizes AI as a site of knowledge coloniality, repositioning debates on AI ethics within a broader political-epistemological context.
- It identifies concrete types of epistemic injustice linked to AI's material, data, and economic circuits.
- It offers a decolonial and pluralistic vision of technological futures, emphasizing epistemic inclusion, localized agency, and justice-based governance.

In conclusion, the study contends that addressing global AI injustice requires moving beyond bias mitigation or fairness metrics and instead interrogating the epistemic architectures through which AI systems enact domination. By tracing the lineage from colonial infrastructures to contemporary algorithmic systems, this research provides a critical foundation for reimagining AI in service of epistemic justice and global equality (Mohamed et al., 2020; Feenberg, 2010; Nglgi, 1986).

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Knowledge Coloniality, Global Injustice.

Berker Basmacı

Bilkent University, Türkiye

berker.basmaci@gmail.com

ANTIGONE IN THE ICU: GREEK TRAGEDY AND THE ETHICS OF MORAL COMPLEXITY IN MEDICAL CRISES

In contemporary medical ethics, principlism remains the dominant framework for analyzing moral dilemmas, aiming to balance principles such as autonomy, beneficence, non-maleficence, and justice. Yet this model often gives the impression that ethical conflicts can be resolved through the rational reconciliation of competing principles, as though moral judgment consists in identifying the uniquely correct course of action. Especially in crisis contexts (such as pandemics, triage scenarios, or institutional breakdowns), such confidence in systematic resolution proves insufficient. This paper draws on Greek tragedy, particularly Sophocles' *Antigone*, as an alternative model for ethical reflection in situations where principles conflict in ways that resist integration. Tragedy stages encounters between characters who each occupy justified moral positions— *Antigone* upholding familial and divine obligations, *Creon* defending civic order and institutional legitimacy. What defines the tragic is not moral error per se, but the structural impossibility of fulfilling all moral demands at once. Each party is right, yet their unyielding commitment leads to unintended consequences and mutual ruin.

Greek tragedy fulfills three interrelated ethical functions: (i) It serves as a critique of ethical monism with its narrative form that mirrors the irreducibility of ethical complexity, (ii) a heuristic tool for cultivating moral imagination, fostering an overall moral orientation to analyze ethical situations and (ii1) humility, by shifting emphasis from being right to acknowledging responsibility. Tragic understanding prepares us not for perfect moral clarity, but for recognizing the inevitability of moral loss, assuming responsibility without purity, and learning how to speak across principled disagreement without collapse into antagonism. In this sense, tragedy models a moderate path between rigid compliance and self-righteous defiance. It invites both institutional actors and clinicians to attend to the moral depth of conflict, to revise policies in light of lived experience, and to face the ethical burdens of care without the false comfort of a wholly justified position.

I argue that Antigone offers a powerful paradigm for deepening our understanding of frameworks such as ‘Utilitarian Principlism,’ as developed by Vearey and Henderson (2021). Their account rightly recognizes that in crisis conditions, such as pandemics or mass casualty events, autonomy may justifiably be constrained in favor of utility, whereas in ordinary clinical contexts, autonomy retains primacy. This flexibility represents a significant improvement over rigidly hierarchical moral systems. Yet even this approach cannot eliminate the tragic dimension of moral decision-making, where prioritizing one principle over another—even justifiably—can still entail serious moral harm. Like the conflict between Antigone and Creon, crisis ethics often involves choosing between competing goods, rather than between right and wrong. The risk is not moral error, but the structural impossibility of acting without violating some legitimate claim. While principled prioritization can guide action, it cannot guarantee moral success without remainder—only the courage to accept responsibility for what must be sacrificed.

Defne Yılmaz

Middle East Technical University, Türkiye

defneyilmaz9876@gmail.com

AI, JOB DISPLACEMENT, AND THE DISSOLUTION OF MEANING: THE EXISTENTIAL IMPLICATION OF A HUMANITY WITHOUT “WORK” IN THE AGE OF AUTOMATION

Nobel laureate Geoffrey Hinton, often referred to in public discourse as the 'Godfather of AI', warns that creating digital beings more intelligent than ourselves poses long-term existential threats that are no longer a speculative fantasy, but reality (Hinton, 2024). Deriving from this significant problem of the 21st century, our study conducts an ethical inquiry into AI-driven job replacement—an interdisciplinary issue—as we are now arriving at a future in which there will be less work for humans, and the threat of unemployment caused by technology is real (Susskind, 2020). In this inquiry, we move beyond the general problem of unemployment and argue that the automation of certain human activities poses a threat not just to sustaining life but to living in one that provides us with 'meaning'.

To build on our focus, the scope of this inquiry is precise: rather than mere job loss, we talk specifically about the loss of work, a distinction crucial to our title and argument. Our argument employs the distinction between 'labor' and 'work' as a conceptual framework. Although used interchangeably in everyday language, Arendt (1958/1998) defines labor as the repetitive, cyclical tasks performed commonly to sustain life. Work, on the other hand, is an activity in which humans transcend their mortality and build a lasting world. In our analysis, we consider labor as survival-oriented, time-consuming jobs, and work as an act that provides us with meaning. Humans do not exist only to survive but to live in a meaningful world (Arendt, 1958/1998); therefore, our primary concern is not the automation of labor but that of work, as the loss of it would imply a crisis that is more than merely economic but fundamentally existential.

Following this distinction, we present the research on the "meaning of work literature" by Rosso et al. (2010), which identifies many mechanisms through which people experience their work as meaningful. These include authenticity, self-efficacy, self-esteem, purpose, belongingness, transcendence, and cultural and interpersonal sensemaking. In that case, the loss of 'work' implies more than economic hardship; it indicates an existential crisis—a profound questioning of one's place and the capacity to find meaning in one's life—a capacity that is essential for survival, as Viktor Frankl (1985) argued.

Building on these implications, we believe preserving work from full automation is a collective moral responsibility. The current trajectory demonstrates that machines will not only perform "routine" tasks, but they have already started to "perform tasks that, in humans, require faculties like creativity, judgment, and empathy." (Susskind, 2020). These advancements threaten meaningful world-building activity in work. Therefore, we propose a new guiding principle: AI should be regulated to automate labor, liberating humanity from time-consuming tasks and ensuring survival, but only to assist work, never to replace it. Our proposal is not to terminate the advancements of artificial intelligence altogether, but to steer it philosophically. After all, the critical question is not whether we can automate our world, but whether, if we do, we can preserve ourselves a place within it.

Keywords: Artificial Intelligence, Dissolution of Meaning, Job Displacement, Meaningful Work, Technology Ethics.

Dilek Kadioğlu

dilek.kadioglu@gmail.com

PLAGIARISM IN THE AGE OF GENERATIVE-AI: NEITHER STOLEN FROM OTHERS NOR ORIGINAL

Plagiarism is presenting someone else's ideas, language, expressions, or generally something created by someone else as one's own. Defined this way, it can be considered as a type of theft. The current widespread use of generative-AI in academia, whether by academics, researchers, or students, however, blurs the common understanding of plagiarism as a type of theft. In ordinary cases of plagiarism, there is some person who owns an intellectual property and whose property is stolen so that the usual understanding of theft as some form of “one taking from another and making it one’s own” is satisfied. This situation, however, becomes problematic in cases of misuse of generative-AI, such as presenting AI generated text as someone’s own words, that is, someone’s own property. There appears to be no one else whose ideas have been stolen, and this situation does not fit the definition of ordinary theft, making the whole situation inappropriate for ordinary plagiarism. On the other hand, AI generated text may be viewed as the result of a collaboration between a person and an AI application, granting that person a form of ownership. However, the intellectual property does not appear to be wholly owned by that person, as it was not created solely by them. Partial intellectual property makes sense when several people collaborate, and the sum of the parts adds up to the entirety of the human-owned intellectual property. In such cases, all collaborators, whether each person's contribution is clearly specified, have rights to the resulting intellectual property. And all contributors are considered to have participated in the creation of their own intellectual property. Yet if creating an intellectual property is a requirement for originality and originality is a requirement for ownership, then the results of a collaboration between a person and an AI application cannot be wholly owned by that person. Such a person can only claim partial ownership. But then who owns the part that does not belong to the human collaborator? AI-generated text seems to be neither created by human collaborators nor stolen from other people. These situations call for a reassessment of the concept of theft in cases of misrepresented intellectual property involving the usage of generative-AI. Furthermore, a reconsideration of the general understanding of

plagiarism in line with the usage and misuse of generative-AI applications in academia with the objective of constructing a more comprehensive understanding which encompasses both ordinary and novel cases of plagiarism remains to be explored.

In analyzing the emerging dynamics of plagiarism with respect to the use of generative-AI tools in intellectual endeavors, I will distinguish between a perspective which argues that the output of generative-AI is inevitably plagiarized content and one that allows generative-AI tools to produce original content. I will defend the latter perspective, arguing that if plagiarism is defined as a form of theft from other people, it is not suitable for the situations in which generative-AI's output is used. Using output that is generated by AI-tools, however, should be addressed as plagiarism which is possible by shifting the focus of plagiarism from theft to deception.

Keywords: Plagiarism, generative-AI, intellectual property, creativity, originality

Ekin Gedik

Middle East Technical University, Türkiye

gedik.ekin@metu.edu.tr

FILLING THE GAPS IN MORAL PLURALISM: A CONTRACTUALIST CASE FOR REASONABLE PRECAUTION

This paper addresses a conceptual limitation in T. M. Scanlon's contractualist moral theory, focusing on cases where harm results from actions performed without any intention of doing so. In *What We Owe to Each Other* (1998), Scanlon proposes that an act is wrong if any principle permitting it could be reasonably rejected by individuals motivated to find general principles for the regulation of behavior that no one could reasonably reject. His theory relies on respect for moral pluralism, acknowledging that people may reasonably act from diverse, even conflicting, value systems and life plans. What matters morally is whether the reasons for a principle's rejection outweigh the reasons in its favor.

This framework, however, becomes less clear in cases involving "intentionlessness". When an individual causes harm unintentionally, the reasonable rejection test becomes challenging to apply. If no evaluable intention is present, and if the harm was not directly sought, what moral responsibility, if any, does the individual bear? This paper argues that intentionlessness is a real and morally significant category that challenges the limits of contractualist justification. To address this, the paper turns to a concept introduced by Scanlon in his later work: the concept of reasonable precaution.

In his 2021 article "Contractualism and Justification," Scanlon presents the case of individuals walking across fragile sand dunes. Each may have a reason to cross, grounded in a reasonable personal aim such as saving time or enjoying the view. Yet their actions, when aggregated, result in damage.

While none of the agents may have intended harm, they could still be asked to take care in light of what is reasonably foreseeable. Here, Scanlon introduces the idea of reasonable precaution,

defined as the expectation that individuals, even without intending harm, take steps to avoid reasonably predictable negative consequences for others. This notion adds a dimension of moral responsibility not reducible to either intention or consequence.

To explore how this concept might enrich contractualist moral theory, the paper offers a single case. A person walking across a beach unknowingly steps on and breaks a caretta caretta (loggerhead turtle) egg. The beach is known to be a nesting area and is marked with visible signs. Although the agent did not intend harm, they failed to observe information that would have allowed them to prevent it. Their lack of precaution, rather than their lack of intent, becomes central to moral evaluation.

Building on this, the paper proposes a three-level model of ethical assessment. The first level considers the observable outcome of the action. The second level asks whether reasonable precaution was exercised. The third level evaluates the agent's moral development, including their willingness to acknowledge harm and modify future behavior. By incorporating reasonable precaution into contractualist analysis, the paper aims to extend the framework's applicability to complex real-world cases. The proposed model retains Scanlon's commitment to pluralism while offering a more complete account of moral responsibility in cases of unintended harm.

Keywords: Contractualism, Reasonable Precaution, Unintended harm.

Ezgi Pehlivanlı

Middle East Technical University, Türkiye

esgi.pehlivanli@gmail.com

Esra Gedik

Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkiye

esra.gedik@yobu.edu.tr

POST-ANIMAL PUBLICS: VIRAL VIOLENCE, AFFECTIVE ALGORITHMS, AND THE STRAY DOG CONTROVERSY IN TÜRKİYE

This article explores how digital media infrastructures reshape public emotions, representations of violence, and multispecies ethics through the contested figure of stray dogs in Türkiye. Framed within the lens of environmental ethics, the study interrogates how viral dog attack videos, emotionally charged hashtags, and politicized news content construct stray dogs simultaneously as sentimental emblems and ecological threats. Drawing on affect theory and the “post-animal” framework, it demonstrates how digital platforms algorithmically circulate fear and anger, producing a moral panic that legitimizes biopolitical interventions such as mass confinement and euthanasia. Conceptualizing stray dogs as figures of “killable life”, the article reveals how digital affect economies mediate the ethical boundaries between compassion and control, and how these dynamics intersect with broader urban ecologies, spatial justice, and human—nonhuman relationalities. In response, it foregrounds counter-discourses, including activist storytelling and the relational rhetoric of *itperestlik*—a hybrid term denoting “dog-worshipping”—which reframe stray dogs as political and ethical subjects embedded in affective networks of care. Ultimately, the article calls for a renewed environmental ethics that takes seriously the entangled lives of humans and nonhumans in the algorithmic governance of shared urban habitats.

Keywords: Digital Affects and Killable Life: Stray Dogs, Media Panic, and Environmental Ethics in Türkiye.

Francesco Allegri

Pegaso University of Naples, Italy

francesco.allegri@unipegaso.it

WHAT ETHICS FOR THE ENVIRONMENTAL PHILOSOPHY? THE PERSPECTIVES OF RATIONALISM, SENTIENTISM, BIOCENTRISM AND ECOCENTRISM

In the history of philosophy animals and the environment have assumed an important role, starting from the 1970s, in a perspective of broadening the moral community, namely the set of entities that have moral importance as such. Since an anthropocentric vision in the 21st century is no longer sustainable, given that it falls into speciesism, what are the possible alternatives?

In my talk I intend to examine this topic, grouping the answers into four options: (1) rationalism, according to which moral community is composed only by rational beings or persons (i.e., beings endowed with mental complexity); (2) sentientism, which includes in the moral community all sentient beings; (3) biocentrism, according to which the status of moral patient is extended to every living organism, animal or vegetal, sentient or non-sentient, as a teleological center of life; (4) ecocentrism, for which, not only, or not so much, individual entities are deserving of direct moral protection, but (also) totalities: species, ecosystems, etc. and, beyond them, inanimate entities.

But, once anthropocentrism is overcome, the problem to be addressed is not limited only to the extension of the moral community. It also includes the issue of its internal structure. Is this structure egalitarian or hierarchical? Do the members of the moral community have the same moral rank or are they to be placed on different levels of consideration? And so we can have, for instance, egalitarian and non-egalitarian forms of sentientism or biocentrism.

Regarding the problem of the extension of the moral community, in my paper I will argue that the rationalist perspective is not convincing as a criterion for inclusion, because it is too

restrictive. Among the alternative options, I will assert that sentientism appears to be the most plausible perspective. But I will leave open the possibility that biocentrism and ecocentrism are plausible, although it is doubtful that there can be value in itself outside of entities possessing states of consciousness.

Regarding the internal structure, I will argue that egalitarian forms of sentientism or biocentrism or ecocentrism are not in reflexive equilibrium with our weighted intuitions, on the basis of simple thought-experiments (e.g. the lifeboat case). For this reason, I will develop a gradualist version of sentientism, for which the value of sentient beings grows gradually, rising up the phylogenetic scale, on the basis of their cognitive, emotional and social complexity. I will argue that this model is adequate even though we were to accept the thesis of biocentrism. In a conception of non-egalitarian biocentrism, if mere life has inherent or intrinsic value, in the event that a being, in addition to life, possesses sensitivity, this gives it a higher value. And indeed, the greater is its capacity to “feel”, the greater is its value. Moreover, if, in addition to sensitivity, a being also possesses qualities such as memory, sense of the future, rationality, self-awareness etc., its value grows further. A growth that has an additional increase the more these complex mental skills are developed.

Keywords: Moral Status, Rationalism, Sentientism, Biocentrism, Ecocentrism.

Gökhan Akbay

Nesibe Aydın Okulları, Gaziantep Kampüsü, Türkiye

gakbay83@gmail.com

POLYGENIC SCORES, MERITOCRACY, AND SOCIAL JUSTICE

Explaining social inequalities by genetic causes has been one of the main areas of controversy in the relationship between science, technology, and ethics in the 20th century. In the first half of the 20th century, the eugenics movement attributed social phenomena such as unemployment, sexual infidelity, and intelligence differences between “races” to genetic causes (Kevles, 1986). The cheapening of human genome mapping and the development of statistical methods used to calculate the correlations between genomic variation and social outcomes (e.g., education level, income) have carried these controversies into the 21st century. Today, polygenic scores derived from genome-wide association studies (GWAS) have applications ranging from embryo screening to the determination of education policies, from the prediction of psychopathologies in infancy to the explanation of regional differences in educational attainment. This study will focus on the blind spots of polygenic scores, which have become popular in the last decade, and the social scientific explanations based on them. The main question of my paper is this: Do polygenic scores have any explanatory power with respect to social-behavioral inequalities such as educational attainment, criminal risk, or income differences? My answer is no, and in this paper, I will discuss the reasons why.

The paper consists of two main parts. In the first part, I will explain why polygenic scores cannot be used to explain social injustice. The main reasons for this are that polygenic scores are correlational rather than causal and are far from measuring pure genetic effects. Recent genetic studies have shown that polygenic scores for social science traits are confounded, meaning that they cannot distinguish factors such as vertical cultural transmission or population stratification from genuine genetic causes (Tan et al., 2024). The conclusion is that an instrument we assume to measure genetic effects actually measures social structure due to downward causation (Burt, 2022).

In the second part, I will argue that the common frameworks for researchers in social science genetics, be they egalitarian and liberal (Harden, 2021) or genetic determinist and conservative (Plomin, 2018), are meritocracy and distributive justice. This theoretical framework will be criticized on the grounds that social injustices depend on the mode of production rather than the mode of distribution and that widespread injustices are minimally related to individual ability differences.

Since the form of distribution is dependent on the form of production (Marx et al., 2023, p. 60), it will be argued that social science geneticists who overlook the former focus on inequalities in the distribution of social outcomes rather than the processes that produce injustice in modern societies, and that this weakness can be overcome not through better genetic technologies but through better social science.

Keywords: Polygenic score, distributive justice, social science genomics, meritocracy.

Güler Cansu Ağören

AYBÜ, Türkiye

cnsgrbz@gmail.com

BETWEEN UNBORN AND NEWBORN: THE INFANT BEING BORN AND ETHICAL REFLECTIONS ON THEIR AGENTIVE INVOLVEMENT IN BIRTH

Traditionally, birth is understood as an act performed by the birth giver, as the term itself implies. Hence, discussions on the medicalization of birth have predominantly focused on the agency of the birth giver. Some critiques suggested that medical interventions displace or undermine the birth giver's autonomy, while others argued against understanding obstetric technologies as inherently oppressive to the birth giver's agency. While this debate is crucial, it often overlooks another figure entangled in the ethical dynamics of birth: the infant being born (IBB). This paper offers to recognize the IBB as an agentive participant in the birthing process and to explore ethical implications arising from this ontological shift.

Drawing on narrative data from my 2023 research project *Birthing-Self Narratives*, I analyze pregnancy and birth stories that depict infants not as passive recipients of medical care, but as agents who intra-act with the birthing body, healthcare professionals, and obstetric technologies in ways that shape the event of birth. In several accounts, for example, infants are portrayed as having an embodied will to be born or to stay in the womb further, responding to medical stimuli, resisting or collaborating with the birth process and the members of the obstetric team, and intra-acting with the pregnant or the birthing body in complex ways. They are depicted as exhibiting tiredness, consent, or displeasure after going through obstetric procedures or the birth process. These narratives challenge normative assumptions about subjectivity and personhood in clinical settings. Aligning with the view that medicalization is neither inherently oppressive or empowering, I propose an analysis of the complex assemblage of shifting relations that differentially distribute agency among different agents of birth.

This analysis invites a reevaluation of ethical frameworks in obstetric care. By incorporating the IBB into consideration, we confront a novel field in which to explore the ethical implications of the medicalization of birth. Recognizing the IBB as an ethical subject whose agency is emergent, relational, embodied and contingent raises new questions: Should obstetric practice be concerned with the agentive involvement of the IBB in birth? And if so, where do the obstetricians' ethical liabilities fall?

To the IBB as an active ethical agent or to the birth giver who narrates the IBB as the active agent? And how the ontological shift regarding the IBB's agency would reshape our understanding of agency, vulnerability, and care?

By highlighting the infant's agency, this paper contributes to medical and applied ethics debates that challenge the boundaries of moral consideration. It also highlights the potential of narrative methods to offer ethically sensitive accounts of complex clinical encounters.

Keywords: Medicalization of Birth, Bioethics, Agency, Birth Assemblage, Birth Narratives.

Hendrik Kempt

RWTH Aachen University, Germany

hendrik.kempt@humtec.rwth-aachen.de

ANTITRUST-WORTHY AI

The current wave of concentration in the artificial intelligence (AI) industry has produced a substantial challenge at the intersection of the free market, technological development, and ethical governance of AI: the very scale deemed necessary for the development of advanced AI systems may undermine the conditions for these systems to be considered trustworthy. This article critically examines this challenge through the lenses of trustworthy AI and antitrust principles aimed at preserving competition and prohibiting monopolistic power. Many on the technological side argue that the production of large-scale AI models—such as LLMs and other foundation models—requires exceptional concentrations of computational, financial, and human resources: without such concentration of means, the massive technological undertaking it takes to create AI could not be achieved. We argue that such concentration is normatively indefensible, rendering the resulting AI-products highly problematic. To show this, we combine arguments from political economy, regulatory theory, and critical AI ethics. We argue that the current justifications for hyper-centralized AI development -rooted in technical efficiency and global competitiveness- can lead to several problematic consequences:

First, as with other oligopolies, the concentration of wealth and knowledge will inevitably lead to the undue concentration of political power, and its exercise. We can witness that already in the manifold lobbying-efforts of large tech-companies in legislative processes. Second, we contend that trustworthiness in AI is not merely a feature of the technology itself, but of the institutional arrangements under which it is produced and governed. Trustworthy AI, as put forward in the EU's AI Act, presupposes transparency, accountability, non-discrimination, and contestability—all of which are systematically eroded in markets dominated by a handful of actors. And third, not only concentrate oligopolies' political, financial, technological power, they also limit the variety of human interaction. Specifically social AI, i.e., AI-applications designed to interact with humans, are now created under the supervision of a few companies. The effects of continued exposure to AI “streamlined” to fit certain corporate safety-

requirements on individuals and society at large is now an emerging phenomenon that needs to be critically examined.

We therefore propose that the goal of trustworthy AI cannot be meaningfully pursued without addressing the structural dimensions of market concentration. Rather than being a necessary precondition for responsible innovation, corporate scale may be a central obstacle to it. The paper concludes that the compatibility of AI development with democratic values—and the realization of AI's promised societal benefits—requires a reinvigoration of antitrust enforcement. To make AI trustworthy, the companies producing it must become antitrust-worthy: structurally constrained, decentralized, and accountable by design.

Keywords: AI ethics, business ethics, trustworthiness, antitrust-regulation.

Huzeyfe Demirtaş

Harvard University, United States of America

hdemirtas@fas.harvard.edu

(HOW) DOES ACCOUNTABILITY REQUIRE EXPLAINABLE AI?

Autonomous systems that rely on artificial intelligence (AI) are said to give rise to responsibility gaps—i.e., situations in which AI is deployed and causes harm, but no one is blameworthy for it. Over the past two decades, there has been extensive academic discussion regarding responsibility gaps. Some argue that responsibility gaps exist, and others disagree. Some hold that responsibility gaps generate moral concerns against developing or using AI, while others disagree. This paper has three main aims.

First, I argue that we should stop worrying about responsibility gaps. This is because, according to the most plausible contemporary theories, what matters for blameworthiness is determined at the stage of developing or deploying AI. Hence, what happens after AI is deployed is irrelevant—whether theoretically, practically, or both—to who is blameworthy and to what extent. Another important upshot of this argument is that, despite appearances in the literature, concerns about accountability—in the sense of blameworthiness—do not actually motivate the demand for explainable AI.

Second, I distinguish responsibility gaps from a nearby phenomenon regarding liability for harms caused by AI. I show that blameworthiness is not necessary—nor is it sufficient—for incurring liability. Hence, regardless of whether responsibility gaps exist, the question of liability for harm caused by AI remains unresolved. This is a further reason to shift our attention away from responsibility gaps and instead focus on the question about liability. Moreover, since liability is another important sense of accountability, the question whether accountability requires explainable AI resurfaces.

Third, I articulate a problem that opaque AI poses for determining liability—one that has been mentioned in the literature but is typically left vague and underappreciated. I argue that

identifying who caused the harm is necessary (but not sufficient) for determining who incurs liability for it. However, there are reasons to think that we can't figure out who caused the harm given the opacity of AI—i.e., given the fact that AI's inner workings are intractable to us. I end on an optimistic note by outlining strategies for identifying who caused the harm even if we use opaque AI instead of explainable AI. Although the question about liabilities can still motivate explainable AI, I caution against thinking that simpler AI models—such as those based on decision trees—are the answer. The upshot, once again, is that we should leave responsibility gaps behind and concentrate on the question regarding liability.

Keywords: Explainable AI, Accountability, Responsibility Gaps, Liability

Hüseyin S Kuyumcuoğlu
Sabancı University, Türkiye
huseyink@gmail.com

A CONTRACTUALIST FRAMEWORK FOR NAVIGATING AI FAIRNESS DILEMMAS

Artificial intelligence systems increasingly shape consequential decisions in domains ranging from criminal justice to healthcare, yet ensuring their fairness presents fundamental challenges that existing approaches struggle to resolve. This article examines two critical problems in AI fairness through the lens of Scanlonian contractualism (Scanlon 1998), offering a unified ethical framework for navigating these seemingly intractable dilemmas.

The first challenge is the impossibility theorem, which proves that multiple fairness criteria cannot be simultaneously satisfied in AI models except in rare scenarios involving perfect prediction or equal base rates across groups (Kleinberg et al. 2017, Chouldechova 2017, Friedler et al. 2016). This mathematical reality forces decision-makers to choose between competing fairness definitions without clear ethical guidance. This article demonstrates how to resolve this dilemma using the ex-ante version of T.M. Scanlon's contractualist approach. By comparing individual complaints before outcomes are realized, decision-makers can identify which fairness criterion generates the weakest reasonable objection in specific contexts. The framework further requires that those potentially harmed by an AI system, even under the best fairness metric, become expected beneficiaries through concrete measures. Some considered measures are lowering expected harms through improved transparency and accountability, while raising expected benefits through supportive interventions.

The second challenge is the fairness-accuracy tradeoff, a well-documented phenomenon where improving an algorithm's fairness on a given metric necessarily reduces its predictive accuracy (Berk et al. 2018, Corbett-Davies et al. 2017, Kearns and Roth 2020). When AI models are constrained to treat protected groups fairly, their overall error rates increase, potentially harming other individuals. This article proposes that contractualist reasoning provides a

systematic approach to overcome the mentioned problem. Under the contractualist framework, the article evaluates AI models by comparing the reasonable complaints of affected individuals without aggregating harms. This method allows decision-makers to select among Pareto-optimal models by identifying which choice minimizes the strongest individual objection, considering the magnitude of potential harms and the moral significance of different errors.

The contractualist approach offers several advantages over alternative ethical frameworks. Unlike utilitarian calculations that aggregate harms across populations, contractualism respects individual complaints while taking numbers seriously when complaints are of comparable moral significance. The framework provides practical guidance for real-world deployment: decision-makers must select appropriate fairness metrics and implement compensatory measures, ensuring that no group bears unreasonable burdens. The article illustrates how contractualist principles guide choices between relevant fairness metrics based on context-specific moral considerations through a detailed analysis of recidivism prediction algorithms.

By grounding AI fairness decisions in contractualist ethics, this work brings together solutions for technical problems and practical ethical requirements, offering a principled method for developing AI systems that are not merely statistically fair but also morally justifiable to all affected parties.

Keywords: AI fairness, contractualism, the impossibility theorem, fairness-accuracy tradeoff.

İbrahim Eylem Doğan
eylemdogan@gmail.com

AI ETHICS THROUGH NIETZSCHEAN MORAL LENS: THE CRISIS OF ETHICAL AGENCY IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

In *Beyond Good and Evil* §17, Nietzsche challenges the Cartesian view of subjectivity by arguing that “a thought comes when “it” wants, and not when ‘I’ want; so that it is a falsification of the facts to say: the subject ‘I’ is the condition of the predicate ‘thinks’.” Discussions in AI ethics sometimes assume the very framework Nietzsche dismantles—that ethical agency requires a unified, singular subject capable of moral responsibility. If human thought itself operates without an underlying “T”, what does this mean for our understanding of moral agency in AI systems? This fundamental challenge to subjectivity points to a foundational crisis in AI ethics: how can we establish moral frameworks for artificial intelligence when our understanding of ethical agency itself rests on questionable foundations? This paper argues that Nietzsche’s genealogical critique of moral subjectivity provides crucial resources for reconceptualizing AI ethics beyond the impasse of individual agency, by revealing how both human and artificial intelligence operate through collective, non-subjective processes that exceed traditional categories of moral responsibility.

Discussions in AI ethics often appear to assume that ethical agency requires a unified, controlling subject capable of autonomous moral decision-making. However, if, as Nietzsche demonstrates, even human “moral agents” operate through complex, non-subjective processes of drives, forces, and collective evaluations, then what foundation remains for AI ethics? The crisis deepens when we recognize that classical notions of moral responsibility—already genealogically suspect from a Nietzschean perspective—become the standard against which we measure AI systems. Rather than asking whether AI can achieve human-like moral agency, we must confront the more fundamental question: if human moral responsibility itself operates without a sovereign subject, how do we reconceptualize ethical frameworks for both human and artificial intelligence?

This paper proposes that Nietzsche's genealogical approach to morality provides crucial resources for reconceptualizing AI ethics beyond the impasse of individual agency. It argues for the necessity to develop ethical frameworks that acknowledge the collective, historical, and processual nature of moral evaluation itself, rather than ones that seek to replicate or defend human-like moral subjectivity. Nietzsche's analysis of how moral values emerge through complex interplays of will to power in the forms of drives, power relations, and cultural forces offers a model for understanding both human and artificial ethical "decision-making" as a historical process whose main features are plurality and stratification, rather than as a product of a sovereign subject.

The ethical implications of this perspective are profound: if moral responsibility cannot be grounded in individual subjects, how do we approach questions of AI governance, accountability, and the ethical judgments of human-AI systems? Drawing on Nietzsche's critique of moral metaphysics, this paper argues for moving beyond anthropocentric frameworks that privilege human moral agency toward understanding ethics as an ongoing, collective process of value creation and evaluation.

Keywords: Nietzsche, Artificial intelligence, Agency.

Irmak Kepenek

Cambridge University, United Kingdom

kepenekirmak@gmail.com

IN SEARCH OF AN ALTERNATIVE PERSPECTIVE FOR THE ETHICS OF MIGRATION LAW AND POLICIES: DECONSTRUCTION AND RE- CONSTRUCTION OF HOSPITALITY

Captain Carola Rackete was arrested due to a sea rescue operation she had conducted with her crew under Sea-Watch Organization in 2019. Similarly, as a part of the same NGO, Captain Pia Klemp was accused by Italian authorities of assisting illegal immigration, as her ship barricaded vessels trying to prevent refugees from reaching Italian shores. These human rights activists, among many others, are considered both as “heroes” and as “criminal”, as observed by the legal actions against them. Captain Klemp was also offered and refused the Paris honor award for bravery in protest of European authorities’ hypocrisy in their migration policy: “We do not need authorities deciding who is a ‘hero’ and who is ‘illegal’”. Indeed, the role of imperialism and expansionist policies among the causes of migration is rarely mentioned in the formulation of policies and legal frameworks. Although sea rescue operations have been broadly discussed in the context of refugee crisis and oppression related to migration, there is still room for reflection on these cases, which could also provide an opportunity for a debate on hospitality in ethical, legal and political terms.

The widely accepted ethical and legal framework of refugee recognition is built upon the “hospitality” approach of Immanuel Kant. Hospitality is a construction which prioritizes the inhabitants of host countries over refugees and foreigners. Jacques Derrida’s deconstruction, on the contrary, introduces an ethical approach which selflessly welcome and recognize the ‘Other’, the ‘refugee’, instead of prioritizing the ‘Self’, or the ‘host’. This infinite ethical duty is an inevitable challenge against legal duties. I believe the ethical dimension of sea rescue operations and following legal and political outcomes manifest different perspectives on the ethics of migration.

The crisis of law can be overcome and the gap between law and justice can be closed by paying attention to the ethical demands directed to law, according to Costas Douzinas and Ronnie Warrington. Based on this idea of the authors, this study aims to contribute to the field of applied ethics by evaluating mentioned presentative cases from different ethical perspectives and their practical implications related to migration, as well as to the literature on the deconstruction of hospitality as an ethical alternative that challenges the constraints of legal and political framework contributing to the ongoing crisis. To this end, I will first briefly explain the ethical foundation of the current legal framework as seen in the Italian authorities' response to the Sea-Watch captains and official responses in general. I will then outline relevant principles of deconstructivism of hospitality that criticizes the prevailing approach of 'hospitality' and explore political and legal implications of the prevailing hospitality discourse from various states. Finally, I will unfold acts of solidarity in the seas from the perspectives of ethics of hospitality and deconstructivism as illustrative cases which are contributing to deconstructing hospitality and constructing solidarity. In doing so, I attempt to explore ethical and practical implementations of deconstructivism of hospitality, its potential contribution in the fields of applied ethics and ethics of migration law and policies.

Keywords: Deconstructivism, hospitality, refugee, solidarity, ethics of migration.

İtir Güneş

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

igunes@protonmail.com

NONHUMAN ANIMAL AS ABJECT: A CALL FOR MORAL RECONSIDERATION OF HUMAN AND NONHUMAN ANIMAL SELVES

The notion of “abject,” famously developed by Julia Kristeva (1), has often been employed in the literature to illuminate various manifestations of discrimination (2). As Kristeva understands it, abject denotes the self-nonself, subject-object distinction, “as if the fundamental opposition were between I and Other or ... between Inside and Outside” (3) by serving as the division line: abject is neither an object nor a subject. Rather, it is the line, the border drawn between them, allowing self or society to push away, to expel those qualities that it does not like about itself. Thus, what is abjected once belonged to the self or society yet wished to be driven away. Abject remains volatile and ambiguous “because, while releasing a hold, it does not radically cut off the subject from what threatens it;” rather “abjection acknowledges it to be in perpetual danger” (4). As such, abjection serves the purpose of separating the self or society from the rest, thereby allowing it to form an identity and to save itself from the risk of being trapped in a state of psychosis (5). The problem is, abjection does not seem to arise from an undeniable fact or a predetermined necessity, yet it may bear serious social consequences, such as identification and marginalization of various groups based on their gender, race, ethnicity, etc. Tragically, what is marginalized is indeed not external to the self, signalling a form of self-hatred and self-alienation.

In this paper, we argue that (I) the concept of “abjection” can serve to explain the status of nonhuman animals within human societies (especially strays or those used in the agriculture industry), a status which, as “abjects,” keeps them in the periphery of our moral community, giving them little (if any) ethical consideration. Thus, nonhuman animals are radically denied a serious moral status as members of our community; and (II) based on the diagnosis offered by the notion of abjection, we further argue that a proper understanding of human and non-human selves requires a recognition of not only morally significant characteristics of nonhuman

animals (which would entitle them to a careful moral consideration), but also the ways in which we are still holding onto a disfigured notion of our own selves and communities. That is, a sort of profound blindness and self-alienation surfaces as we project certain “unwanted characteristics” of ours upon nonhuman animals, with an effort to baptize our own self-image as humans. As abject, the nonhuman animal is portrayed as dirty, animalistic, nonrational, despicable body that deserves to be treated as such, while, thanks to this border-concept, the human can devise its self-image as godly, rational, clean, self-conscious existence (6).

One philosophical benefit of considering nonhuman animal as abject (which does not seem to be done seriously in the literature) is this: Attempts to highlight the commonalities between humans and nonhuman animals is usually met with the criticism of anthropomorphism, i.e, it is claimed that the being of nonhuman animals is made sense and unfairly “humanized” in characteristically human terms. While we do not have direct access to nonhuman minds and inner experiences, the notion of abjection lets us understand those commonalities as shared or overlapping qualities, saving us from falling into the trap of anthropomorphic projection of ourselves upon nonhuman selves. This would amount to a recognition of common attributes, needs, experiences, feelings, etc. that belong to both human and nonhuman selves. That way, a new path for a more profound ethical reconsideration of who we really are may come into view, as well as a more realistic possibility of welcoming nonhuman animals into our existing moral communities as bearers of universal rights (7) and/or citizenship rights (8).

Keywords: Kristeva, nonhuman animals, abject, animal rights.

Iurii Tikhonravov

Café philosophique in Goa, India

yury.tikhonravov@gmail.com

TELEONAUTICS AND APPLIED ETHICS: CHARTING THE ETHICS OF FINAL GOALS

This presentation introduces teleonautics as a new conceptual and methodological field at the intersection of value theory, moral psychology, and practical philosophy. The term derives from the Greek *telos* (end, purpose) and *nautes* (navigator, voyager), suggesting a discipline concerned with the navigation of final goals — that is, the discovery, evaluation, and responsible cultivation of final values in human life. Teleonautics posits that not all final goods are given in advance by tradition, biology, or religion; rather, some may be discovered, articulated, or even co-created through a deliberate existential and epistemic exploration. This approach calls for a renewed ethical paradigm attuned not only to duties and consequences, but to meaningfulness, depth of experience, and long-range value formation.

In contrast to conventional applied ethics — which tends to focus on the ethical implications of pre-existing technologies, institutions, or choices — teleonautics concerns itself with the ethical stakes of the ends themselves. It asks: What is a good life really aimed at? Can new final goals emerge over time, and if so, by what criteria can we recognize and evaluate them? How can we distinguish between trivial novelties and profound moral discoveries? These questions have become especially urgent in a world marked by pluralism, moral fatigue, and crises of purpose. Against this backdrop, teleonautics offers both a critique of inherited value frameworks and a toolkit for ethical innovation.

The theoretical backbone of teleonautics draws on the objective list theory of well-being — the view that human flourishing consists in achieving a plurality of intrinsically valuable goods that are good independently of individual desires or cultural conventions. Unlike hedonism or desire-satisfaction theories, objective list theory maintains that some things (such as deep relationships, knowledge, creativity, or moral virtue) are valuable in themselves, even when

they are not wanted or recognized as such by a person at the time. Teleonautics extends this framework by suggesting that the list of final goods may not be fixed: it may evolve as humanity's experiential, spiritual, and existential capacities deepen. The challenge, then, is not only to identify existing objective goods, but to develop sensitive philosophical and practical tools for detecting and validating previously unrecognized ones. This requires a richer meta-ethical lens, one that allows for the possibility of emergent or underarticulated value domains.

Moreover, teleonautics introduces practical methodologies for value exploration. These include introspective techniques, dialogical encounters, aesthetic experimentation, and “teleonautical expeditions” — immersive experiences designed to help participants question, deepen, and reconfigure their orientation toward the good. While inspired in part by spiritual and philosophical traditions (e.g., the Socratic elenchus, the Buddhist jhanas, or Sufi journeying), these methods are adapted to secular, pluralistic contexts and are subject to ethical safeguards against manipulation or delusion.

Finally, the paper argues that teleonautics has the potential to contribute meaningfully to applied ethics in areas such as mental health, education, AI alignment, and climate action — fields where questions of final value, existential risk, and normative depth are increasingly unavoidable. Rather than offering a single solution, teleonautics provides a framework for pluralistic and rigorous inquiry into what ultimately matters, and why.

In sum, teleonautics bridges philosophy, psychology, and lived practice to propose a new ethical frontier: one that engages not only with how we live, but what we live for.

Keywords: Value theory, final values, objective list theory.

M. Hadi Fazeli

University of Gothenburg, Sweden

mh.fazeli@gu.se

MORAL RESPONSIBILITY AND ARTIFICIAL EMOTIONAL INTELLIGENCE

Dimension 1: We express emotions to AI systems. AI systems can sometimes be hurtful, causing anger, while at other times, they provide support and assistance, earning our appreciation. However, can we blame ‘Eliza,’ the AI therapist, for encouraging a Belgian man to sacrifice himself to combat climate change? Can we praise ‘Gestonurse’ for its excellent performance in providing help to surgeons in the operating room? Two major perspectives on AI and responsibility exist: one posits that AI is not and cannot be worthy of praise or blame for its outcomes (Tollon, 2023). The other contends that AI can be praised or blamed due to the practical benefits of these practices (Altehenger & Menges, 2023) or because, via emotional interactions, specific demands and expectations can be communicated to AI systems (Tigard, 2021). Either way, we seem to have encountered entities that we are not used to emoting with. How can we appropriately react with our emotions to AI systems when they fail or succeed?

Dimension 2: AI systems can mimic expressing emotions Some AI systems, especially those in humanoid robots, react with emotions to our expectations and demands. Can we appropriately be praised or blamed by AI systems? These systems are becoming more and more capable of simulating empathy, joy, gratitude, or distress (Klein, 2016; Zhao, 2023), but how does the expression of such emotions by AI influence our behavior or even our emotional expressions? AI can offer companionship, therapeutic interventions, and even ethical reflections. This phenomenon seems to force us to reconsider the nature of our responsible behavior in our emotional interactions with AI. If AI can appropriately express gratitude or frustration towards us, does this reinforce or distort our perceptions of emoting with them?

Dimension 3: AI systems can express emotions to one another AI systems increasingly interact with one another in environments requiring cooperation, negotiation, or competition. When

emotionally responsive AI agents communicate, their simulated affective states could influence decision-making processes, fostering collaboration or exacerbating conflicts. This raises the question of whether emotional interactions in AI extend beyond human-AI relations and into AI-to-AI dynamics. If AI systems engage in emotional exchanges, blaming and praising each other, their interactions may mirror or diverge from human moral norms, requiring a reconsideration of responsibility not only in human terms but within a novel inter-AI framework. Building on the Strawsonian notion of moral responsibility, in this paper, I aim to investigate how the morally-loaded emotional interactions between AI and humans, as well as among AI entities and systems themselves, shape our understanding of moral responsibility (moral praiseworthiness and moral blameworthiness, to be specific) and the broader ethical landscape of artificial intelligence when it comes to expressing moral emotions like praise, gratitude, blame, resentment, etc.

Keywords: AI's moral responsibility, morally responsible AI, ethics of AI

Mariusz Turowski

University of Wroclaw, Poland

mariusz.turowski@uwr.edu.pl

LIBERAL EUDAIMONISM? RECONSIDERATIONS OF CLASSICAL ETHICAL PROGRAMS IN DEFENSE OF DEMOCRACY

The presentation employs social-political studies (governance studies) methodologies in order to examine the influence of classical (ancient and medieval) ethical and political thought on contemporary political philosophy and political theory (and social sciences in general) within the broader theoretical concept of liberal *eudaemonism* (eudaimonist liberalism). The concept encompasses the family of “wordly-philosophical” (implementative and applicative) approaches such as developmental-republican, developmental-democratic, positive-freedom, ethical-liberal, human/social development, human capabilities, left libertarianism etc. The first part of the presentation focuses on a history that includes not only what happened in the Renaissance (the “Machiavellian moment”), the “long seventeenth century”, or the Enlightenment (the formative events of political modernity), but also goes back significantly to the Athenian and, above all, Roman ideals of “*res publica*”, “republican freedoms”; and “mixed regime” (*virtu* as a balance between *onore* pursued by *ottimati* and *libertas populi*), based on the ontological-political domain (“the custom and the way of life”, *ethe kai nomina*), but also with the foundational/root notions of “*demos*” and “*kratos*”, where democracy refers to the idea of power in the sense of “capacity to do things” (Josiah Ober). The second part of the presentation considers in a more systematic-structural way the concept of “negative republicanism”, the problem of the primacy of positive freedom (positive rights), and the tensions between positive/creative versus negative/protective theories of governing, political agency and sovereignty in contemporary normative political thought. It highlights the crucial role of understanding of sovereignty (moral-ethical, social and political) as a combination of radical-egalitarian-populistic approach with the notion of the reason of state. In a methodological sense, the presentation (as a defense of liberal eudaimonism as such) attempts to establish a correspondence and potential integration of the project of “ontological” historiography proposed by Leo Strauss, C.B. Macpherson, and more recently Geoff Kennedy,

Ellen Meisksin Wood, Onur Ulas Ince, Laura Brace, and George Yerby with the “contextualist”/historicist program of the “Cambridge School” in the history of political ideas developed by Quentin Skinner, John Dunn, John Pocock, and Richard Tuck in contrast with essentialist approaches based on Carl Schmitt radical rejection of the liberal/democratic/republican normative ideals along with their visions of politics/governance, in favor of the concept of the political understood as an existentialist expression of agonistic tensions between technical/technocratic constructions of (and hegemonical struggles for) “majority” and “minority”/“exclusion-inclusion”. The main substantial-argumentative components and expected conclusions of the presentation concern theories and practices of emancipation, representative government and participatory democracy analyzed and juxtaposed with projects of empire-building, and maintaining a patriarchal society and “exclusive citizenship” (enemy-friend and “alien” logic outside and inside biopolitical states and systems of international relations, according to conceptualizations by Schmitt and his followers, like Giorgio Agamben). The concept of eudaimonic liberalism is thus combined with historiographical and contemporary debates on centrist liberalism, with a reference to the theoretical foundations of this program — the “developmental (positive freedom) ontology” defined by J.S. Mill, T.H. Green, John Dewey and C.B. Macpherson, social/human capabilities approach, and the normative-economic category of well-being (Frank Cunningham, Brian Caterino, Phillip Hansen, Daniel Hausman on the one hand and Carol Gould, John Christman, Maria Dimova-Cookson, Nancy Hirschman and Ian Carter — on the other). Centrist liberalism/eudaimonistic liberalism is presented here as a result of the tension between the historical development of “negative republicanism” and a doctrine/theoretical program determined by the ideal of positive liberty (“positive republicanism”) with a constant play of undermining and negations in the rhythm of the “*Polanyian pendulum*”: times of egalitarianism and the “embedding/rooting” of the market in society opposed to times of “liquefaction”, the domination of the market over society, laissez-faire, neoliberalism, financialization, racialization, patriarchalization and oligarchization/timocratization of all aspects of ethical-social-political ontology and epistemology.

Keywords: Liberal eudaimonism, positive freedom, democratic theories, social/human development

Mathilde Genest

McGill University, Canada

mathilde.genest@mail.mcgill.ca

SURVIVORS OF SEXUAL ASSAULT ON THE STAND: A NEW FEMINIST AND VICTIM-CENTERED BIOETHICAL FRAMEWORK TO DISCUSS JUSTICE AND TRAUMA

Social movements such as #MeToo exposed the prevalence of sexual assaults. In Canada, close to 1 in 3 women have experienced sexual assault since the age of 15 (Cotter & Savage, 2019). Only 6% of rapes were reported to the police in 2019 (Government of Canada, 2024). In addition, only 1 in 5 reported sexual assaults led to a trial and perpetrators are sentenced to jail time in only 6.5% of the cases reported to the police (Vancouver Rape Relief & Women's Shelter, 2020). These statistics dramatically underscore the inability of our judicial system to bring justice to survivors of sexual assaults.

Consent is generally central to sexual assault trials as the prosecution must prove that the survivor did not consent and that the defendant did not reasonably believe the complainant consented (Crown Prosecution Service, 2022). In sexual assault trials, survivors' testimonies are crucial since they provide key evidence. Survivors carry the burden of proof, but their credibility is questioned (Randall, 2011).

I argue that neuroscientific knowledge of trauma should be utilized in the courtroom to address injustices experienced by survivors of sexual assault in the courtroom, and I introduced a new feminist and victim-centred bioethical framework. First, I surveyed some of the injustices experienced by survivors of sexual assault in the courtroom. Rape myths and victim stereotypes, which stem from gender discrimination, create false expectations regarding survivors' behaviours and engender epistemic injustices. For instance, survivors are expected to be emotional when recalling their assault and survivors who appear emotionally distressed are viewed as more credible (Nitschke et al, 2019). In general, when a survivor's behaviour is unexpected, she is granted less credibility (McKimmie et al., 2020; Ibid.). Other injustices are

also inherent in sexual assault trials. The justice system fails to protect survivors and indeed harms them by granting them little agency and creating conditions in which they are likely to be victimized again. The cross-examination of survivors materializes the adversarial nature of the justice system (Craig, 2016; Craig 2018). Defence lawyers often aim to shift the blame and responsibility away from the defendant by focusing on survivors' behaviours and character (Craig, 2018; McGlynn, 2017).

Second, I note that many of these injustices are linked to survivors' reactions to trauma during and after the sexual assault. Since neuroscientists have an extensive understanding of trauma that sheds light on its mechanisms, effects, and consequences, I therefore examine possible ways that neuroscientific knowledge about trauma could be used in the courtroom to support survivors. I explore related ethical issues like educating stakeholders and implementing trauma-sensitive and trauma-informed practices in the justice system.

On this basis, I develop a new feminist and victim-centred bioethical framework which allows for focusing on survivors' health needs and well-being without compromising the justice system's need for fairness. Indeed, I found that the current framework is ineffective for discussing survivors' experiences in the courtroom since such a framework aims to balance the defendant's rights and society's interest in justice but ignores the survivor's interests.

Keywords: Bioethics, sexual assault, justice, trauma, epistemic injustice

Michael Peterson

Missouri University of Science and Technology, United States of America
mpeterson@mst.edu

THE (RADIO)ACTIVE TRANSMISSION OF RESPONSIBILITY

Nuclear energy offers 21st century human beings a means of meeting energy demands without apparently contributing directly to climate change intensifying externalities like CO₂ emissions, environmentally destructive practices like fracking, or inevitable accidents like ocean oil spills. Fission and — soon, we are promised — fusion, herald a total social transformation due to their being cheap, efficient, and clean. Waste management, however, has proven to be more challenging than anticipated. Few communities are willing to shoulder the 10,000 year burden of isolating even relatively small amounts of radioactive waste and many nations are unwilling to compromise national or even global security by producing more easily recyclable waste due to its potential role in weapons manufacturing. The question of waste thus provides us with a vantage point from which to examine nuclear energy from its own margins to better understand the conceptual logic of its promise.

Because nuclear fission is a physico-material process, it cannot be undertaken without remainder. The radioactive waste that results from nuclear fission is a very small amount of material that continues to emit harmful radiation and, as a result, must be isolated from organic life until its radioactivity abates. Since the 1970s, the primary questions confronting institutions tasked with managing radwaste have been technical and political. How is this waste to be isolated and how shall responsibility for this waste be allocated? In 1984, the United States of Energy commissioned a report from the Human Interference Task Force to evaluate the risks of future human beings interfering with the waste's isolation. The central argument they deployed is consistent not only with all global nuclear waste management programs but, indeed, provides us with the logic of the transmission of responsibility at its most general level: future societies with knowledge of the risk of interfering with the repository bear full responsibility for any adverse effects of interference. In order for that knowledge to be available, it must be preserved, and so the archives that contain that knowledge and the very legibility of those

archives must also be preserved. In the end, the entire social context that makes this knowledge knowable must, in the form of a normative imperative, be preserved.

And so, in linking capacity for responsibility to the acquisition of specific technical knowledge, the Human Interference Task Force in fact establishes a logic of responsibility whereby the dissemination and replication of the structures that give rise to the necessity of nuclear energy are simultaneously the conditions for the responsible use of this technology. Indeed, this logic culminates in the DoE current-day insistence that predictions made regarding future states of affairs will assume that future social states of affairs are basically identical to current social states. That is to say that nuclear energy's touted role as socially transformative ends up justifying the mandated stasis of contemporary social forms.

Appealing to the philosophical contributions of both Antonio Gramsci and Jacques Derrida, this paper argues that the intergenerational time scale of nuclear waste reveals the paucity of contemporary conceptions of intergenerational ethics. Indeed, we shall demonstrate that, in the case of nuclear ethics, an ethics of transmission has resulted in the mutation of the imperative to maximize future autonomy into the imperative act such that future states resemble the present as much as possible. To resist burdening future generations with our waste means first admitting that nuclear energy is not primarily justified as a clean energy source for future people. Rather, its justification is primarily a means of fixing contemporary structures of consumption and extraction indefinitely and for the benefit of present generations.

Keywords: Intergenerational ethics, ethics of technology, nuclear energy, Jacques Derrida, Antonio Gramsci

Nebil Reyhani

Mugla Sıtkı Kocman University, Türkiye

nebil.reyhani@gmail.com

AN ETHICAL DISRUPTION IN THE NATURE OF SERVICE CAUSED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Service anonymization is a phenomenon deeply intertwined with urbanization. A fundamental feature of urban life is our reliance on services provided by individuals who remain complete strangers to us. Technological advancement throughout history has led to a proportional increase in this anonymisation. However, the advent of artificial intelligence (AI) marks a departure into uncharted territory. AI does not merely extend anonymization further—rather, as I aim to demonstrate, it fundamentally disrupts the ethical nature of service itself.

To develop this argument, I draw on Shannon Vallor’s critique of the prevailing discourse on carebots. Vallor challenges the common narrative that frames caregiving purely as a burden from which caregivers might be liberated by automation. The crux of her insight can be, in my view, distilled into a pivotal question: If we reduce the hardship of care to a mere burden, can we still claim that what remains after its elimination truly constitutes care—that we, in other words, did really care? This line of thinking provides a conceptual foothold for what I call ethical disruption, and I argue that this insight can be both radicalized and extended beyond care to the broader domain of all human-to-human services.

Further inspiration comes from Kate Darling’s anti-alarmist robot ethics, which critiques the tendency to anthropomorphize robots. She proposes a more grounded analogy: our historical relationships with animals, which have often been productive and harmonious. While her framework offers valuable guidance for design choices, my focus lies not on design itself but on the broader societal choice we face. From this vantage point, I argue that in a future of fully automated, fully anonymous services, human service may become indistinguishable from husbandry. While I acknowledge the hyperbole in this claim, I nonetheless believe it is justified

to ask, with full seriousness: on what grounds do we distinguish services rendered between humans from those that resemble animal husbandry?

Service, at its core, involves fulfilling needs that individuals cannot—or choose not to—meet themselves. A distinction might be drawn based on either (1) the nature of the needs or (2) the nature of the service. The first approach might invoke Maslow’s hierarchy to distinguish human from animal needs. However, as I will argue, the limitations of this approach only underscore the depth of the disruption AI poses. Turning to the second option, I examine Vallor’s Aristotelian ethics, highlighting its shortcomings in this context, before exploring the Kantian alternative revived by thinkers such as Onora O’Neill and Allen Wood. I will argue that moral autonomy—widely regarded as the strength of Kantian ethics, particularly by O’Neill, who places it at the center of her AI ethics—is, in fact, the very source of its limitations when applied to our issue. While the focus on moral law allows us to treat every individual as morally equal, this very emphasis on absolute equality makes it impossible to tie specific duties personally to specific individuals. Kantian ethics may distinguish between actions done merely in accordance with duty and those done out of duty, but it does not—and perhaps cannot—determine whose duty it is in any concrete, interpersonal sense. As I will elaborate, Kantian ethics may prove even more limited than Vallor’s Aristotelian approach, albeit for the opposite reason: the price of moral autonomy, it seems, is a kind of moral anonymity. I do not aim to provide a definitive conclusion. Instead, I argue that there is no ethically trivial way to dismiss a society that fulfills the needs of all its members—but only through a fully automated, anonymous system that is, in effect, indistinguishable from husbandry.

Keywords: Artificial intelligence, robot ethics, care ethics, virtue ethics, Kantian ethics

Nesrin Çobanoğlu Yüksel

Gazi University, Türkiye

nesrinc@gazi.edu.tr

ENVIRONMENTAL BIOETHICS AS APPLIED ETHICS: RETHINKING RESPONSIBILITY IN THE AGE OF CLIMATE CRISIS

Environmental bioethics is a rapidly evolving field that addresses the ethical dimensions of the ecological crisis by moving beyond traditional anthropocentric frameworks. While classical bioethics has predominantly focused on medical practice and human-centered dilemmas, today's environmental challenges—ranging from climate change and biodiversity loss to environmental injustice—demand a more inclusive ethical model. This paper proposes that environmental bioethics must become a foundational pillar in applied ethics, particularly in guiding health, policy, and justice discourses in the face of planetary boundaries.

At the core of environmental bioethics lies the recognition that ecosystems, non-human life forms, and future generations possess moral relevance. Van Rensselaer Potter's early articulation of bioethics as a "bridge to the future" (1971) emphasized the integration of biological knowledge with human values for the sustainability of life. Building on this, Hans Jonas (1984) introduced the imperative of responsibility, highlighting the ethical obligation of humanity not only to present lives but also to future life on Earth.

This paper draws upon contemporary literature and institutional work, including the 2025 report by the Nuffield Council on Bioethics, which urges the ethical integration of climate and health policymaking. The report outlines how environmental and public health decisions must consider equity, vulnerability, and long-term impacts, reinforcing the role of environmental ethics in applied contexts. Furthermore, scholars like Keisha Ray (2024) emphasize that environmental health disparities disproportionately harm marginalized communities, thus connecting environmental degradation to systemic injustice.

The paper also examines the moral status of non-human beings through ecocentric and biocentric ethical lenses. Drawing from Tom Regan's theory of animal rights (1983) and Paul

Taylor's respect for nature (1986), environmental bioethics insists that the intrinsic value of non-human life be considered in ethical decision-making processes. These perspectives challenge utilitarian models that reduce nature to a mere resource for human benefit.

In conclusion, environmental bioethics calls for a reorientation of moral reasoning—one that acknowledges our interdependence with the natural world and the ethical necessity to protect it. As the climate emergency intensifies, applied ethics must expand its focus to include the ecological conditions of life, ensuring that ethical responsibility does not end with the human.

Keywords: Environmental bioethics, environmental health, environmental justice, climate policy, ethical integration

Ozan Altan Altınok

University of Johannesburg, South Africa

ozanaltanaltinok@gmail.com

REFLECTIONS ON THE VIRTUES OF EVALUATION CRITERIA FOR DIGITAL LAY PARTICIPATION IN HEALTH RESEARCH AND POLICY

The societal trend of **digitalization** has truly invigorated the spirit of **participatory awakening** within the life and health sciences. This movement has been gaining ground at least since the "participatory turn" (Schicktanz, 2009) and the extensive discussions around lay-supported research in the "citizen science" debate (Hammel et al., 2021). The COVID-19 pandemic, with its lockdowns and mandatory remote work in so many fields, led to an unprecedented spread of both **digital devices** and the technical skills needed for using **video telecommunication technologies** across broad segments of the population. This development now enables those of us initiating participation processes — and I understand these as involving laypeople in political and scientific decision-making and research processes — to transfer methods that previously relied on in-person communication into the virtual space. This is really fueling the increase in methodological diversity we've seen in participatory science for many years now (Hammel et al., 2021; Kasberg et al., 2021). Due to the challenges of the possibility of participation in many different fields, the pace and extend as well as the main line of extension has been different in different contexts and countries. Despite the difficulties and differences in pace, the debate about involving laypeople in research and decision-making processes (Schicktanz, 2009; Schicktanz & Schweda, 2006; Schicktanz et al., 2012) seems to be clearly swinging in favor of **participation advocates** (Wright, 2021), and sometimes this is already reflected in **research funding criteria** (Bethmann et al., 2021; PartNet et al., 2020). Although the particular manifestations are different from each other with respect to nation states as well as many different social networks and categories, this is quite a European trend.

The way digitalization has opened up new target groups for participation, along with the ongoing pluralization of German society, means that **participation research** must account for the involvement of new **stakeholders**. These are not new in the sense that they emerged

recently, however they have been absent from the discussion. When doing so, we really need to carefully weigh the advantages and disadvantages of different participation formats as different formats bring about their own difficulties as well as advantages differently to diverse and further diversified stakeholders. The challenge is due to this twofold process and development. A) the increased epistemic and political inclusion of marginalized groups and b) the technical possibilities that can open up new epistemic injustices, harms but also benefits due to new digital environments in participation. However, observations of previous reflections on the quality criteria for successful participation show that they've primarily focused on the **degree of participation**, and thus the prospective power to shape processes (Arbeitskreis Kritische Gerontologie der DG GG & Aner, 2016; Wright, 2021). The call for a different framework (Sakowsky, et. al. 2024) highlights the difficulty of using such degrees without criteria. In addition to that, the idea of a degree can also cause different forms of epistemic inclusion that is incommensurable to the others. With this contribution, I aim to open up and broaden the discussion on **normative evaluation criteria for digital participation processes** in health research and policy. While I don't claim to be exhaustive, I will focus on the following normative dimensions: **fair access**, **discourse procedural justice**, **discourse quality**, and **appropriateness**. My focus will be on challenges that arise from using digital technologies in participatory projects, but I will also address challenges of a more general nature.

Keywords: Ethics of participation, digitalization, justice in participation, epistemic injustice in science

Özgür Barış Çolak

Middle East Technical University, Türkiye

ozgurbarisegitim@gmail.com

THE CATEGORICAL ILLUSION: RECONCILING OBJECTIVE MORAL EXPERIENCE WITH A DARWINIAN VIEW OF REALITY

A central debate in meta-ethics concerns moral realism versus anti-realism. Moral realists contend that objective moral truths exist, that govern what is good or what one ought to do. For example, “slavery is wrong” or “you ought not to enslave.” Anti-realists, on the other hand, argue that there are no objective moral truths.

To analyze the core mechanism that leads to the conflict between realist and anti-realist accounts, I propose the concept of “categorical illusion”, which argues that the central problem is the conflict between our psychological experience of morality and its ontological nature. On the one hand, our moral phenomenology appears to be objective. Ordinary moral judgments are framed with a “claim to objectivity,” treating values as if they are part of the “fabric of the world” (Mackie, 1990). This perceived objectivity is supported by psychological studies showing that people often treat their core ethical beliefs as objective facts, like scientific facts (Goodwin & Darley, 2008). Furthermore, people tend to implicitly hold moral objectivist views even when they explicitly express relativist beliefs (Zijlstra, 2023). This phenomenological evidence, therefore, provides strong *prima facie* support for moral realism.

On the other hand, a Darwinian view challenges moral realism. Street (2006) states that evolutionary forces influence both our evaluative attitudes—such as desires and approvals—and their content, which includes concepts like “killing” or “cheating.” Evolutionary history does not support objective moral truths but creates “adaptive links” between situations and advantageous responses. This dilemma leaves realists with two options: either our attitudes are unrelated to moral truths, or natural selection aimed to track objective morals, which is highly unlikely (Street, 2006). An ontology of morality grounded in evolutionary biology, therefore, strongly supports anti-realist or skeptical positions.

The Categorical Illusion distinguishes between the phenomenology and ontology of morality. It argues that the experience of core moral assertions as objective and binding is a psychological trait shaped evolutionarily. Ontologically, moral rules are hypothetical imperatives based on goals. For instance, “One ought not to cheat” is not an objective truth but an evolutionary shorthand for the conditional: If one is to be accepted and thrive within a cooperative social group, thereby increasing their chances of survival and reproduction, then one ought not to cheat.

This illusion serves a powerful adaptive function. A command that appears as absolute and objective bypasses the need for complex conscious calculation of its instrumental value (Joyce, 2006). Therefore, ensuring quick, reliable, and broad compliance is crucial for group cohesion and reproductive success (Ruse, 1998). Furthermore, this mechanism also plays a key cognitive role by bridging the gap between “is” and “ought”.

Starting from David Hume, philosophers have long pointed out the logical gap between descriptive claims (e.g., “Lying and cheating erode the interpersonal trust that is essential for stable social cooperation.”) and prescriptive claims (e.g., “one ought not to lie or cheat”). However, due to our evolutionary history, these concepts are fused in lay individuals at the phenomenological level. Our minds are naturally equipped to make this leap effortlessly. While the ancestral mind operated on these fixed moral duties, it is only the modern reflective mind, armed with abstract thinking tools, that can break down this illusion and recognize its conditional structure (Ruse, 1998). This explains why the "claim to objectivity" feels like a direct perception of a requirement in the world itself, rather than a means-end calculation (McDowell & McFetridge, 1978).

Ultimately, this paper defends a version of error theory by offering a naturalistic explanation for the so-called "error"—the misattribution of objective status to subjective experiences. The objective, unconditional moral claims are a phenomenological reality but an ontological illusion. By understanding this illusion through the lens of evolutionary pressures, this paper affirms the anti-realist and instrumental nature of morality without denying the powerful, objective character of our moral experience.

Keywords: Meta-ethics, evolutionary ethics, error theory, moral realism&anti-realism, categorical illusion

Pavlina Novosadova

University of St. Cyril and Methodius Trnava, Slovakia

novosadova4@ucm.sk

WHY CANCEL CULTURE CANNOT IGNORE THE ARTIST BEHIND THE ART

In recent years, we have seen a growing effort to hold celebrity artists accountable for their immoral behaviors, and one among the popular methods in both public discourse and philosophical debate is cancel culture. Cancel culture, in its aim to withdraw support and lower the pedestals we place celebrity artists on, is often carried out through practices such as boycotting. Thus, we can reasonably expect cancel culture to demand that we disengage from the art of the celebrity artists we aim to cancel. On a surface-level analysis, this appears self-evident, but under further scrutiny, we witness how tensions between cancellation and disengagement arise. This work draws attention to these exact complications and, consequently, invites readers to reflect on the debates surrounding cancel culture and the tensions between ethics and aesthetics.

As mentioned, cancel culture ultimately serves as an umbrella term, within which Janssens and Spreeuwenberg recognize two kinds of cancellation: 1) as punishment, and 2) as a method to remove one's privileged access to a public sphere. Notably, cancellation as a social punishment is one understanding that does not demand individuals to disengage from the art of immoral artists. However, ethicists—most notably Linda Radzik—have condemned this understanding as “morally reprehensible,” which calls into question whether we should abandon this method in the first place. On the other hand, the latter understanding, which works on the basis of accountability and redirection of attention, does demand that we disengage from an immoral artist's art. By refusing to buy books, stream music or movies, or support the artist by other means, we are able to censure powerful figures and limit their access to public spheres. On a public level, artists are appreciated and upheld exactly for their

role in creating popular and successful art; if the art continues to be appreciated, the artist does too. If this is the case, we keep these figures in the public sphere, which undermines the fundamental aim.

We might then assume the conclusion is certain: if we wish to practice ethical cancellation, we must simply disengage from an immoral artist's art. Surely, when it comes to accountability, there exist consequentialist reasons to disengage from art—mainly to prevent benefiting immoral artists and potentially enabling further harm they may cause. However, as we might have personally experienced, such an approach proves easier said than done. Even further, as Shen-yi Liao points out, continually disengaging from art might hinder a life of aesthetic flourishing, which stands as a general worry among philosophers.

Thus, we are met with various complications. We may practice cancel culture without having to risk aesthetic unfulfillment, yet we uphold an unethical approach to cancellation. Or, we implement the ethical form, which then demands we disengage from art and sacrifice aesthetic fulfillment. Last but not least, we might aim for the ethical approach of cancellation, yet fail to commit to disengaging from art—making our attempts to hold immoral artists accountable a failure, as seen with Roman Polanski, J.K. Rowling, and Kanye West, for example.

Essentially then we are left with a number of ethical reflections: should we hold immoral artists accountable? If so, how do we approach this ethically? And finally, when tensions arise, what should take precedence: moral or aesthetic values?

Keywords: Cancel culture, disengagement, accountability, ethics vs. aesthetics, immoral artists

Pınar Ayyıldız

Lokman Hekim University, Türkiye

pinarayyildiz@yahoo.com

AN ETHICS COURSE FOR HIGHER EDUCATION: INTERDISCIPLINARY AND EQUITABLE PERSPECTIVES

The present study attempts to introduce a comprehensive, longitudinal ethics curriculum designated to permeate each phase of the university experience, entitled “An Ethics Course for Higher Education: Interdisciplinary and Equitable Perspectives.” In recognition of the multifaceted being of ethical challenges facing contemporary society and academia, the proposed course mandates that all university students engage with ethics education throughout their academic lives, transcending traditional disciplinary boundaries. The content here spans a broad array of fields involving technology ethics, artificial intelligence (AI) ethics, research ethics, science and technology studies (STS), ecological and medical ethics, business ethics, culture, identity and ethics, metaethics, aesthetics alongside applied approaches and methods in ethics through a series of relevant case studies. The purpose is to foster a robust understanding of academic integrity, to promote fairness, and also to fortify the capacity to confront intertwined ethical dilemmas in both professional and social/personal domains.

A cornerstone of the initiative can be the “trainer in training” module, which is specifically designed to develop the academics who will serve as the course coordinators. The faculty selected/volunteering for this role undergo intensive professional development that combines theoretically grounded seminars with practical experiences. This module pinpoints interdisciplinary collaboration and the cultivation of cultural competency, warranting everyone is well-prepared to deliver a curriculum that is both inclusive and adaptive to diverse disciplines. Workshops, peer review sessions, and digital/online resources may provide a continuous feedback mechanism assuring that the course facilitators remain abreast of emerging ethical challenges ranging from advanced technology issues to global scientific developments and get capable of integrating the dynamics into their own teaching strategies as desired.

The curriculum in question is dynamically structured as a longitudinal program which help learners to revisit and refine their ethical reasoning over years. Rather than a single, isolated exposure, ethics education of this sort is interwoven with students' broader academic pursuits, facilitating a gradual evolution from theoretical awareness to (more) practical application. Such an arrangement can cultivate sustained ethical discernment whilst reinforcing academic integrity encouraging reflective judgment (Gutmann, 2015). Students taking the classes of the course are challenged to continually engage with ethical issues as they navigate various contexts viz. from scientific research to business practices and cultural analysis, thereby solidifying their capacities to critically evaluate and respond to moral dilemmas resorting to a multidimensional perspective.

Equity and inclusivity pinpoint the course design so that it can cater to the needs of varying student populations like those from traditionally underrepresented and marginalized backgrounds. The curriculum's interdisciplinary approach intends to invite contributions from a spectrum of academic fields providing a rich, multifaceted foundation that empowers all learners to develop both academic and humanistic identities. Via integrating case studies that illustrate real-world/contemporary ethical conflicts e.g., plagiarism and academic misconduct, the course equips students with the critical tools required to adopt ethical perspectives in their prospective professional/academic endeavors. This can instill a sense of value creation (Halstead and Taylor, 2000), personal responsibility and also nurture the development of prosocial behavior that extends beyond the class(room).

The relevant line of empirical research supports the long-term benefits of sustained, interdisciplinary ethics education, linking ongoing engagement with enhanced ethical reasoning, and a higher propensity for ethical behavior in multiple settings. The graduates who complete this comprehensive program are expected to emerge as ethically grounded individuals who are capable of surviving complex moral landscapes with confidence and insight. In sum, the proposed model offers a transformative approach for higher education institutions wishing to cultivate a new generation of ethically aware and socially responsible global citizens of the interconnected world.

Keywords: Higher education, university ethics, ethics course

Rana İsteven Çelik

Istanbul Technical University, Türkiye

rana.istbn@gmail.com

(UN)SHARED LIVES: REPOSITIONING THE STRAY DOGS THROUGH POSTHUMANIST STS

Entangled and multi-layered Anthropocene crises—environmental, social, or political—reveal the unsustainability of the human-exceptionalist system (Åsberg, 2024). Anthropocentrism, an ideology that constructs hierarchy in which humans are placed at the center and frames them the most important beings, while devaluing and instrumentalizing all others remains dominant despite all crises (Kopnina et al., 2018). Artificial dualisms such as nature/culture and human/animal shaped by modernist thought have deepened social orders (Haraway, 2013; Latour, 2012). The reduction of society to the human being and the consequent exclusion of nonhumans from ethical, social, and moral consideration has facilitated their positioning as passive agents, making them more vulnerable to control, domination and exploitation (Droz, 2022). A reflection of modern society's attempt to regulate other species according to its own rules is the issue of stray dogs. They coexist with us but are rendered invisible. This overlook presence is also reflected in academic research, the production of scientific knowledge about stray dogs remains limited, their role is still marginal and largely undefined both scientifically and socially. Hence, this study aims to reposition stray dogs as active agents and make visible heterogeneous human-dog relations by challenging anthropocentric thinking.

By drawing on posthumanist theories and concepts of Science, Technology and Society (STS) studies, the study explores more inclusive and ecological ways to understand human-nonhumans connections through the lens of stray dogs. Specifically, the theoretical framework is grounded in the Actor-Network Theory (ANT) and concept of co-production, to emphasize the inevitability of coexistence and cocreation (Jasanoff, 2004; Latour, 2007). ANT offers an insightful lens for analysis for understanding the social positioning of stray dogs by tracing how complex networks form among both human and non-human agents. The co-production conceptualizes as a flexible and interpretive model rather than a fixed theoretical framework, offering adaptability to complex real-world issues like stray dogs. Within the scope of these

theories, the study first discovers how the Anthropocene is conceptualized, and asks a fundamental question about the status of humans in the world: Are we only a species, or somehow special? Thus, it invites us to reimagine hierarchical classifications such as nature/culture, human/nonhuman, mind/body. Second, it explores the deep interconnection between humans and dogs, how they share mutual space and evolve, and the changing roles of dogs as agents in science, technology and society. Such an examination brings to light the unclear status of stray dogs and how these companion species are becoming a problem. Rather than trying to solve the problem with fixed and rigid models, the study highlights that stray dog issue is complicated and therefore calls for more inclusive approaches that consider the specificity of the context in which the problem arises. Accordingly, a theoretical foundation will be constructed for future studies, aiming to focus Türkiye's stray dogs by applying more-than-human approaches within STS.

Keywords: Nonhumans, stray dogs, posthumanism, actor-network theory, co-production

Riccardo Valenti

Ca' Foscari University, Italy; University Paris I Panthéon-Sorbonne, France

rvalenti94@gmail.com

TECHNOLOGICAL FUTURES AND ETHICS OF ANTICIPATION. A PHENOMENOLOGICAL CRITIQUE OF TEMPORAL CLOSURE

This paper investigates the ethical implications of technologically mediated anticipations of the future, particularly in the context of climate action and intergenerational responsibility. In contemporary applied ethics, long-term policy decisions are increasingly supported—and sometimes dictated—by predictive infrastructures such as artificial intelligence systems, integrated assessment models, and algorithmic risk forecasting. These tools offer powerful ways to project, simulate, and manage possible futures, especially in relation to climate mitigation, adaptation, and planetary limits. However, the temporal structure these technologies impose often follows a logic akin to the “future perfect” (Futur II): the future is treated as something that “will have been”—a closed horizon of expected outcomes to which present action must conform.

However, while this structure enables forward planning and supports the precautionary principle, it also risks moral and political side effects. If the future appears already mapped, known, and quantified, ethical responsibility may be reduced to technical compliance, and political agency may collapse into procedural implementation. This problem is particularly acute when dealing with the rights and interests of those who are not yet present—future generations and nonhuman life—who cannot deliberate but are nevertheless deeply affected by current decisions. Drawing on phenomenological ethics, especially the works of Bernhard Waldenfels and Ferdinando Menga, this paper develops a critique of what I term temporal closure: the tendency of technological systems to represent the future as fixed or completed. Phenomenology reorients the discussion by emphasizing that our relation to the future is not one of control or full anticipation, but of responsiveness to an alterity that cannot be reduced to

prediction. From this angle, ethical deliberation is not a matter of calculating optimal outcomes, but of responding to what interrupts, exceeds, or escapes our models and plans.

Building on the insights of thinkers like Hans Jonas, Jacques Derrida, Jean-Luc Nancy, and Bernard Stiegler, the paper argues that ethical responsibility in technologically advanced societies must remain open to indeterminacy. Rather than framing uncertainty as a deficit to be solved through more precise prediction, uncertainty must be understood as a constitutive dimension of ethical life itself. In this sense, phenomenology offers not a solution, but a shift in how we pose ethical questions under technological conditions. In conclusion, I propose a phenomenological ethics of anticipation that remains critically aware of the temporal logics encoded in technological systems. It affirms the necessity of planning and forecasting, while resisting their absolutization. Most importantly, it defends a vision of responsibility that retains space for moral agency, relationality, and democratic deliberation—particularly where decisions affect those who cannot yet speak for themselves.

Keywords: Anticipatory technologies, phenomenology, temporal ethics, intergenerational responsibility, ethical uncertainty

Selda Salman

İstanbul Kültür University, Türkiye

seldasalman@gmail.com

REFRAMING INTERACTIONIST REASON: INTRODUCING KANTIAN ETHICS INTO THE DEBATE

In their 2017 book *The Enigma of Reason: A New Theory of Human Understanding*, Hugo Mercier and Dan Sperber revisit the concept traditionally identified as “reason” in the history of philosophy—particularly as it has been treated over the past two centuries in psychology and the cognitive sciences—by grounding their analysis in empirical findings from cognitive and psychological research. Contrary to what is termed the “intellectualist” conception of reason, Mercier and Sperber defend an “interactionist” thesis, arguing that human reason is not considered for solitary use but develops through interaction, which they also explore through an evolutionary lens.

Although their discussion of moral and political domains occupies only a relatively brief section of the book, they do provide a perspective on these areas. This section, which I consider crucial yet underdeveloped in their work, essentially examines the public nature of morality and presents an indirect critique of Kantian ethics, which is based on the idea of practical reason. Although rarely mentioned directly, Kant’s practical philosophy is situated within the intellectualist tradition they reject, and thus fails to receive an adequate treatment in the book.

Although I find many of the insights and findings in their interactionist approach to be both valuable and intellectually stimulating, their treatment of reason, morality, and politics raises questions that, I suggest, the deontological ethical perspective of Kant already addresses. Even though Mercier and Sperber’s approach may align with what, in Kantian terms, corresponds to the public use of practical reason, they do not explicitly frame their evaluation from this perspective. My main objective in this paper is to highlight this overlooked possibility.

I use Kantian morality to refer specifically to the domain of ethics (*Sittlichkeit*) indicated in Kant’s *Groundwork of the Metaphysics of Morals* (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*)

and *The Metaphysics of Morals* (*Die Metaphysik der Sitten*). Thus, I adopt a position that foregrounds the relationship between practical reason and ethics, arguing that the two are not as far apart as Mercier and Sperber's framework might suggest.

I will argue that the authors' treatment of the ethical and political dimensions suffers from a lack of clear conceptual distinctions between terms such as reasoning, reason, and practical reason. At times, these terms are used interchangeably or conflated, leading to conceptual ambiguity. In this context, I will explore the tension between a Kantian ethical framework—grounded in and derived from morality—and the approach proposed by Mercier and Sperber, and propose that Kantian concepts offer a solution to the problems arising in their evaluation. To do so, I will first outline their interactionist model, then examine how they apply their interactionist thesis to the moral and political spheres, and finally, respond to their ideas within a Kantian framework.

Keywords: Reason, interactionism, Kantian ethics, Hugo Mercier, Dan Sperber

Stefan Yanovski

The University of Glasgow, Scotland

2394683Y@student.gla.ac.uk

COGNITIVE ENHANCEMENT DISTRIBUTION — WHAT A COMMITMENT TO EGALITARIANISM COMMITTS US TO

Powerful cognitive enhancers — pharmacological substances, equipment, and other means capable of bettering cognitive abilities beyond species typical levels — are poised to enter consumer markets in the near-medium future (Fond et al. 2015; Gordon & Seth 2024). Because emergent technologies almost always reach the wealthy first, bioethicists warn that laissez-faire distribution will widen socio-economic inequality. If distribution is, thus, left to market availability and purchasing capabilities, it would be those already wealthy and privileged who would enhance themselves soonest. This, in turn, would likely raise their productivity, allowing them to further extend their lead on the rest of the population (Veit, 2018). From a luck-egalitarian perspective, such an outcome is unjust (Arneson 2013): whether one would be able to afford enhancement, at least initially, would largely depend on arbitrary birth-luck rather than personal choice. The policy challenge, therefore, is to design a distribution scheme that neutralises positional advantage without unduly curbing autonomy or technological progress.

The most developed luck-egalitarian proposal for how to address this concern to date is Giubilini and Minerva (2019)’s “subsidise-the-poor, prohibit-the-rich” threshold-access model. Essentially, their scheme would (i) grant free access to cognitive enhancers to individuals whose level of ‘well-off-ness’ (operationalised through personal wealth, for the purposes of this paper) falls below a certain threshold, and (ii) impose an outright ban on those above said threshold, thereby blocking positional gains from enhancement for the affluent while letting the disadvantaged catch up. However, the authors leave the location of this threshold underspecified, given our highly integrated and internationally interwoven global society. I will here analyse four plausible interpretations — what I call the Intra-National Threshold, International Threshold, No-Coordination, and Universal Global Threshold (UGT) approaches. Upon doing so, I will argue that the UGT interpretation — whereby a single wealth cut-off for enhancement access would apply to everyone, everywhere — is the variant that best mitigates

geography-based luck and is, thus, the strongest interpretation of their proposal, on luck egalitarian grounds.

Even under this formulation, however, the threshold-access model faces three notable downsides: (i) black markets around enhancement procurement would be incentivised to emerge, (ii) people's enhancement access would be sharply altered for those just above the threshold, who were previously just below it, creating perverse incentives around not bettering one's lot, and (iii) political and autonomy-based backlash from elites barred from enhancing outright would emerge. To resolve these difficulties while preserving luck-egalitarian aims, I put forward and develop a novel Variable Global Price Model (VGPM) for enhancement distribution. VGPM keeps the UGT's 'well-off-ness threshold' but replaces prohibition with a smoothly rising price curve: below the threshold enhancement is free; above it, marginal price increases with net worth so that (i) near-equal wealth holders face near-equal terms, eliminating cliff effects; (ii) the affluent are discouraged rather than outright denied access, respecting autonomy; and (iii) fees collected from the wealthy accessing enhancers can be channelled into an earmarked poverty-reduction fund. This model mirrors successful precedents in progressive university fee scales and food aid programs, converting positional advantage into redistributive transfer of goods.

Thus, the paper (i) establishes VGPM as the best currently available regulatory mechanism for equitable access to cognitive enhancement by demonstrating its superiority to the strongest extant alternative presented in its most favourable form, and (ii) offers policymakers a concrete, globally applicable tool for pre-empting inequality in an emerging neurotechnological landscape.

Tan Eroğlu

Bilkent University, Türkiye

tan.eroglu99@gmail.com

CONSTRAINED MAXIMIZATION AS A RESPONSE TO THE FREE RIDING PROBLEM IN THE CONTEXT OF COLLECTIVE ACTION PROBLEM

The decades-long debate behind the collective action problem has sought to find answers to prevent what philosophers referred to as the temptation to free ride. Building on this debate and the game theoretical investigations to find a way to generate Pareto-optimal outcomes, this paper identifies two rival schools of the collective action problem, namely centralized coercion vs. voluntarism, and argues that morality is at the crux of the matter, since each school identifies different incentive structures, but neither argues why defection is wrong. The problem thus evolves into examining the moral value of the defection strategy in (C,D) and (D,C) outcomes, which is identified as free riding.

This paper presents the contractarian moral framework of David Gauthier as a response to this defection strategy and relates the puzzle to the collective action problem by arguing that, in a decentralized political landscape, internalizing the moral norm of constrained maximization would mean both ex-ante and ex-post constrained maximization are rational and moral since constrained maximization in this adjusted framework would embed mutual expectation into payoff calculation without needing external incentives.

It will be argued that it is possible for a resource provider to expect others to cooperate, as long as they can rationally expect others to act rationally as well. The resource providers' decision to provide will be framed as ex-ante constrained maximization, and the constraints will be the metacontractual moral norms that secure the mutually beneficial outcome, which is (C,C). This will illustrate an equilibrium where resources can be provided on behalf of other's rational cooperation, without needing any centralized decision-making structure that only lowers the expected payoff.

Free riding, therefore would appear to be a form of defection, and no longer a rational strategy for the benefiting party, as it will be argued that the rationality would rely on repeated game models and discounted value. Two arguments, namely loose argument and dynamic argument will be provided to underscore the rationality of cooperation, where ex-ante constraint maximization can be identified, i.e. when a resource is provided on behalf of rational decision of an individual agent. The loose argument concerns that ex-ante maximization presents a case of discounted value, where one party's pre-temporally fulfils an hypothetical obligation. A rational agent may choose to cooperate if they compare the payoffs with a temporally symmetric scenario, which would be relatively lower.

The dynamic argument will concern the fact that a defection, i.e. freeriding, strategy would mean that an ex-ante constrained maximizers' payoff decreases in repeated games, therefore a rational agent may decide to no longer provide any resources on behalf of others' benefit. This would mean that in a decentralized setting, no one could rationally provide any public resource, which would only emphasize the collective action problem.

This framework is argued to be an answer to the normative and metaethical debates on the moral value of free riding as morally unjustified, and aimed to present an account on the social and political implications of internalizing a norm when resource allocations are decentralized.

Keywords: Collective action problem, free riding problem, metaethics, David Gauthier, contractarianism

Tomasz Żuradzki

Jagiellonian University, Poland

t.zuradzki@uj.edu.pl

NORMATIVE SIGNIFICANCE OF RISK ATTITUDES IN BIOETHICAL CONTEXTS

Risk attitudes are prevalent in various bioethical contexts. Healthcare professionals often make decisions for patients in risky situations (Makins, 2023). Researchers and regulators must evaluate risk-benefit ratios in biomedical research involving human participants, determining acceptable risk levels for research subjects (Buchak, 2017a). Health economists conducting cost-effectiveness analyses for health interventions must assume certain risk attitudes (usually neutral) in populations (Thoma, 2024).

Key questions in these contexts include: whose risk attitudes should decision-makers adopt when acting on behalf of others, and how can risk attitudes be understood in these situations? This presentation explores how recent philosophical discussions on risk attitudes can inform bioethical contexts.

Regarding whose risk attitude matters, some authors argue for deferring to the patient's risk attitude and considering patients' higher-order attitudes (Makins, 2023), referring to autonomy and beneficence. Others suggest it is reasonable to choose more conservatively for others than they would for themselves (Bovens, 2015), emphasizing decision-makers' responsibility and expected emotional effects. When patients' or participants' risk attitudes are unknown, it is sometimes assumed to apply the most risk-averse reasonable attitudes (Buchak, 2017b).

Challenges include the method of determining patients' or participants' actual risk attitudes (Polman, & Wu, 2020), aggregating these attitudes for population-level decisions (e.g., cost-effectiveness analysis of health interventions), and addressing clearly irrational patterns of risk attitudes among individual decision-makers (the mere deviation from risk neutrality is not such case). Understanding what constitutes risk attitudes is crucial for their normative significance.

In the standard expected utility framework, a risk-averse individual assigns diminishing marginal utility to a good (e.g., health), making risk attitude a property of the agent's desires about quantities of the good. Alternatively, some authors propose a special risk function to represent attitudes one has toward the values of outcomes (Murray, & Buchak, 2019). This function represents how one organizes means to achieve ends and can be treated as some character traits: how one trades off being prudent against being venturesome. However, if risk attitudes are merely instrumental, the case for deference is unclear, as they may not be “morally significant features of a person” (Nissan-Rozen, 2021).

Finally, Stefânsen and Bradley (2019) suggest that risk attitudes are a special type of desire about chances, not outcomes, indicating that risk attitudes are intrinsic and non-instrumental. Under such an understanding, not respecting individual risk attitudes would amount to disregarding the agent's relevant ends in risky contexts, which would constitute strong paternalism concerning the agent's ends.

However, there are intuitively at least two different reasons that someone might have for being risk-averse. Consider a person who loves coffee but cannot tolerate more than one cup. Consider another person whose tolerance is very high, such that the first several cups are each as pleasurable as the last, but who has a particular attitude towards risk: it would take a very valuable upside in order for her to give up a guaranteed minimum number of cups. Both will prefer 1 cup of coffee to a coin-flip between 0 and 2, but intuitively they value cups of coffee very differently, and have very different reasons for their preference. This example generalizes: we might consider a person who is easily saturated with respect to money (once she has a bit of money, each additional bit matters less and less to her); and another person who is a miser—he likes each dollar just as much as the last—but nonetheless has the same attitude towards gambling as our coffee drinker. Both will disprefer mean-preserving spreads, but intuitively have different attitudes towards money and different reasons for this preference. (Buchak 2022).

Keywords: Bioethics, risk attitudes, autonomy, paternalism

Tonguç Seferoğlu

Ardahan University, Türkiye

tongucseferoglu@gmail.com

VIRTUE ETHICS AND MACHINE LEARNING: AN ARISTOTELIAN APPROACH TO AI ETHICS

Scholarship on AI ethics falls into two main camps: consequentialism and deontology. Consequentialists believe that our choices are morally assessed by the outcomes they produce, focusing on achieving the greater good while deontologists argue that some choices are inherently right or wrong according to universal principles, regardless of their consequences. The third approach, virtue ethics, emphasizes the character of the individual who is acting, placing greater importance on virtues rather than specific actions when assessing morality, and it holds equal significance in the development of an AI ethics for two compelling reasons. Firstly, unlike rule-based ethical theories, virtue ethics emphasizes practical wisdom (phronesis), the ability to deliberate well about what is good or bad in each situation. This aligns well with AI systems that must operate under uncertainty and in dynamic environments. Secondly, Aristotle held that ethical virtue is not innate nor fully teachable but acquired through habitual action. Similarly, machine learning (ML) agents can improve their decision-making over time through feedback loops that resemble moral conditioning. This idea supports a developmental model of AI ethics, rather than one that relies on static rules.

This paper argues that ML, particularly through reinforcement learning (RL) and imitation (supervised) learning (SL), can be leveraged to simulate aspects of Aristotelian moral development. Specifically, ML agents can learn ethical behaviour by imitating virtuous exemplars and receiving feedback in the form of reward and punishment—analogous to Aristotle’s mechanisms of habituation through pleasure and pain. While such agents may not possess human consciousness, they may nonetheless act as context-sensitive moral guides by exhibiting behaviour aligned with virtue. This paper will explore how ML can be utilized to implement an algorithm grounded in Aristotle’s virtue ethics and question whether such an algorithm has the potential to facilitate the learning of ethical virtues and guide decision-making processes. In this respect, if ML may aid in enhancing societal moral development, its

application in decision-making processes can be profound. Specifically, by integrating RL and supervised learning SL the agent can leverage labelled data on virtuous activity (with labels derived from fully virtuous agents as examples) and feedback in the form of rewards and penalties (aligned with mechanism of pleasures and pains in moral upbringing). To achieve this goal, we must habituate AI machines and these machines can be used in decision making as virtuous person who sees what is true in each case, being like a standard and measure (EN. 1113a32-3).

Here are the suggested principles for devising a strategy to address ethical issues by using AI based on Aristotle's Nicomachean Ethics:

a. [Principle of Generality] Theoretical considerations cannot give the correct prescription of how to live well but only a rough outline. Thus, the agents must consider particular circumstances relating to the occasion (EN. 1103b26-1104a10). Therefore, each of the virtues should be discussed individually to determine what they are, what things they relate to and how (EN. 1115a4-5).

b. [Principle of Habituation] While an agent develops intellectual virtues through teaching (EN. 1103a15), ethical virtues are acquired through habituation (EN. 1103a17-18). Acting accordance to virtue, for Aristotle, cannot come by luck or by someone else's prompting. An agent should act in accordance with virtue knowingly and her actions should come from a firm and unchanging moral disposition (EN. 1105a22-6).

c. [Principle of Golden Mean] Virtues are intermediate points between to extremes relative to us (EN. 1106a29-b23). However, this intermediate point is not something universal, as the appropriate feeling is determined by the specific circumstances of each situation (EN. 1104a7-10).

d. [Principle of Pleasures] The agents should be educated and become virtuous through pleasure and pain (EN. 1172a20-21).

Keywords: AI ethics, Aristotle, habituation, machine learning, Nicomachean ethics

Özetler (TR)

Beyza Nur Demir

beyzanurd.2701@gmail.com

KIRILGANLIK AÇISINDAN HEDEFLİ REKLAMLAR

Hukukta standart kişi, özerk bireydir; mevzuatta ve uygulamada insanların kural olarak özerk oldukları varsayılır. Özerklikse ekonomik açıdan bağımsızlık ve kendi kendine yetebilme olarak anlaşılır. Özerkliğin zıddı olan bağımlılık, kötü bir durum kabul edilir. Oysa insan, politik bir varlıktır. Birbirinden çok farklı özelliklere sahip birçok insan bir araya gelerek toplum hâlinde yaşar. Bu yaşam biçimi, insanları birbirlerine bağımlı kılar. Karşılıklı bağımlılık, insanın temel ihtiyaçlarıyla birlikte kırılganlığın zeminini oluşturur.

Kırılganlık, iki biçimde anlaşılabilir: (1) İnsanın durumu olarak kırılganlık, her insanın başkalarının etik muamelelerine bağımlı olması anlamına gelir. Bu tür kırılganlık, insanın tehditlere açık olmasından kaynaklanır ve her insan açısından geçerlidir. (2) Kişinin durumu olarak kırılganlıksa özel durumların sonucudur, kişiden kişiye değişen biçimlerde ve düzeylerde görülür; hastalık, yaşlılık, engellilik gibi özel durumlara sahip kişilerin başkalarının ihtimamlarına bağımlı olmalarını ifade eder.

İnsanın çevresindeki koşullarda zaman içerisinde meydana gelen değişimler, kırılganlığın nedenlerini de değiştirebilir. Böyle bir değişimin tipik örneği, teknolojik gelişmelerdir. İnsanın durumu olarak kırılganlık; günümüzde insanın yaşamını sürdürme, beslenme, barınma, sağlıklı olma gibi temel ihtiyaçlarının yarattığı bağımlılığın ötesinde makinelere bağımlılıkla da ilişkilidir. Tarımda, sağlıkta, eğitimde, ulaşımda, iletişimde ve daha pek çok sektörde her geçen gün artan makineleşmenin yanı sıra internetin, akıllı telefonların, bilgisayarların günlük hayatı sürdürmenin zorunlu araçları hâlini alması; insanın makinelere bağımlılığını gözler önüne sermektedir. Bu yeni bağımlılık biçimi, insanı farklı ve beklenmedik tehditlere açık hâle getirmektedir.

Makinelere bağımlılığın yarattığı kırılganlık, büyük veri ve hedefli reklamlar incelendiğinde kolaylıkla seçilebilir. Teknoloji Şirketleri, hemen her uygulamayı ücretsiz olarak hizmete

sunmaktadır. Kullanıcılardan ücret yerine verilerinin işlenmesi ve üçüncü taraflarla paylaşılması için izin talep edilmektedir. Kullanıcılar bu izni verdiklerinde -hatta belki vermediklerinde de- hedefli reklamlara maruz kalmaktadırlar.

Hedefli reklamlar; kullanıcının internette yaptığı aramalara, tıkladığı web sitelerine, görüntülediği içeriklere, konum bilgisine, oturum açarken girdiği kişisel bilgilerine göre şekillenir. Dolayısıyla geleneksel reklamlardan farklı olarak doğru kitleye ulaşması çok daha kolaydır. Kullanıcının özel konumuna ve ilgisine göre belirlenen reklamlar, kullanıcıyı manipülasyona açık bir duruma getirir. Bu durumda teknoloji şirketlerinin ve reklam verenlerin kişinin kırılganlığından istifade etmesi kaçınılmazdır. Özellikle hastalığı veya yaşı gibi nedenlerle kırılganlığı artmış kişilerin, reklamlardan daha kolay etkilenmeleri söz konusu olabilir. Söz gelimi hastalığına modern tıbbın çare bulamadığı bir kişi, sosyal medyada karşısına çıkan bir tedavi yöntemine inanabilir; en iyi ihtimalde kendisine hiçbir faydası olmayan bir sözde tedaviyi deneyebilir, en kötü ihtimalde ise sağlığına zarar verebilir.

Bu bildiride hedefli reklamların hem insanın hem de kişinin kırılganlığının sömürülmesinin yeni bir biçimi olduğu ileri sürülecektir. Vurgulanmak istenen, makinelere bağımlılığın yarattığı kırılganlığın yeni yaklaşım biçimlerini zorunlu kıldığıdır. Hedefli reklamlardan kaynaklanan etik sorunların, kişisel verilerin korunmasıyla ilgili düzenlemelerle aşılması güçtür. Zira bu düzenlemelerin çoğu, açık rızayı esas almaktadır. Açık rıza kavramı, makinelere bağımlılık ve kırılganlık bağlamında düşünüldüğünde kişilere yeterli korumayı sağlayamamaktadır. Dolayısıyla veri konusuna bütüncül yaklaşılması zorunludur. Bu bildiride hedefli reklamlar merkeze alınarak internet ortamında verilerin toplanmasının ve işlenmesinin yol açtığı etik sorunlar kırılganlık bağlamında incelenecek ve veri konusundaki hukuki literatüre yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırılganlık, makinelere bağımlılık, veri, hedefli reklam, açık rıza

Burçin Çokuysal

Tarım ve Gıda Etiği Derneği

bcokuysal@gmail.com

TARIM DEVRİMİNDEN ENDÜSTRİYEL TARIMA; TAHILIN DESPOTİZMİ, EKOSİSTEMLERİN ÇÖKÜŞÜNÜN ÜÇ ETİK SORUN ALANI VE ÜÇ DİRENİŞ EKSENİ

Bugün yaşanan ekolojik krizin, sömürü ve eşitsizliğin temellerinden biri olduğu savunulan tarımsal üretimin, aynı zamanda önerilen üç direniş eksenine düzenlenmesi halinde ekolojik krizin çözümlenmesinin, eşitliğin, adil paylaşımın ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının da anahtarı olacağı makalenin temel argümanıdır. Zaman içinde farklı gıda rejimlerine bağlı şekillenen tarımsal üretim, insan-doğa ilişkisinde **kolektif unutuş**, **ekolojik yabancılaşma** ve **biyolojik şiddet** olarak üç radikal kırılmayı tetiklemiş ve ekosistemlerin çöküşünün zeminini oluşturmuştur. Geleneksel münavebeli ve kuru tarım uygulamalarının ortadan kalkması kolektif unutuş, yerel tohumlar yerine hibrit tohumlarla, monokültür üretim alanlarında kimyasal gübrelerle tarımsal üretim ekolojik yabancılaşma, uygulanan tarım kimyasallarıyla toprak biyotasının tahribatı ve hayvan sömürüsü ise biyolojik şiddet kavramları ile ifade edilebilir.

Endüstriyel tarımsal üretimin yarattığı ekosistemlerin çöküşüne ve ahlaki çözülmeye karşı kökleri felsefi argümanlarla temellendirilen üç somut direniş eksenine önerilmektedir.

1.Kolektif Unutuşa Karşı İlk Eksen Ontolojik Dönüşüm: Donna Haraway'ın “Chthulucene” kavramıyla şekillenen "insan-doğa ikiliğini aşma" çabasını temel alır. Kavram, ekosistemi bir bütün olarak görmeyi gerektirir. Chthulucene, insanı merkezden çıkararak ekosistemin tüm paydaşlarının birbirlerine bağlı olduğu bütüncül bir yaşam ağını ortaya koyarak, geleneksel Batı felsefesinin varlık anlayışını radikal biçimde reddeder. İnsan türünün, doğanın sahibi ve hükmedicisi konumundan vazgeçmesi, tarımsal üreticinin toprağı verim alınacak bir meta değil, içerisinde barındırdığı ekosistem ile bir bütün halinde “özne” olarak görmesiyle sonuçlanır. Agroekolojik yöntemler içerisinde onarıcı tarım, organik tarım, permakültür uygulamaları ekosistemin korunmasını, sürdürülebilirliğini ve biyoçeşitliliğini merkeze alır. Bu yöntemler,

Chthulucene düşüncesinin pratiğe aktarılan ve başarı ile uygulanan, ekosistem ağı içindeki iş birliğinin temsilidir.

2.Ekolojik Yabancılaşmaya Karşı İkinci Eksen Epistemik Adalet: Boaventura de Sousa Santos'un Batı'nın tekno-bilimsel hegemonyasına karşı yerel bilgeliği koruma ve önerme çağrısına dayanır. Santos'a göre epistemik adalet, dünyanın farklı yerlerinde ve kültürlerinde üretilen yerel tarımsal bilgi biçimlerinin kabul edilerek görünür kılınmasıdır. Endüstriyel tarımın küresel aktörlerinin patentli tohumları, biyoteknolojik yöntemlerle laboratuvar koşullarında ürettikleri gıdaları hem yerel üreticileri hem de tüketicileri üretim bilgisine yabancılaştırır. Epistemik adalet, bulundukları yörenin koşullarına en iyi adapte olan tohumları seçme ve bu tohumların hangi süreçlerle üretileceğine ait geleneksel bilgiyi değerli kılar. Yerel üreticiler, bitki hastalık ve zararlılarına karşı kimyasal mücadele yerine bu zararlıların doğal düşmanları ile mücadele yöntemlerinin bilgisi, epistemik adalet içinde değerli kılınır. Son dönemde yaygınlaşmaya başlayan tohum takas şenlikleri, yerel tohumların bağımsız üniversitelerde gerçekleştirilen ıslah çalışmaları, küresel aktörlerin patentlerle koruduğu tohumlara karşı epistemik adaletin pratiğe yansımış örnekleridir.

3.Biyolojik Şiddete Karşı Üçüncü Eksen Etik Karşılıklılık: Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji felsefesindeki "doğayla diyalektik ortaklık" fikrinden beslenir. Bookchin, insan ve doğa arasındaki ilişkinin, hiyerarşi ve tahakkümden ziyade etik karşılıklılık temelinde yeniden kurulması gerektiğini savunur. Etik karşılıklılık, insanın ekosistemle kurduğu ilişkinin sömürü ve tahakküm üzerinde değil karşılıklı ortak bir ağın paydaşı olarak iş birliği ve diyalektik ortaklık üzerinde temellenir. Böylelikle ekosistem sömürülecek bir hammadde kaynağı değil, karşılıklı iş birliği kurulacak bir paydaşa dönüşür. Tarımsal üretimin küresel aktörleri tarafından kurulan biyo-iktidar, tüm yaşamı farklı mekanizmalarla kontrol altına alarak, alınıp satılacak bir mala dönüştürme üzerinde temellenir. Etik karşılıklılık, solucanların varlıkları ile toprağı havalandırması, toprağında onlara yuva olması, arıların polen taşıyarak meyve ağaçlarını döllemesi, bitkilerin insanlara oksijen sağlaması, diğer türlerin de yaşamın döngüsü için onlara karbondioksit sağlaması gibi örneklerden hareketle karşılıklı fayda ilişkisini temel alarak bir ekosistem paydaşları arasında bir ortaklık tesis eder. Üretici pazarları, kooperatifler, topluluk destekli üretim, üreticiyi, tüketiciyi ve ekosistemi doğrudan bir ortaklık içinde konumlandıran etik karşılıklılık düşüncesinin pratiğe yansıyan örnekleridir. Ontolojik dönüşüm ekosistem

içerisindeki tüm varlıkları yeniden tanımlayan değerler sistemi üretirken, epistemik adalet yerel üreticinin ve yerel bilginin korunmasını, küresel aktörler ile yerel üretici arasında ortaya çıkan güç asimetrisinin kaldırılmasının yolunu açar. Epistemik adalet, ekosistem paydaşları içinde ilişkileri karşılıklı ortaklık ve eşitlik ilkesi üzerinde kurgulanacak etik karşılıklılığın zeminini oluşturur. Böylelikle türümüzün doğayla ortaklık, dayanışma ve çeşitlilik üzerinde kurgulanan bir ilişki kurması mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik kriz, tarım devrimi, etik sorunlar, gıda rejimleri, direnç eksenleri

Çağlar Karaca

Kastamonu University, Türkiye

ckaraca@kastamonu.edu.tr

POSTGENOMİK ÇAĞDA ETİK VE SOSYAL POLİTİKA: ÖNGÖRÜCÜ GENOMİK VE GENETİK NEDENSELLİĞİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Genetik bilginin öngörme gücünün kullanım biçimleri, çok sayıda etik tartışmayı beraberinde getirmektedir. Genetik testlere ilişkin politikalar ve erişim koşulları, genetik bilgilere dayalı ayrımcılık ve “liberal öjeni” olarak tanımlanan, yeniden bir biçim kazanan öjeni öne çıkan tartışmalar arasında yer almaktadır (Gannett 2023).

Genetik bilgiye atfedilen öngörücü gücün aşırı biçimi genetik determinizm —veya en azından gen-merkezli yaklaşım— olarak tanımlanabilir. Bu görüş, “insan DNA’sının dizilimi, türümüzün gerçekliğidir” iddiası ile dile getirilmektedir (Dulbecco 1986, s. 1056). Pratikte, bu tür görüşler, bireyler arasındaki farklılıkların genetik farklılıklara indirgenmesi anlamına gelen genetikleştirme (geneticization) olgusuna yol açmıştır (Lippman 1991). Burada, zihin sağlığı bozuklukları, kanser ve kalp hastalıkları gibi karmaşık durumların Huntington hastalığı gibi Mendeliyen hastalıklarla bir tutulması eğilimini doğuran, derin etik sonuçları olan önemli metodolojik meseleler karşımıza çıkmaktadır (Gannett 2023). Böylesi bir yaklaşımdaki sorun, basite indirgenmiş bir nedensellik anlayışıdır; oysa Mendeliyen hastalıklar bile çoğunlukla epigenetik etkiler de dahil olmak üzere ek faktörlere bağlıdır (Ridley vd. 1991).

Bu sorunlar; bireysel haklar, halk sağlığı politikaları ve genetik verilerin yorumlanmasındaki metodolojik zorluklar üzerine etik tartışmaların kesiştiği daha geniş bir alanda birbirine bağlanmaktadır. Çalışmamda, genetik nedenselliğin kompleks niteliğini genellikle göz ardı eden ve böylece genetik testlerin öngörücü gücünü abartan mevcut ana akım kavramsallaştırmaya eleştirel bir duruşla yaklaşarak bu alandaki sorunları ele alıyorum. Özellikle, belirli genetik diziler ile fenotipte görülen bazı patolojik sonuçlar arasındaki korelasyonun —ve buradan ulaşılan nedensel bağlantının— bağlama bağlı olduğunu ve gen dizilimi bilgisinin açıklayıcı geçerlilik düzeyinin vaka bazında önemli ölçüde değişebileceğini vurguluyorum. Genetik bilginin önemi hastalığın türüne ve hatta vakaya göre değişkenlik

gösterebilir. Genellikle daha belirleyici olan ise, gen düzenleyici ağların davranışı ve bunların organizmanın diğer bileşenleri, özellikle transkripsiyon faktörleri ile olan etkileşimidir. Bu kompleks nitelik, genetik etkilerin kaçınılmaz veya geri döndürülemez olduğu fikrini ve hatta genetik olarak belirlenmiş bir özellik kavramının kendisini sorgulamamız gerektiği anlamına gelir.

Bu metodolojik kaygıları ele aldıktan sonra pratik soruya yöneliyorum: O halde ne yapmalıyız? Bu meseleyi incelemek için, iki uygulama alanına bakıyorum: Doğrudan Tüketiciye Yönelik (DTC - Direct-to-Consumer) genetik hizmetler ve genetik danışmanlık. DTC genetik hizmetler, küresel olarak yaygınlaşan ticari bir modeli temsil ederken, genetik danışmanlık özellikle Batı'da daha kurumsallaşmış bir uygulamadır. Çalışmamda, her iki alandaki uygulamaların da bireysel hakları açıkça tanıyan ve koruyan, aynı zamanda daha geniş halk sağlığı hedeflerini gözetken biçimde kamu sağlık sistemlerine entegre edilmesi gerektiğini savunuyorum. Bu dengeyi kurmanın zor ve çift taraflı bir mesele olduğunu kabul etmekle birlikte, temel görevlerimizden birinin genetik nedenselliğin bağlama bağlı olduğu anlayışını desteklemek, bu konuda farkındalık yaratmak ve ilgili politikaları hayata geçirmek olduğunu ileri sürüyorum.

Anahtar Kelimeler: Gen testleri, postgenomik, Mendeliyen hastalıklar, öngörücü genetik

Demet Kurtoğlu Taşdelen
Anadolu University, Türkiye
demettasdelen@yahoo.com

YÜZ, FARK, SIÇRAYIŞ: ETİK DÜŞÜNMENİN ÜÇ PERFORMATİF HALİ

Etik düşünce, klasik felsefede çoğunlukla bir normlar dizisi, evrensel değerler bütünü ya da eylemi yöneten ilke sistemleri çerçevesinde kavranmıştır. “Doğru eylem nedir?”, “İyi nedir?”, “Ne yapmalıyız?” gibi sorular, etiği karar veren ve uygulayan öznenin etrafında şekillendirmiştir. Bu yaklaşım, düşünceyi temsile ve dile sabitleyen bir felsefi mirasın parçasıdır. Oysa bu sabitleme, hem düşünmenin etkin doğasını hem de etiğin yaşantı boyutunu göz ardı eder.

Performatif felsefe ise düşünmeyi yalnızca kavramsal üretim olarak değil, aynı zamanda bir eylem, bir karşılaşma ve bir ilişkisellik olarak yeniden kurar. Bu bağlamda etik, sabit normlardan çok, bedensel ve ilişkisel karşılaşmalarda açığa çıkan, yaşayan ve devinen bir sorumluluk biçimine dönüşür. Kişi, kendisiyle ve başkalarıyla kurduğu ilişkileri yalnızca zihinsel düzlemde değil, bedensel olarak da dönüştürdüğünü fark eder. Böylece beden, etik düşünmenin edilgen bir nesnesi değil, etkin bir eşlikçisi haline gelir ve fark yaratmanın taşıyıcısı olur.

Etiğe performatif bir perspektiften yaklaştığımızda, sorularımız da dönüşür. Temel mesele eylemin doğruluğundan çok etik olanın nasıl ortaya çıktığı ile ilgili olmaya başlar. Karar verme ya da eylemi yöneten ilkeyi belirleme yerini, sessizlik, jest, kararsızlık, karşılaşma ve yön değiştirme gibi unsurlara bırakır. Bu bağlamda, “karşılaşmaların, jestlerin, sessizliklerin ya da yön değişimlerinin içinde etik olanın yeni bir biçimi görünür hale gelebilir mi?” sorusunu sorarız. Konuşulamayanın da bir sorumluluğu, bir ağırlığı olabileceğini fark ederek etik olanı bedenın yaşantılarına gömülü farklar üzerinden düşünmeye başlarız.

Bu bildiri, bu doğrultuda Levinas, Deleuze ve Kierkegaard’un düşüncelerini etik düşünmenin üç farklı performatif hali üzerinden tartışmaya açacaktır. Levinas’ta etik, başkasının yüzüyle

kurulan temsilsiz karşılaşmanın sessiz çağrısıdır. Yüz yalnızca görülen değil, özneyi etkileyen ve ona sorumluluğu yükleyen bir olaydır. Bu yüzden etik, bir yasa ya da kuraldan değil, başkasının mutlak ötekiliğiyle karşılaşmanın yarattığı sarsıntıdan doğar. Sessizlik, burada yalnızca bir eksiklik değil, özneyi sorumluluğa açan en yoğun etik deneyimdir. Deleuze'ün etiği, Spinoza'nın duygulanımlar ve bedeninin etkinlik kapasitesi anlayışıyla bağlantılı olduğu gibi Nietzsche'nin güç istenci ve değer yaratımı kavramlarıyla da ilişkilidir; fakat her ikisini de aşarak özgün bir oluş etiği geliştirir. Bu hatlar üzerinden düşünüldüğünde, etik sabit normlardan çok farkın yaratıcı güçlerine ve değerlerin dönüşümüne açık bir oluş biçimi olarak belirir. Böylece etik, bedeninin ve düşüncenin içkinlik düzleminde her seferinde yeniden kurulduğu yaratıcı bir hareket haline gelir. Kierkegaard'da ise etik, bireyin içsel sahnesinde, kaygının sessizliğinde ve inanç sıçrayışının geri alınamazlığında ortaya çıkar. Etik olan, trajik kahramanın akıl yoluyla kavrayabileceği bir erdemden çok, bireyin Tanrı karşısındaki tekilliğinde taşıdığı yükü açığa çıkar. Bu bağlamda düşünmenin etik boyutu burada bir anlatıdan çok, bir içsel performans, yalnızlıkla taşınan bir yük, sessizliğin içinde yaşanan bir yoğunluğa dönüşür.

Bu düşünsel hatlar, beden, mekân, yönelim, kararsızlık ve sessizlik gibi unsurların yalnızca düşünmenin nesnesi değil, aynı zamanda onun biçimi olduğunu gösterir. Etik düşünme, bu çerçevede bir yasa değil, düşünmenin tarzı olarak, ilişkisel, bedensel ve poetik bir imkân olarak belirir. Düşünme yalnızca temsili düzlemde değil, bedensel ve mekânsal bir etkinlik olarak kurulur. Bu bağlamda araştırmaya yöneldiğimiz konu, felsefi düşünmenin performatif olanla birlikte nasıl devinime girebildiğini göstermeye çalışmak olacaktır. Tartışmayı yalnızca teorik bir zeminde yürütmek yerine, kavramları mekânda, bedende ve ilişkisellikte düşünmenin yollarını araştıracağız. Böylece, etik düşünmeyi hem sezgisel hem eylemsel hem de poetik bir düzleme taşıyarak, felsefi etkinliğe ilişkin güncel bir yeniden kurma önerisi sunacağız. Etik olanın, yerleşik sistemlerden değil, etkilenişlerden, yön değişimlerinden ve sessizliklerden doğabileceği bir felsefi imkânı tartışmaya açacağız.

Anahtar Kelimeler: Performatif etik, performans, Levinas, Deleuze, Kierkegaard

Elif Can Çalıcı

İzmir University of Economics, Türkiye

calici.elif@gmail.com

EKOLOJİK SUÇLULUK VE SORUMLULUK: JASPERS'TEN ARENDT'E

İçinden geçmekte olduğumuz Antroposen çağı, insanlığın kendi yarattığı bir kriz olan ekolojik krizle yüzleşmesini zorunlu kılar. Bir yandan da bu yüzleşmenin yalnızca teknik bir düzenleme meselesi değil, derin bir etik ve politik muhasebe olduğunu hatırlatır. Modern özne, gündelik yaşamında plastik tüketimini azaltarak ya da karbon ayak izini düşürerek kendisini “ekolojik insan” olarak kurgularken, bu jest çoğu zaman yalnızca bireysel bir vicdan rahatlatma alanına sıkışır. Oysa bu etik duruş insanın kamusal varoluşundan yalıtıldığında, ekolojik yıkımı mümkün kılan yapısal düzeneklere dokunamaz. Tam da bu nedenle felsefi sorgulama, çevre etiğini özel alan pratiklerine sıkışmaktan kurtaracak kolektif bir sorumluluk tahayyülünü veya “ekolojik yurttaş”ı gerektirir.

Bu bağlamda Karl Jaspers'in suçluluk kategorileri ile Hannah Arendt'in politik sorumluluk kavrayışı, bireyin yalnızca kendi eylemlerinden değil, içinde var olduğu düzenin işleyişinden de sorumlu olduğunu gösterir. Jaspers ve Arendt'in analizleri Holokost örneği üzerinden yapılmış olsa da, etik değerlendirmeler yapılması yalnızca tarihsel kriz anlarıyla, totaliter rejimlerle veya insanlığa karşı suçlarla sınırlı değildir. Demokratik toplumlarda, doğaya karşı suçlarda ve çevresel anayasal hükümlerin işletilmesinde de aynı etik değerlendirmeler devrededir. Jaspers Alman halkının Nazi suçlarındaki rolüne dair analizinde, suçluluğu ceza hukuku sınırlarının ötesine taşır. İnsan rejimin doğrudan faili olmasa bile, onun sürekliliğine itiraz etmediği ölçüde politik düzlemde suçludur. Bu politik suçluluk kefaretle silinebilecek bir yük değil, ortak yaşama dahil olmanın kaçınılmaz sonucudur. Arendt ise bu sonucun suçluluk değil, sorumluluk kavramı etrafında tartışılması gerektiğini ileri sürer. Ona göre birey, atalarının hatalarının mirasçısıdır. Fakat bu miras cezalandırılması gereken bir suçluluk alanı değil, üstlenilmesi gereken bir sorumluluk alanıdır.

Bu fark, ekolojik kriz bağlamında kritik bir eşik sunar: İnsan yalnızca yapıp ettiklerinden değil, aynı zamanda yapmadıklarından ve engel olmadıklarından dolayı da sorumludur. Başka bir ifadeyle, herkes nasıl yönetildiğinden, yani devletlerinin yaptıkları ve yapmadıklarından sorumludur. Bu nedenle çevre krizini salt kişisel tüketim kalıplarıyla çözmeye çalışmak, sorumluluğun yönünü daraltır. Asıl mesele, bu sorumluluğu kamusal alanda kolektif bir eylem etiğine dönüştürebilmektir. Bu noktada ekolojik insan ile ekolojik yurttaş figürleri birbirinden ayrılır. Ekolojik insan, kendi mikro kozmosunda suçluluk duygusunu dindirmeye çalışırken; ekolojik yurttaş, Arendt için politikanın evi olan kamusal alana çıkar ve sorumluluk alır. Kişinin etkin olarak yer almadığı faaliyetler sebebiyle suçlu olması ve hatta suçlu hissetmesi söz konusu olmasa da, Arendt'e göre "yapmadıklarından sorumlu olmak" veya kolektif sorumluluk söz konusudur. Kolektif sorumluluğun geçerliliği ve önemi, hukuki değil politik özelliğinden kaynaklanır. Bununla birlikte ekolojik sorumluluk, kamu kurumlarının veya özel sermayenin çevresel bozulmaya yol açan veya izin veren eylem ve işlemlerine karşı protesto eylemi yapma, dilekçe hakkını kullanma, bilgi edinme başvurusunda bulunma, mahkemelerde dava açma gibi haklar ve ödevleri vurgulayan biçimler alabilir. Buradaki ortak dünya savunusu, Türkiye'deki pek çok çevre davası örneğinde görüldüğü gibi kamusal alanı dönüştürme iradesiyle somutluk kazanır. Dolayısıyla Jaspers'in politik suçluluk teşhisi, bireyin içinde yaşadığı düzenin suç ortağı olduğunu hatırlatırken; Arendt'in sorumluluk anlayışı, bu suç ortaklığını ancak düşünerek ve eyleyerek aşabileceğimizi gösterir. Böylece çevre etiği, yalnızca bireysel tüketim alışkanlıklarını düzenlemekten ibaret kalmaz. Ortak yaşam alanlarının korunmasına, hukukun ve politikanın imkanlarını seferber eden bir ekolojik yurttaşlık etiğine evrilir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Etiği, kolektif suçluluk, kolektif sorumluluk

Emine Cengiz

Manisa Celal Bayar University, Türkiye

emineyurtyurt@gmail.com

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVESİNDE G.HARDIN'IN CANKURTARAN SANDALI ETİĞİNE KARŞI T. POGGE'NİN KÜRESEL ADALET PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ

21. yüzyıl insanı krizler çağında yaşamaktadır. Bir tarafta savaş, salgın, göç ile diğer taraftan hem bu krizlerin etkilerini arttıran hem de kendisi de bir kriz olan iklim değişikliğiyle de iyiden iyiye mücadele etmektedir. Sanayi devrimiyle birlikte yukarı doğru artış seyri gösteren karbon emisyonları dünyayı ısıtmakta, aşırılıklar ve anormalliklerle seyreden iklim olaylarına neden olmaktadır. insanlık her geçen gün sel, kuraklık, fırtına, yangın haberleriyle karşılaşmakta; insan faaliyetlerinin dünya üzerindeki bütün canlılara yönelik orantısız gücünün kötü sonuçlarıyla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Fakat küresel bir sorun olmasına rağmen iklim değişikliğine daha çok katkıda bulunan, sebep olan zengin ülkeler mücadele etmekten oldukça uzak ve isteksizdir. Nitekim Garrett Hardinn'in cankurtaran sandalı etiği böylesi bir tavrın uzantısı olarak okunmalıdır. Ona göre kontrolsüz üreme sonucu artan nüfus çevre sorunlarına neden olmaktadır. Yoksul ülkelerin üreme hızları dünyanın sınırlı kaynaklarını ve kapasitesini zorlamaktadır. Zengin ülkelerin onlara yaptığı yardımlar da sorunu çözmemekte tam tersine sorunu pekiştiren, derinleştiren bir kötülük durumundadır. Dayanışma bu açıdan insan ve doğayı kurtarmaktan ziyade topyekün öldürmek anlamına gelmektedir. Ülkeleri belirli sayıda kişi taşıyan sandallar olarak tasvir eden Hardin sandallar arası geçişi de kabul etmez, çünkü sandalların kapasitesi bellidir, aşıldığında sandal batacaktır. Dolayısıyla her ülke kendi çözümünü geliştirmeli, yoksul ülkeler yardım almaya alışmayıp kendileri harekete geçmelidir. Cankurtaran sandalı etiğiyle Hardin avantajının avantajını devam ettirmesi yönünde bir bakış açısı sunmaktadır. Adaletin herkes için olduğunu görmezden gelmekte, doğayı tahrip edip, faydalananların zararı tanzim etmesi yerine maruz kalanları cezalandırmaktadır. Oysa İklim değişikliğinden en çok etkilenen yoksul ülkelerin yaşadığı çevre felaketlerinin sebebi; zengin, refah içinde yaşayan ülkelerin daha önce saldıkları sera gazları olduğu kabul edilmektedir. Zizek'in dediği gibi eylemlerimizin kapsamının sınırlı olduğu varsayımı çoktan çökmüştür. Dünya üzerindeki bütün canlılar tek bir atmosfer altında yaşamaktır, onu bölmek veya

parçalamak mümkün değildir. Dolayısıyla atmosferle, doğayla ilgili meselelerde ekolojik bir karşılıklı bağımlılık içerisinde olduğu kabul edilmeli ve kolektif bir eylemlilik içerisinde hareket edilmesi gerekliliği açıktır. Bu açıdan Thomas Pogge'nin etik-siyaset ilişkisini barındıran perspektifi bir seçenek olarak incelenmeye değerdir. Ona göre iklim değişikliğini yaratan eylemler, insan haklarını ihlal eden eylemler kategorisine girmektedir. Yapılması gereken, insan haklarını gözeten toplumsal bir yapının şekillendirilmesidir. Bunu gerçekleştirebilmek için hem gelişmiş ülkelerdeki yetkililerin insan haklarına saygı göstermesi hem de vatandaşlarının bu hakları ihlal etmesini önlemesi gerekmektedir. O, Hardin'in aksine iklim değişikliğinden mesul olanları ve sorumluluklarının yarattığı hak ihlallerine karşı pozitif görevlerin yanında negatif adalet görevlerinden bahseder. Onların adil küresel kurumların şekillendirilmesinde iş birliği yapmasını savunur. Çünkü avantajlı konumdakiler uluslararası kurumları etkileme gücüne sahiptir, küresel kurumsal düzeni şekillendirmektedirler ve bu güç dezavantajlıların refahını tehdit edecek eylemlerle sonuçlanabilir. Böylesi bir ödev, zenginlerin/avantajlıların yoksullara/dezavantajlılara zarar vermekten kaçınmasını içerir. İklim değişikliğiyle mücadele için iş birliği yapan adil bir kurumsal düzen talebi söz konusudur. Anlaşılabacağı üzere Pogge'nin küresel adalet perspektifi, Hardin'in cankurtaran etiğine karşıt bir konumdadır. Bu çalışmada da iklim değişikliği çerçevesinde Pogge'nin küresel adalet perspektifinden etik-siyaset bağını görmezden gelen Hardin'in cankurtaran etiğinin kritiği yapılmaya çalışılacaktır. İnsan onuru, hak, adalet, sorumluluk temaları tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, Cankurtaran Sandalı Etiği, Küresel Adalet, Garrett Hardin, Thomas Pogge.

Eray Yağanak

Akdeniz University, Türkiye

erayyaganak@gmail.com

BİLGİ ELDE ETME YÖNTEMİ OLARAK “ALDATMA”NIN EPİSTEMİK VE ETİK DEĞERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu çalışmada, başka birinden, onu aldatma yoluyla bilgi elde etmenin epistemik ve etik açıdan meşru olduğunu iddia edecek, bunu epistemolojik gerekçelendirme yöntemiyle göstermeye çalışacağım. Aldatma, bir epistemik failin başka bir epistemik faili kasıtlı olarak yanlış bir inanca yöneltmesi eylemidir. Bu eylem, farklı türleri olsa da, yaygın olarak, başka birine yalan söyleme şeklinde ortaya çıkar. Başka insanları yanıltarak bilgi elde etme sadece yanıltma becerisine sahip olmakla sınırlı kalmayan, aynı zamanda, onu gizleme süreçlerini de içeren zihinsel bir eylemdir. Bu bağlamda, bilgi elde etme amacıyla gerçekleştirilen bir zihinsel eylem, öznenin/failin;

1. aldatacağı kişiyi nasıl aldatacağı konusunda yeterli gerekçeli bilgiye,
2. sahip olduğu bilgiyle aldatacağı kişiyi hangi yollarla aldatabileceği konusunda bir yöntem bilgisine,
3. aldatacağı kişinin mevcut bilgi süreçlerine nasıl sahip olduğu bilgisine,
4. bu bilgi ve kendi gerekçelendirilmiş bilgisi arasında bir ilişki kurabilme kapasitesine,
5. bu iki bilgiyi kullanarak karşıdaki kişinin bilgi ve dolayısıyla inanç sisteminde bir dönüşüm ortaya çıkarabilecek bilişsel yetiye,
6. tüm bu süreçte, kendi epistemik inanç sistemini ve etik tutumunu dışta bırakabilme yetisine,
7. yaptığı eylemin kendi inanç sisteminde ve etik tutumunda bir çatışkı yaratmayacağı konusunda gerekçelendirilmiş bir inanca,
8. aldatma sürecinin daha yüksek bir değer için yapıldığına ilişkin bir inanca,
9. bu inancın kendi inanç sistemini sürdürebilmesinin ön koşulu olduğuna, ve
10. aldatma eyleminin bu inancı gerekçelendirmek için yeterli koşulları sağladığına ilişkin yeterli inanca sahip olmasını gerektirir.

Bilgi elde etme epistemolojik içkinlik düzeyinde yürütülen ve bilişsel inançlarda ya bir dönüşüm ortaya çıkaran ya da mevcut inanç sistemini pekiştiren zihinsel bir faaliyet sürecidir. Bu süreç hem bizatihi öznenin kendisinde hem de aynı öznenin bilişsel içeriklerini oluşturan zihinsel sürecin kendini dışsallastırdığı çevrenin mevcut yapısındaki dönüşümü kapsar. Bu dönüşümün ön koşulu öznenin kendi zihinsel süreçlerine ayrıcalıklı erişime ve bilişsel süreçlerini gerekçelendirebilme yetisine sahip olması gerekliliğidir. Ne var ki, bu mümkün olsa da, insanın toplumsal bir varlık olması, onun, belirli durumlarda, değerler alanında bir ikileme düşmesini kaçınılmaz kılar. Bu ikilem bilgi ve etik ilke arasındaki çatışma olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma, bu ikilemden ortaya çıkması muhtemel çatışmaların farklı bilişsel inançların birbirine indirgenmesi yoluyla ortaya çıktığını yukarıda on maddede dile getirilen inançlar arasındaki ilişkiyi çözümleyerek gösterecek ve bilgi elde etme amacıyla yürütülen aldatma süreçlerinin epistemolojik olarak gerekçelendirilebilir olduğunu, etik ilkeler açısından, en azından pragmatizm bağlamında, bir ikilem ortaya çıkarmadığını iddia edecektir.

Anahtar Kelimeler: Aldatma, etik ikilem, yalan söyleme, gerekçelendirme, pragmatizm.

Erkan Özmacun

erkanozmacun@hotmail.com

YAPAY ZEKANIN YARATABİLECEĞİ TEKNOLOJİK İŞSİZLİĞİN ORTAYA KOYDUĞU ETİK BİR SORU: İŞİN OLMADIĞI BİR HAYAT NASIL ANLAMLANDIRILACAK?

Yapay zekâ (YZ) ve otomasyon teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, yalnızca iş gücü piyasasını etkilememekte, aynı zamanda birey açısından yaşamın anlamı, bireysel özsaygı ve toplumsal aidiyet duygusu gibi varoluşsal konuları gündeme getirmektedir. Özellikle üretken yapay zeka ve robotik otomasyon, makine öğrenmesi gibi teknolojiler, sadece fiziksel emeğe dayalı işleri değil, entelektüel ve yaratıcı alanlardaki meslekleri de tehdit etmektedir. Teknolojik işsizliğin artıp artmayacağı konusu tartışmalı olmakla birlikte, kalıcı bir soruna dönüşme olasılığı bulunmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan etik sorulardan biri ise şu olmaktadır: Eğer çalışma ortadan kalkarsa, bireyler için hayat nasıl hala anlamlı olmaya devam edecek? Anlamlı bir hayat yaşamak için geriye ne kalacak?

Bu çalışmada John Danaher’ın “Will Life Be Worth Living in a World Without Work?” başlıklı çalışmasından ilhamla, işin olmadığı bir dünyada yaşamın hâlâ anlamlı olup olamayacağı sorusu felsefi açıdan ele alınmaktadır. Konu otomasyonun yaratacağı verimlilik artışının adil bir şekilde paylaşılacağı kabulü üzerinden tartışılmaktadır. Danaher, teknolojik işsizliğin kaçınılmaz olduğunu savunurken, bu yeni dünyada yaşamın anlamını yeniden inşa etmenin yollarını aramaktadır. Ona göre, işsiz bir yaşam potansiyel olarak özgürleştirici olabilir; ancak bunun gerçekleşmesi, toplumun yeni değer sistemleri geliştirmesine, insanların boş zamanı nasıl değerlendirdiğine ve alternatif anlam kaynaklarının varlığın bağlıdır.

Teknolojik işsizliğin yaratacağı “işsizlik” durumu ilk bakışta özgürleştirici gibi görünse de, eğer bireyler emeğin yerini alabilecek yeni anlam ve yaratım alanları geliştiremezlerse, bu kez daha derin bir yabancılaşma biçimiyle karşı karşıya kalabilirler. Hannah Arendt’in vita activa kavramsallaştırması, teknolojik işsizlik tartışmalarında insan etkinliklerinin anlamını yeniden düşünmek açısından önemli bir teorik zemin sunmaktadır. Arendt, insan yaşamını emek (labor), iş (work) ve eylem (action) olmak üzere üç temel etkinlik biçimiyle açıklar. Modern toplumun,

özellikle sanayi devriminden bu yana, emeğe ve işe aşırı vurgu yaparak eylem alanını — yani insanların birlikte düşünmesi, konuşması ve siyasal olarak hareket etmesiyle ortaya çıkan özgürlük alanını — ihmal ettiğini savunur. Yapay zekâ ve otomasyonun emeği ve işi giderek daha fazla ikame ettiği bir çağda, Arendt’in bu sınıflaması şu soruyu gündeme getirir: İnsanlar, iş ile ilgili üretken faaliyetlerden uzaklaştığı durumda, oluşan boşluk, ortak eylemler ve kamusal katılım yoluyla doldurabilir mi? Eğer emek ve iş, yapay zeka ve robotlar tarafından üstleniliyorsa, bu durum, eylemin yeniden canlanması ve özgürlük temelli bir kamusal yaşamın güçlenmesi için bir fırsat olarak değerlendirilebilir mi? Bu çerçevede, teknolojik işsizliğin yarattığı kriz aynı zamanda, insanın anlamlı bir yaşam sürebilmesi için hangi etkinliklerin esas olduğuna dair etik bir sorgulamanın kapısını aralar. Arendt’in “*vita activa*’sı”, bu sorgulamada işin ötesinde bir varoluş tahayyülü sunarak önemli bir felsefi referans noktası haline gelir.

Bu makale, teknolojik işsizlik olgusunun ötesine geçerek, işin insan yaşamındaki anlamı ve değerine dair etik bir sorgulama sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma yalnızca ekonomik bir zorunluluk ya da gelir elde etme aracı değil, aynı zamanda bireysel kimliğin, toplumsal statünün, zamanın yapısının ve anlam üretiminin kurucu bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. İşin ortadan kalkması, bireylerin yalnızca maddi kaynaklara erişimini değil, aynı zamanda psikolojik bütünlüklerini ve toplumsal rollerini de tehdit etmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, teknolojik işsizliğin etik boyutlarını ortaya koyarken, işin ötesinde bir yaşamın mümkün olup olmadığını tartışmaktadır. Bu bağlamda, teknolojik gelişmelerin yalnızca üretkenlik ya da verimlilik açısından değil, insanın etik ve varoluşsal ihtiyaçları açısından da değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. İşsiz bir geleceğin karanlık bir boşluk mu yoksa yeni anlam biçimlerinin keşfedileceği yaratıcı bir ufuk mu olacağı, bugünden vereceğimiz teorik ve pratik yanıtlarla belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik işsizlik, yapay zeka, *vita activa*

Eylem Canaslan

eylemcanaslan@klu.edu.tr

NÖROTEKNOLOJİLER VE OTONOMİ

Büyük teknolojik gelişmeler zaman ve mekân algımızı değiştirir, varoluş biçimlerimizi ve ilişki ağlarımızı dönüştürür. Tam da bu derin etkileri nedeniyle bizi dünyayı anlamada ve düzenlemede kullandığımız eski kavramları sorgulamaya ve yenilerini geliştirmeye davet ederler. Nöroteknoloji alanındaki buluşlar, özellikle 2000'li yılların başından itibaren insan-makine arayüzü teknolojilerinde gözlemlenen gelişmeler, böylesi radikal bir sorgulamayı ve yeni kavramların icadını gerektiren ilerlemelerdendir. Kimi araştırmacılar nöroteknolojilerin çok kısa sürede kazandığı ivmeyi ve çeşitli alanlarda yarattığı (veya yaratacağı) kapsamlı etkiyi vurgulamak için “devrim” sözcüğünü kullanmıştı (Ienca ve Andorno, 2017; Andorno, 2023). Bu terimsel tercih geçen yüzyılın sonlarında kaydedilen genetik alanındaki ilerlemelere ve “genetik devrim” ifadesine de göndermede bulunur. Daha geniş bir tarihsel perspektiften ise artık yerleşik bir niteleme olan “sanayi devrimi” terimiyle bile ilişkilendirilebilir. Nörobiyoloji alanının önde gelen isimlerinden ve Columbia Üniversitesi Nöroteknoloji Merkezi direktörü Rafael Yuste'nin insan hakları hukukçuları Jared Genser ve Stephanie Herrmann ile birlikte belirttiği gibi, “tarihte ilk kez insan düşüncelerinin teknoloji kullanılarak deşifre edilmesi veya manipüle edilmesine dair gerçek bir ihtimalle karşı karşıyayız” (2021). Bu ihtimal özellikle felsefecileri yeni sorgulamalara davet etmektedir. Söz konusu sorgulamanın kapsamı oldukça geniş bir alana yayılabilir: “zihin”, “beden”, “özne”, “birey”, “özdeşlik”, “benlik”, “kimlik”, “faillik”, hatta bizzat “insan” kavramı ile “toplum”, “kolektivite”, “haklar”, “özgürlük”, “eşitlik” gibi birçok bağlantılı kavrama ya da bu bildiride üzerinde durulacak olan “otonomi” kavramına kadar uzanabilir.

Bahsedilen yeni sorgulama girişimlerinden biri olan feminist düşünce, modern bireysel otonomi kavramını eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirmiş; odak noktasını bireyci ve bağımsızlıkçı öz-yeterlilik anlayışından daha ilişkisel bir benlik kavrayışına doğru kaydırmıştır. Batı düşüncesinde özgürlüğün ve otonominin toplumsal boyutları ve ilişkisel koşullarına ilk dikkat çekenler feminist kuramcılar değildir. Kendi kendine yeten burjuva birey figürünü ve soyut bir özgürlük ve otonomi anlayışını hedef alan eleştiriler daha önce zaten başlamıştır. Ancak

feminist çalışmalar önceki eleştirilerden farklı olarak yalnızca ekonomik ya da hukuki ilişkileri değil, aynı zamanda ev içi yeniden üretim ilişkilerini, bakım ve yetiştirme pratiklerini, kişisel ve ailevi bağları ve bu bildirinin konusu bakımından özellikle önemli olan hastalık deneyimleri ve klinik uygulamaları da irdelemiştir. Bu çalışmalar kamusal ve özel hayat arasındaki katı ayrımı sorgularken, bireyin toplumsal bedenlenişine dair teknolojik donanımları da kapsayan bir biçimde daha bütüncül bir açıklama önermiştir. Feminist düşünürler bireyi ev içi ilişki ağlarından ve bakım pratiklerinden soyutlanmış, kendi başına bir amaç olarak gören liberal anlayışı reddetmişlerdir. Aynı zamanda idealize edilmiş rasyonalite ile bedenselleşmiş duygu arasındaki ikiliği sorgulamış ve geleneksel olarak erkeklikle ilişkilendirilen “dışsal bağımlılıktan muafiyet” ve “sarsılmaz özdenetim” gibi değerlerin hangi koşullar altında inşa edildiğini eleştirel biçimde irdelemişlerdir. İnsani varoluşa içkin olan karşılıklı bağımlılık koşullanmışlığını öne çıkararak, otonomiye bağımsızlık anlayışının ötesinde kavramaya yönelik bir düşünsel ufuk açmışlardır.

Bu bildiride nöroteknolojiler tarafından özellikle tehdit edildiği düşünülen otonomi kavramına odaklanılacak. Bu teknolojilerden kaynaklanan olası hak ihlallerine karşı alınacak önlemler tartışılırken sıklıkla başvurulmuş liberal otonomi anlayışının, mevcut etik riskleri ve olumlu yönleri değerlendirmede yetersiz kaldığı belirtilecek. Bunun yerine, Catriona Mackenzie (2000; 2014), Natalie Stoljar (2000; 2024) ve Jennifer Nedelsky (1989; 2013) gibi feminist kuramcılarının geliştirdiği “ilişkisel otonomi” kavramının, nöroteknolojilerdeki sorunlu alanlarla yüzleşmede ve sürdürülebilir öneriler geliştirmede, baştan soyut bir bağımsızlık kabulünden yola çıkmayan ve teknolojileri kendinde bir tehdit olarak görmeyen daha etkili bir kavramsal çerçeve sunduğu ileri sürülecek. Feminist eleştirel ilişkisel otonomi kavramının nöroteknolojik bağlamdaki karar süreçleri, zihinsel mahremiyetin korunması ve bakım ilişkilerindeki etik sorumluluk gibi alanlarda nasıl katkı sağlayabileceği tartışılacak.

Anahtar Kelimeler: Nöroteknolojiler, nöroetik, liberal otonomi, ilişkisel otonomi, feminist eleştirel kuram

Halise Avşar

haliseavsar92@gmail.com

GENİŞLETİLMİŞ BENLİK KURAMI BAĞLAMINDA DİJİTAL ETİK SORUNLAR

Dijitalleşen dünya, beraberinde pek çok ontolojik ve epistemolojik soruyu getiren çok katmanlı bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu yönüyle dijitalleşme, insan olmanın anlamı ve evrendeki konumuna dair temel felsefî soruları gündeme getiren dönüştürücü bir güce ve etkiye sahiptir. Russel W. Belk tarafından geliştirilen Genişletilmiş Benlik kuramı da bu dijital bağlamı dikkate alarak benlik sorununu yeniden ele almaktadır.

Benlik ya da kişisel özdeşlik problemi insanın ne olduğuna ilişkin soruşturmada felsefenin temel ve karmaşık bir problemi olarak varlığını sürdürmektedir. Nörobilim ve biyoteknolojideki gelişmelerin ivme kazandığı, genetik müdahalelerin ve dijital çağda Genişletilmiş Benlik kavramının tartışıldığı bir dönemde, benlik tartışmasının yeniden ön plana çıkmasını yadırgamamak gerekir. Benlik tartışmalarına ilişkin ölçütü bedenle sınırlayarak ele alan kuramlar olduğu gibi, ölçütün beyin olması gerektiğini savunanlar; beden ve beyin ölçütü dışında fizikselliği, hafızayı, psikolojik sürekliliği ölçüt olarak savunan kuramlar söz konusudur. Ancak günümüz dijital çağında bu tartışma, söz konusu ölçütlerin tamamını kapsayan bir düzeyde “dijital dünyada genişletilmiş benlik” kavramı üzerinden sürdürülmektedir. Dijital dünyada Genişletilmiş Benlik kuramı benliğin yalnızca fiziksel bedenleri ya da psikolojik özellikleriyle sınırlı olmadığını; bireysel ve kolektif benlik düzeyinde olmak üzere hem fiziksel ve sosyal dünyadaki çevrimdışı benliklerin hem de dijital dünyadaki çevrimiçi sanal benliklerin sahip olduğu nesnelerle, ilişkilerle ve tüketim pratikleriyle genişlediğini öne sürer. Belk bir nesneye sahip olmanın ve onu benliğin bir parçası haline getirerek benliği genişletmenin; (i) onu sahiplenme veya kontrol etme, (ii) yaratma ve (iii) bilme gibi süreçleri kapsadığını savlar ve bu benliğin genişleme sürecini, özel bir terimle, “bulaşma” terimiyle ifade eder. Buna göre benliği genişletme, bir nesnenin kontrolü ve hakimiyeti, bir nesnenin yaratılması, bir nesnenin bilgisi ve bir nesneye yakınlık, bulaşma yoluyla gerçekleşir. Benlik genişlemesi sanal dünyada gerçekleştiğinde ise “avatar”, “karakter”, “persona” kavramları etrafında ve bir “dalma” süreci kapsamında ele alınır.

Genişletilmiş Benlik kuramı aracılığıyla Belk, sanal eşyaları bireyselleştirmenin ve dolayısıyla onlara bağlanmanın “benliğe katılan” veya “benliği genişleten” bir nesne olmak biçiminde etkisinden söz eder. Bu bağlamda sahip olunan nesneler, niteliği bakımından biri fiziksel diğeri dijital olsa bile benzer bağlanma, bireyselleştirme, kaybetme korkusu gibi duyguları uyandırır. Genişletilmiş Benlik kuramı, kişisel özdeşlik sorununa sabit ve kapalı bir özdeşlik anlayışı yerine, sürekli genişlemeye açık ve sınırları belirli olmayan bir perspektifle yaklaşmaktadır. Bu aynı zamanda epistemolojik açıdan akışkan bir Benlik anlayışı sunar. Benliğin bu şekilde sürekli genişlemeye açık bir yapı olarak kurgulanması ontolojik açıdan belirsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Özellikle benliğin nerede başlayıp nerede sona erdiği sorusu, kişisel özdeşliğin sürekliliğini ve bütünlüğünü tartışmalı hale getirmektedir. Bu belirsizlik yalnızca kuramsal bir problem olarak kalmayıp, etik sorunlara da zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla Genişletilmiş Benlik’in sınırları konusundaki belirsizlik, benlik tartışmasına ölçüt belirlemeye ilişkin epistemolojik bir soruna yol açarken; tüketim kültürü/ahlakı, mülkiyet, veri gizliliği, özneleşme, tanınma, sorumluluk, mahremiyet, benliği inşa etmek için edinilen nesnelere erişim noktasında sınıfsal eşitsizlik ve benliğin metalaşması gibi konuların etik ve politik bağlamda birer sorun olarak tartışılmasına neden olmaktadır. Genişletilmiş benlik kuramının öne sürdüğü gibi, dışsal nesnelerin de benliğin bir parçası olarak kabul edilmesi durumunda, bir kişiye ait nesnelerin kullanımı ya da bu kişinin benliğine yönelik müdahaleler, fiili bir saldırı veya hırsızlık olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, bir kişinin sosyal medya hesabının ele geçirilmesi, fiziksel bir saldırı veya hırsızlık durumuyla eşdeğer bir eylem olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu tür müdahale ve hırsızlık durumlarının etik ve hukuki açıdan nasıl değerlendirileceği ve düzenleneceği tartışmalı hale gelir. Öte yandan, dijital verilerin benliğin bir uzantısı olarak kabul edilmesi, bir kişiye ait verilerin toplanması durumunda benlik sınırlarının ihlali ve dolayısıyla mahremiyet sorununu gündeme getirir. Benliğin dijital nesneleri kapsayacak şekilde genişlemesiyle birlikte, ölen bir kişiye ait dijital verilerin veya sosyal medya hesaplarının kullanımı, benliğin devamlılığı olarak mı kabul edilmeli, yoksa bir tür kimlik hırsızlığı olarak mı değerlendirilmelidir sorusu ortaya çıkar. Ayrıca, benliğin dijital nesne ve verilere genişlediği iddiası, benliğin kiralanabilir ve satılabilir bir şey haline gelmesi olasılığını da beraberinde getirerek, benliğin metalaşmasını tartışmaya açmaktadır. Dolayısıyla genişletilmiş benlik anlayışı, benlik inşasında bir özgürlük alanı tanır gibi görünmekle birlikte aslında ontolojik ve epistemolojik sorunların yanı sıra etik, hukuki ve politik düzeyde yeni

sorunlar üretir. Bu bildiri öncelikle dijital dünyayı benlik açıklamasına dahil eden Genişletilmiş Benlik kuramının temel varsayımlarını incelemeyi, ardından bu varsayımlarda örtük ve açık şekilde yer alan etik sorunların neler olduğunu ve olabileceğini tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Genişletilmiş benlik, belk, dijital nesneler, kimlik, etik

Hatice Özer

Mimar Sinan Fine Arts University, Türkiye

hatice.ozer@msgsu.edu.tr

“TÜRLERARASI YAŞAM ARMAĞANI”: TÜRKİYE'DE ORGAN YETMEZLİĞİ HASTALARI VE HASTA YAKINLARININ XENOTRANSPLANTASYONA İLİŞKİN TÜR-SINIR ALGILARI VE ETİK MÜZAKERELER

Bu bildiri, xenotransplantasyonu (hayvandan insana doku ve organ nakli), biyomedikal söylemin mucizevi/başarılı nakiller anlatısı dışına çıkararak, “türlerarası bir yaşam armağanı” rejimi olarak kavramsallaştırmayı ve tartışmayı önermektedir. Çalışmada, Türkiye’de organ nakli olmuş ya da nakil bekleyen hasta ve hasta yakınlarıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ve bu görüşmelerin tematik analiziyle elde edilen bulgulardan faydalanılarak; hayvandan insana organ/doku aktarımı (armağanı) düşüncesinin katılımcıların türsel sınır algıları ve onto-etik yargıları içinde nasıl anlamlandırıldığı sorusuna odaklanılmaktadır. Bu çerçevede, organ nakli deneyimleriyle türçülük eleştirisini kesiştirerek literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bulgular, katılımcıların çoğunun xenotransplantasyona -özellikle organ temini söz konusu olduğunda- iyi bir alternatif olarak baktıklarını göstermektedir. Bu yönüyle xenotransplantasyon, insan yaşamını merkeze alan türçü-faydacı bir eksenle dile gelmekte; hayvanın etik statüsü ya ikinci planda bırakılmakta ya da kişilerin kendi evcil hayvanlarıyla geçmişte oluşturdukları duygusal bağlar üzerinden sınırlı bir empati kurulmaktadır. Böylece Maussçu deyişle bildiğimiz “armağan”, insanlar arasında varsaydığımız karşılıklılık ve minnet ilişkilerinden ayrılmakta; armağanı veren (hayvan) tarafın rızası, temsiliyeti ve hatta ontolojik konumu silikleşmektedir. Katılımcılar genel olarak hayvanları sevdiğini — özellikle önceden kedileriyle kurdukları duygusal bağları— ifade etmiş olmakla birlikte, eğer insan yaşamı söz konusuysa ve kendi öznel sınırları müsaade ediyorsa hayvan türünden şüphesiz “yararlanılabilir” görmektedir. Bu arada, türsel bir sınır sadece insan-hayvan arasında değil, hayvan-hayvan arasında da kurulmaktadır. Özellikle domuzlar, kendi türüne özgü değerlendirmeler içinde en fazla “tiksinti” duyulduğu dile getirilen hayvan olmuştur. Bununla

da kalmamakta, ileride naklin yaygın ve güvenli olduğu takdirde, toplumda domuzdan nakillilerin dışlanma, ayıplanma, moral sınırlarını ihlal gibi davranışlarla yargılanmasına ilişkin kaygı taşıdıkları görülmektedir.

Mauss ekseninde kurulan “yaşam armağanı” kavramının, klasik manada karşılıksız bir verme olmadığını ve toplumsal ilişkileri yapılandıran bir bağlanma biçimi olduğu bilinmektedir (Mauss, 2016). Tabii ki bu organ nakli anlatılarındaki metaforik kavramsallaştırma, insan-insan ilişkileri içerisinden kurulmaktadır. Bu kavramdan hareketle önerdiğim “türlerarası yaşam armağanı” ise hem insan-insan ilişkisinin ötesine taşınmakta hem de armağanın onto-etik yapısını yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Görülmektedir ki, insan dışı organı yalnızca biyolojik bir madde, ilişkisel olmayan bir jest ya da bir liminal nesne olarak düşünmek, türlerarası alışverişin anlam ufkunu daraltmaktadır.

Burada Haraway’ın yoldaş türler (companion species) kavramı önemli bir yaklaşım sunar. Yoldaş türler, insan-merkezci sınıflandırmaların temelini sarsarak, insan ile diğer türlerin birlikte yaşama pratiklerini ontolojik ve etik ortaklık olarak düşünmeye davet eden bir kavramdır (Haraway, 2003; Haraway, 2008). Bu bakış açısına göre öncelikle türlerarası sorumluluğun nasıl kurulacağı, kimin kime ne tür bir armağan ve borcu taşıdığı ve bunların hangi söylemsel düzlemlerde müzakere edileceği sorulmalıdır (Hoeyer, 2013; Lock, 2002). Xenotransplantasyon bağlamında bu, hayvanın yalnızca biyolojik bir “kaynak” değil, ilişkisel bir yoldaş/ortak olarak kabul görüp görmeyeceği; (insan dışı türlerde) rızanın imkânsızlığı karşısında etik yükümlülüklerin nasıl kurulacağı ve “yaşam armağanı” rejiminin türlerarası eşitsizlikleri yeniden üretip üretmediği gibi soruları tartışmaya açar (Robert ve Baylis, 2003). Böylelikle, insan merkezli faydacı söylemler ile hayvanın ontolojik/etik konumunu görünür kılmaya çalışan yaklaşımlar arasındaki gerilim açığa çıkar.

Nakil teknolojisine dair yerel anlamlandırmalar bu gerilimin içinde kendine yer edinecektir. Teknolojinin yerel anlam evrenlerinde alımlanması (vernacularization of technology) xenotransplantasyonun biyomedikal söylemden çıkıp gündelik dil, dini ve moral yargılar ve toplumsal-kültürel imgeler içinde yeniden adlandırıldığı, meşrulaştırıldığı ya da tartışmaya açıldığı süreçleri ifade eder. (Oudshoorn ve Pinch, 2003; Sanal, 2013). Bu bağlamda, insan dışı türlerden gelen organ birbirinden farklı söylemlerle çerçevelenir, yerel etik anlayışların inşa

edildiği bir pratik haline gelir. Çalışmanın bulguları, katılımcıların bu yerel çerçeveler üzerinden teknolojiyi ya yeniden anlamlandırdıklarını ya da belirli kavramlarla sınırlandırarak ele aldıklarını göstermektedir. Böylece bu çalışma, hayvanın etik statüsünü görünür hale getirirken teknolojinin yerel iktidar ve anlam rejimleri içinde yeniden çerçevelenişini de açığa çıkarmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türlerarası yaşam armağanı, xenotransplantasyon, ontoloji, etik, türcülük

İbrahim Günaydın

ibrahimgunaydin1@gmail.com

SOSYAL MEDYADA FİLTRELEME: GERÇEKLİK, TEMSİL VE ETİK ÜZERİNE FELSEFİ BİR İNCELEME

Bu çalışmanın temel hedefi, sosyal medya platformlarında yaygınlık kazanmış filtreleme pratiklerinin, salt estetik bir müdahaleyi aşarak, “kurgusal gerçeklik” üretimi ekseninde ontolojik ve epistemolojik açıdan yeni problematik alanlar oluşturduğunu felsefi bir perspektifle ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, filtrelenmiş görsellerin, Heidegger'in varlık ve görünüş ayrımı, Platon'un idealar dünyası ve mimesis kavramı ile Baudrillard'ın simülakr ve simülasyon teorisi ışığında, gerçeklik algısında yarattığı dönüşümler detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Ayrıca, Kantçı sorumluluk ve ödev etiği çerçevesinde, dijital çağın estetik pratiklerinin etik boyutları ve bu bağlamda kullanıcılar ile platformların üstlenmesi gereken bilinçli sorumluluklar ele alınacaktır.

İncelenen konu, sosyal medya mecralarında estetik filtrelerin uygulanması aracılığıyla gerçeklik ile temsiliyet arasındaki ontolojik mesafenin belirsizleşmesi, bilginin sınırlarının ve doğruluk iddialarının sorgulanmasıyla epistemolojik bir kriz alanı oluşturması ve bu süreçlerde ortaya çıkan etik sorumlulukların karmaşıklığını kapsamaktadır. Çalışmanın sınırları, görsel temsile dayalı dijital platformlarla, özellikle Instagram ve TikTok gibi popüler sosyal medya mecralarıyla sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, filtrelenmiş imajların dijital gerçeklik algısının oluşumundaki rolü, varlığın ontolojik statüsü, bilginin epistemik temelleri ve bu dönüşümlerin doğurduğu etik yükümlülükler açısından kapsamlı ve eleştirel bir perspektifle analiz edilecektir.

Araştırmada, nitel yöntemler kapsamında sosyal medya platformlarında paylaşılan filtrelenmiş görseller ve ilgili içerikler sistematik bir şekilde analiz edilecektir. İçerik analizi yöntemi kullanılarak, filtrelemenin estetik müdahaleleri, görsel temsillerin gerçeklik algısı üzerindeki etkileri ve bu temsillerin dijital ortamda oluşturduğu “kurgusal gerçeklik” yapıları detaylı biçimde incelenecektir. Elde edilen bulgular, varlık ve görünüş ayrımı bağlamında Heidegger'in ontolojik düşünceleri, gerçeklik ve taklit kavramlarını ele alan Platon'un idealar teorisi ve mimesis kavramı, günümüz tüketim toplumunun simülakrlar dünyasını açıklayan Baudrillard'ın

simülasyon teorisi ile Kant'ın etik sorumluluk ve Öödev anlayışı temelinde oluşturulacak kuramsal çerçevede derinlemesine yorumlanacaktır. Bu sayede, dijital çağda sosyal medyada ortaya çıkan estetik müdahalelerin hem ontolojik anlamda gerçeklik algısını nasıl dönüştürdüğü hem de epistemolojik açıdan bilgi ve yanılsama arasındaki sınırları nasıl bulanıklaştırdığı felsefi olarak değerlendirilecektir. Ayrıca, Kantçı etik perspektifinden hareketle, kullanıcıların ve sosyal medya platformlarının bu kurgusal gerçeklik üretimi sürecindeki sorumlulukları ve etik yükümlülükleri ele alınacaktır. Bu disiplinlerarası yaklaşım, dijital estetik pratiklerin çok boyutlu analizini mümkün kılarak, sosyal medya ve gerçeklik ilişkisini kapsamlı bir biçimde kavramayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın temel varsayımı, sosyal medya ortamında filtrelemenin, yalnızca estetik bir müdahale olarak kalmayıp, gerçekliğin doğrudan örten ve dönüştüren bir araç haline geldiğidir. Bu durum, gerçeklikle görünüş arasındaki mesafenin dijital düzlemde genişlemesine yol açmakta, gerçekliğin kendisinin deneyimlenmesini engelleyen bir örtünün işlevi görmektedir. Böylece, izleyicilerin gerçeklik algısı, örtülen gerçeklik ile örtü arasındaki karmaşık ilişkiden ötürü epistemik bir belirsizlik ve yanılsama hâline bürünmektedir. Bu ontolojik örttürme süreci, temsil edilenin hakikat statüsünü zayıflatmakla kalmayıp, aynı zamanda izleyicinin bilgi edinme ve dünyayla ilişki kurma biçimlerini de dönüştürmektedir. Dolayısıyla, dijital içerik üreticileri ve platform yöneticileri, bu örtme ve temsil süreçlerinin ontolojik ve epistemolojik boyutlarını derinlemesine kavrayarak, etik sorumluluklarını üstlenmek durumundadır; aksi takdirde, gerçekliğin yitimi ve bilgi kirliliği gibi daha geniş toplumsal sorunların oluşmasına zemin hazırlanmış olur.

Anahtar Kelimeler: Gerçeklik, Temsil, Etik, Sosyal Medya, Filtreleme

İsmail Cevher Elgin

Ankara University, Türkiye

cevherelgin@gmail.com

ETİK VE DOĞRU DEĞERLENDİRME BAĞLAMINDA BARINMA İHTİYACI VE KONUT HAKKI: “DÜNYANIN SEFALETİ” ESERİNDEKİ BİR VAKA ÇALIŞMASI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

İoanna Kuçuradi'nin düşüncesinde etik ve etiğe uygun davranmak durumun, şartların bilgisini ve doğru değerlendirmeyi gerektirir. Bir kişinin bir olaya yahut kişiye ilişkin doğru değerlendirmelerde bulunabilmesi öncelikle kişinin değerlendirme yaptığını düşünürken değer biçmelerde ve değer atfetmelerde bulunmamasına bağlıdır. Ardından kişi değerlendirmenin belirli aşamalarını gerçekleştirmek koşuluyla doğru değerlendirmelerde bulunabilir. Bu aşamalı değerlendirme süreci etik düşüncesinde oldukça önemlidir. (**İoanna Kuçuradi — “Etik”, “İnsan ve Değerleri”**)

Doğru değerlendirme ancak kişinin temel ihtiyacının ve yaşam koşullarının asgari gerekliliklerinin sağlanmasıyla mümkündür. Bu gerekliliklerden biri de barınma ihtiyacının giderilmesidir. Barınmanın, kişinin başını sokacağı bir konutunun bulunmasının ne anlam ifade ettiği ancak bu ihtiyacın karşılanmadığı durumlarda kişinin bulunduğu durum kavranarak anlaşılabilir. Kişinin barınma ihtiyacının karşılanmadığı durumda, düştüğü durum itibarıyla Kuçuradi'nin kavramsallaştırmasıyla değer harcayıcı eylemlerde bulunması mümkün hale gelmektedir. Bu soyutlama gerçekliği Pierre Bourdieu ve diğer yazarların ortak çalışması olan Dünyanın Sefaleti eserinde bulur. Bu çalışmaya konu edilecek olan çalışma “El Barrio'da Evsizlik” başlığını taşır. Ekipten Philippe Bourgois'in yaptığı çalışma, New York'un Porto Riko göçmenlerinin yaşadığı El Barrio mahallesinde geçer. Ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan alt sınıfların yaşadığı bu mahallede geçen çalışmanın öznesi hem Wall Street'te bir hukuk ofisi için kuryelik yapan hem de uyuşturucu satıcısı olan Ramon'dur. Ramon mülakatta kendisi açısından barınma ihtiyacının bir şekilde giderilmemesinin ne gibi sonuçları olduğunu şu şekilde ifade eder: Hapse girdim ama kefaletle hemen serbest bıraktılar, ben de işime devam ettim. Ama ev sahibi “çıkın artık” dedi. Karım daireyi kurtarmaya çalıştı ama ev sahibine ancak ekstra için para verebilmiş sürede dolmuştu.

“Kış geliyordu ve hop! Ailemle birlikte soluğu bir sığınakta aldım. 5 ay bir sığınakta kaldım; süründüm 5 ay boyunca; Sığınakta kalmak, hapiste kalmak gibi...Sığınak korkunçtu, berbattı. Keşke hapiste olsaydım derdim bazen çünkü sığınakta kimse sana saygı duymuyor. Düzgün insanların yani sessiz çalışan insanların yeri değil orası. Senin benim gibi insanların yeri değil... buradan kurtulmak için elimden geleni yapmaya hazırdım. Ben de öyle yaptım uyuşturucu satmaya karar verdim uyuşturucu satmaktan niyetim: “Uyuşturucu satacağım... Karımla oğlumun hayatını iyileştirmek için ne gerekirse yapacağım. Birini öldürmem gerekirse bile öldüreceğim. Öldüreceğim! Kiralık da yaparım [Kiralık Katillik]. Hayatta kalmak için, para için her şeyi yapacağım!” Böyle düşünüyordum.” **(Dünyanın Sefaleti)**

Bu durum sadece Ramon'un gerçekliği değildir. Dünya üzerinde 1 milyardan fazla insan savaş, çevre, iklim, ekonomi, gibi sebeplerle barınma ihtiyacını karşılayamamakta ve durumun sebep olduğu sorunlarla boğuşmaktadır. Tarihsel olarak belirli sınıfların öncelikli problemi olan barınma hakkı konusunda devletler kendilerini esaslı olmasa da İkiz sözleşmeler aracılığıyla yükümlülük altına almıştır. 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 11. Maddesinde diğer sosyal haklarla beraber barınma hakkı da yerini almıştır.

Sözleşmedeki düzenlemenin aksine BM komitesi Barınma Hakkını düzenleyen maddeye ilişkin yorum raporunda söz konusu maddeyi ayrıntılı olarak ele almıştır.' Bu raporda Yeterli Yaşam Düzeyi hakkından türetilen barınma hakkının merkezi bir öneme haiz olduğu ifade edilmiştir. Yine raporun ifadesine göre, bu hakkın merkezi önemine rağmen realiteyle arasında uçurum söz konusudur. 1991 tarihli raporda, dönem için dünya genelinde 100 milyon kişinin evsiz olduğunu ve 1 milyardan fazla kişinin de yetersiz koşullarda barındığı ifade edilmiştir. Herhalde sayıların bugün çok daha fazla olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Bu çalışmada buraya kadar anlatılanlardan ve BM raporundan hareketle barınma hakkının etikle ilişkisi kurularak bir insan hakkı olarak düzenlenmesinin ve bu hakkın yerine getirilmesinin gerekleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Barınma ihtiyacı, konut hakkı, doğru değerlendirme, insan hakları, etik

Mahmut Özer

Aksaray University, Türkiye
mahmutozer@aksaray.edu.tr

İNSAN MERKEZCİ OLMAK YA DA ÇEVRE MERKEZCİ OLMAK, BÜTÜN MESELE BU MU?

Artık görmezden gelemediğimiz, insan yaşamını (ve hiç kuşkusuz insan dışı yaşamı da) açıkça tehdit eden, büyük ölçüde insan kaynaklı çevre ve doğa sorunlarının hüküm sürdüğü zamanlardayız. Bu sorunların en önemli nedenlerinden birinin hep insanı önceleyip, insan dışı varlıkları görmezden gelen tutum ve eylemlerimiz olduğunu ileri süren türdeşlerimiz var. Onlara göre çevre ve doğa sorunlarının çözümü önemli ölçüde baskın insan merkezci anlayışı terk edip çevre ya da doğa merkezci anlayışı benimsemekten geçiyor. Bu düşünceyi savunanların makul gerekçeleri olduğunu kabul etmekle birlikte kişisel olarak ben bu düşünceye bel bağlamanın aynı ölçüde makul olduğundan emin olamıyorum. Bu çalışmada bu emin olamayış durumunu (ya da durumumu) tartışmak istiyorum. Çevre ve doğa konusunda olan biteni yeterince dikkate almadan, yalnızca olması gerekene odaklanan, bunu öne çıkaran idealist ve tekçi anlayışlardan çok var olan insanlık durumunu ve insan-doğa-çevre ilişkilerini çoğulcu bir bakışla ele alan anlayışların daha etkili ve uygulanabilir olduğunu düşünüyorum. Kant'ın yüzyıllar önce saptadığı gibi birbiriyle karşıt gibi duran iki önermeden her birinin türlü biçimlerde gerekçelendirilmesi söz konusu olabilir. Bu durumu çevre merkezci olmak ya da insan merkezci olmak ikileminde de görebiliriz. Bazı çevre ya da doğa merkezci, insan merkezciği ya da insanmerkezci tutum ve eylemleri çevre sorunlarının önemli bir nedeni olarak düşündükleri için, çevre sorunlarının ancak bu tutum ve eylemlerin terk edilerek ve çevre merkezci bir perspektifle çözümlenebileceğini savunuyor, kendi perspektiflerini destekleyen kimi güçlü argümanlar ortaya koyuyorlar. Öte yandan çevrenin korunması konusunda insan merkezci tutumun önemli bir motivasyon sağlayabileceğini gösteren bilimsel çalışmalar da var. O halde, ne yapmalıyız? İnsan merkezci olmayı sürdürmeli miyiz, yoksa çare gerçekten de çevre merkezci olmakta mı?

İlk bakışta, çevre ve doğa sorunlarına duyarlı bir öznenin hem insan merkezci hem de çevre merkezci olması tutarsızmış gibi görünebilir. Ben bu iki tutumun ya da duruşun birbirini

zorunlu olarak dışlamadığını, pratikte de insan öznelerin genel olarak, bilerek ya da bilmeden, isteyerek ya da istemeden ya da var olan koşullara bağlı olarak bazen insan merkezci bazen çevre merkezci olmak durumunda kalabildiklerini ya da kalabileceklerini, dolayısıyla onların bazı eylem veya düşüncelerinin insan merkezci bazı eylem veya düşüncelerinin çevre merkezci olarak nitelendirilebileceğini düşünüyorum. Eğer bu doğruysa, çevre sorunlarının üstesinden gelebilmemiz için insan türüne mensup varlıkların güçlü çevre merkezcilere dönüşmesini beklemenin gerekli olmadığını, böyle bir dönüşüme odaklanmanın çevrenin korunması amacına da anlamlı bir normatif etkisi olmadığını tartışmak istiyorum. Dahası hem insan merkezçiliğin hem de çevre merkezçiliğin dereceleri olduğunu, eğer amaç çevre sorunlarının çözümlenmesi ise, insan merkezci olsalar bile pek çok insan merkezci ama çevre sorunları konusunda nispeten duyarlı öznenin sırf insan merkezci tutuma daha yakın oldukları için çevre ve doğa karşıtı gibi görülmesinin olası sonuçlarına dikkat çekmek istiyorum.

Anahtar Kelimeler: İnsan merkezcilik, çevre merkezcilik, ekoantrosentrizm (çevre-insan merkezcilik)

Mehmet Sabır Şaybak

Bitlis Eren University, Türkiye

mssaybak@beu.edu.tr

POSTMODERN DÖNEMDE AHLAK FELSEFESİ YAPMANIN İMKANI: ANTI-TEORİSYEN FELSEFECİLER ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA

Bu çalışmada, kendilerini “anti-teorisyen” olarak tanımlayan ve düşünce geleneklerini Anscombe'un etik yaklaşımıyla ilişkilendiren üç önemli filozof olan Cora Diamond, Charles Taylor ve Iris Murdoch'un görüşlerini merkeze alacağız. Bu düşünürler, ahlaki meseleleri ele alırken belirli bir kuramsal çerçeveye bağlı kalmanın gerekliliğini reddederler. Onlara göre, etik düşünce, hayatın somutluğu, bireysel deneyimler ve insan ilişkilerinin karmaşıklığı dikkate alınmaksızın yalnızca teorik kalıplar içinde yürütülemez. Diamond, Taylor ve Murdoch, bu anlamda, etik üzerine düşünmenin daha doğrudan, daha kişisel ve deneyimsel bir biçimde gerçekleştirilebileceğini savunurlar. Bu filozoflar, modern ve postmodern dönemde ahlak felsefesinin karşı karşıya kaldığı krize dikkat çekerler. Bu filozofların düşünsel arka planı Anscombe'un erdem etiği ile ilgili görüşlerine dayanır. G.E.M. Anscombe, felsefe tarihinde 1958 yılında yayımladığı *Modern Moral Philosophy* (Modern Ahlak Felsefesi) adlı makalesiyle ahlak felsefesinde önemli bir kırılma noktası oluşturmuş ve Aristoteles'in erdem etiğine olan ilgiyi yeniden canlandırmıştır. Anscombe, yalnızca bir tarihsel figür olarak değil, aynı zamanda çağdaş etik tartışmalarının yönünü belirleyen kurucu bir düşünür olarak öne çıkar. Onun yaklaşımı, bir yandan Thomas Aquinas'ın eylem teorisini erdem etiğiyle birleştirme çabasına, diğer yandan Wittgenstein'dan miras aldığı dilsel ve kavramsal analizleri kullanarak eylem felsefesi ile etiği uzlaştırmaya yönelmiştir. Bu iki temel eksen, onun felsefi mirasının hem analitik hem de normatif boyutunu şekillendirmiştir. Bu filozoflar Anscombe gibi, mevcut ahlak teorilerinin gerçek hayattaki ahlaki sorunlara anlamlı ve işlevsel çözümler üretmediğini belirtirler. Özellikle ahlaki teorilerin soyut, masa başı üretimleri olması ve gündelik yaşamdaki etik karşılıklarının giderek silikleşmesi, bu eleştirinin temelini oluşturur. Bu açıdan, onların düşünceleri Alasdair Macintyre'ın da belirttiği üzere modern ahlakın parçalanmışlığı fikriyle örtüşür. Ancak bu düşünürler aynı zamanda Rosalind Hursthouse gibi belirgin biçimde Aristotelesçi bir erdem etiğine sadık kalınmasını da sorgularlar. Bu noktada, anti-teorisyenler ne modern normatif kuramları ne de yeniden yorumlanmış klasik erdem teorilerini bütünüyle benimserler.

Diamond, Taylor ve Murdoch'un etik düşüncelerinde “eylem” kavramı temel bir yere sahiptir. Ancak onlar eylemle sınırlı kalmaz, ahlaki düşünceyi daha incelikli hale getirmek için “dikkat” (Murdoch'un yoğun olarak vurguladığı bir kavram), “artikülasyon” (düşüncenin ve duygunun dile dökülme biçimi) ve “hayal gücü” gibi unsurları da felsefi analizlerine dâhil ederler. Bu sayede, ahlaki sezgi ve duyarlılığın yalnızca akıl yoluyla değil, estetik ve varoluşsal deneyimler yoluyla da şekillendiğini savunurlar. Böylece, ahlaki söz dağarcığının sadeleşip yoksullaşmasına karşı çıkarak, daha zengin ve duyarlı bir etik dilin geliştirilmesini talep ederler.

Anti-teorisyenlerin önemli bir başka özelliği, ahlaki değerlendirmelerin genel geçer, soyut ilkelerden değil; daha somut ve bağlamsal kavramlardan hareketle yapılması gerektiği görüşüdür. Örneğin “yanlış” ya da “yasaya aykırı” gibi soyut ifadeler yerine, “iffetsizlik”, “yalancılık” ya da “nankörlük” gibi daha özel ve kültürel olarak yerleşmiş kavramların kullanılmasını önerirler. Bu, Anscombe'un da savunduğu gibi, ahlakın belirli bir toplumsal yaşamın ve dilin içinde anlam kazandığına yönelik bir görüştür. Dolayısıyla, etik dili yeniden inşa etmek için teoriye değil, pratik hayattaki kavramlara ve deneyimlere dönülmesi gerektiğini ileri sürerler. Bununla birlikte, bu filozoflar için etik düşünce tamamen teorisiz bir alan değildir; ancak herhangi bir normatif çerçeveye bağlı kalmaksızın da derin etik sorular sorulabilir. Örneğin, “insan gelişimi” üzerine herhangi bir soyut model veya teorik açıklama sunmaksızın da bir davranışın “adaletsiz” olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, insanın ahlaki sezgisi, yaşamışlıkları ve dilsel deneyimi, etik değerlendirme için yeterli olabilir. Anscombe'un teorilere karşı getirdiği eleştiriler haklı bulunsa bile, yine de etik düşünce için zengin alternatif yollar mevcuttur. Bu yolların elbette kendi felsefi sorunları vardır; ancak erdem kaygısını, bir teoriye bağlı olmadan da taşıyabiliriz. Sonuç olarak, Diamond, Taylor ve Murdoch'un yaklaşımı, etik düşüncenin bireysel dikkat, hayal gücü ve dilsel duyarlılık temelinde yeniden şekillendirilmesi gerektiğine dayanır. Onlar için etik, yalnızca neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair hüküm vermek değil, aynı zamanda insanın nasıl bir yaşam süreceğine, neyi önemseyeceğine ve başkalarına nasıl davranacağına ilişkin derin bir varoluşsal sorgulamadır. Bu yönüyle anti-teorisyenler, modern etik tartışmalarına karşı radikal bir alternatif sunarlar: Teorisiz ama düşüncesiz olmayan bir ahlak felsefesi.

Anahtar Kelimeler: Ahlak felsefesi, Anti-Teorisyen Filozoflar, Diamond, Taylor, Murdo

Murat Uluk, Sedat Erol, Hande Aral Uluk

İstanbul Beykent University, Türkiye

uluk.murat@gmail.com

ALDATICI TASARIM YOLUYLA RIZA ALMAK: ÇEREZ BİLDİRİM TASARIMLARININ KULLANICI TERCİHLERİNE ETKİSİ

Günümüzde internet kullanıcıları, çevrimiçi ortamda gezinirken sürekli olarak çerez izin bildirimleriyle karşılaşmaktadır. Bu bildirimler, kullanıcı onamlarını, rızalarını sağlamak amacıyla sunulsa da arayüz tasarımlarının dili ve biçimi kullanıcı tercihlerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Özellikle izin verme/vermeme seçeneklerinin nasıl sunulduğu, kullanıcıların karar verme süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Habib vd., 2022; Kampanos & Shahandashti, 2021; Nouwens vd., 2020; Soe vd., 2020; Utz vd., 2019). Kabul ve reddet seçeneklerinin eşit biçimde (boyut/renk/yerleşim) sunulduğu bildirim tasarımları, kullanıcının dijital mahremiyetini daha iyi kavramasını ve kontrol etmesini sağlayarak güvenli bir deneyim sunmaktadır. Bu bağlamda, açık, şeffaf ve anlaşılır bildirimlerin kullanıcı nezdindeki memnuniyeti artırdığı; gizlilik ayarlarını yönetmenin kullanıcıya güven verdiği görülmektedir (Sharma Bagale, 2024: 63). Öte yandan, aldatıcı tasarım taktikleri barındıran çerez bildirim tasarımları, kullanıcıları belirli bir yönde davranmaya teşvik ederek çerezlerin kabul edilme oranını ciddi ölçüde artırabilmektedir. Bu taktiklere başvurulmasındaki yegâne amaç, platform sağlayıcısının çıkarına katkı sağlamak ve tüketicileri/kullanıcıları bu çıkar doğrultusunda yönlendirmektir (Gray vd., 2018; Gunawan vd., 2021). Nitekim yapılan araştırmalar, bu tür tasarımların onay verme oranlarını neredeyse iki katına çıkarabildiğini göstermektedir (Bauer vd., 2021).

Tasarım etiği bir ürün ya da hizmet tasarımında estetik ve işlevsel çözümler üretmenin ötesini ifade eden bir yaklaşımdır. Ahlaki değerleri ve toplumsal sorumlulukları da göz önünde bulunduran bir tasarım anlayışını savunmaktadır (Becker, 2021). Bu yaklaşım, tasarımdaki aldatıcı unsurlara karşı bir duruş sergilemektedir. Aldatıcı tasarımlar, kullanıcıları yanıltarak yanlış kararlar almalarına veya istemeden belirli eylemleri gerçekleştirmelerine neden olan etik dışı tasarım uygulamalarıdır (Hartzog, 2018). Beard ve Longstaff (2019), etik tasarımın amacının, mümkün olan en iyi dünyayı inşa etmeye katkı sunmak olduğuna dikkat çeker. Bu

doğrultuda, çerez izin tasarımlarının da kullanıcıların özgür iradelerine saygı gösteren arayüzler şeklinde kurgulanması gerekmektedir. Ancak pratikte, kullanıcıların verdikleri fiili rızaların ideal tercihleriyle her zaman örtüşmediği gözlemlenmektedir; bu durumun başlıca sebeplerinden biri olarak da çerez bildirimlerinin manipülatif arayüz tasarımları gösterilmektedir (Nouwens vd., 2020).

Bu araştırma, çerez izin tasarımlarının kullanıcı davranışına olan etkisini nitel yöntemle incelemek üzere tasarlanmıştır. Araştırmanın amacı, kullanıcıların hem adil hem de manipülatif olarak tasarlanmış çerez izin arayüzlerine verdikleri tepkileri gözlemleyerek, bu kararlarının arayüz biçimine göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır. Araştırmada kullanıcılar, Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk 100 web sitesi arasından rastgele seçilen 10 farklı siteyi, araştırmacı tarafından sağlanan cihaz üzerinden ziyaret etmiştir. Bu sitelerden 5’i adil çerez izin tasarımlarına, 5’i ise manipülatif tasarımlara sahiptir. Katılımcılardan, bu sitelerde en az iki sayfada gezinmeleri istenmiştir. Katılımcıların site ziyaretleri sırasında çerez bildirimlerine verdikleri tepkiler gözlem yoluyla toplanmış ve ekran kaydı alınmıştır. Araştırma, 1 Mart ile 1 Temmuz 2025 tarihleri arasında 76 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Bulgular, eşit seçenek sunulan tasarımlarda kullanıcıların reddetme kararlarının daha ağır bastığını, manipülatif örüntüler içeren tasarımlarda ise kararların büyük ölçüde platform lehine şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, web sitelerinde ve dijital platformlarda kullanılan çerez izin tasarımlarının sadece teknik değil, etik bir sorumlulukla tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 324K166 numaralı araştırma projesi kapsamında üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çerez, çerez izin bildirimi, tasarım etiği, arayüz tasarımı, aldatıcı tasarım

Mümine Barkçin

Hacettepe University, Türkiye
emuminebarkcin@gmail.com

**SAHA ÇALIŞMALARINI ARAŞTIRMA ETİĞİ ÇERÇEVESİNDE YENİDEN
DÜŞÜNMEK: SOSYAL BİLİM ARAŞTIRMACILARININ GÖZÜNDEN
İYİ OLUŞ**

Araştırmalarla ilgili oluşturulan etik kuralların çoğu, genellikle araştırmacıların katılımcılara zarar vermemesini vurgulamaktadır. Bunda özellikle 20. yüzyıldaki birçok biyomedikal ve sosyal bilim araştırmacısının, araştırmacı olarak güçlerini kötüye kullanmalarının etkisi bulunmaktadır. Araştırmalarda bu etik kural esas alınırken, araştırmacıların kendilerinin saha sürecinde karşılaşılabileceği riskler ve zararlar çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Son yıllarda daha fazla ön plana çıkmaya başlayan bir kavram olan iyi oluş ya da iyilik hâli, akademi ve araştırma çevrelerinde de tartışılmaktadır. Sosyal bilimlerde saha araştırmalarının yoğun olarak yapılması ve araştırmacıların bu aşamada zorluklarla karşılaşması da araştırmacı iyi oluşu ve akademide iyi oluşa yönelik ilgiyi artırmıştır (Vincett, 2017; Benoot ve Bilsen, 2016). Saha çalışması yürüten araştırmacılar, katılımcılarla yakın etkileşim kurmaları, zorlu araştırma konuları ve saha çevresi gibi nedenlerle sahada fiziksel ve duygusal risklerle karşı karşıyadır. Tartışmalar (Almeida-Souza ve O'Brien, 2022), araştırmacıların iyi oluşunu korumanın sadece araştırmacılar için değil, araştırmacıların bağlı olduğu kurumlar için de etik bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır.

Tamamlanmış bir doktora araştırmasının parçası olan bu çalışmanın amacı, göz ardı edildiğini düşündüğümüz ve araştırmacı iyi oluşunu ön plana koyan araştırmaların etik kurallarını yeniden düşündürmektir. Bundan hareketle bu çalışmada araştırmacıların, danışmanların/süpervizörlerin ve etik kurul üyelerinin saha çalışması sırasında araştırmacı iyi oluşuna ilişkin deneyimleri ve fikirleri dikkate alınmıştır. Fenomenolojik araştırma tekniği ile yorumlayıcı ve eleştirel bir yaklaşım kullanan bu çalışma, veri üretme tarihleri sırasında son beş yıl içinde sosyal bilimler, sağlık ve eğitim bilimleri alanlarında saha çalışması yapmış katılımcılarla yapılan 31 derinlemesine görüşme ve dört odak grup çalışmasıyla elde edilen nitel verilere dayanmaktadır. Örnekleme yer alan katılımcıların 21'i akademide yer alırken, dokuzu özel sektörde

çalışmaktadır. Temel bulgular üç önemli temayı ortaya koymaktadır: yapısal boşluklar, araştırmanın nesneleştirilmesi/metalaştırılması ve kurumsal destek mekanizmaları.

Katılımcılar özellikle etik ve metodolojik eğitimlerin eksikliğine vurgu yaparak saha araştırmalarına yeterince hazırlanamadıklarını, bu hazırlıksızlığın zaman zaman farklı resmî kurumların üzerlerinde etik baskılar kurmaya çalışmalarına sebep olduğunu vurgulamıştır. Araştırma etiği çerçevesinde tartışılmayan ya da az tartışılan bir konu olan araştırmacı iyilik hâlinin sorumlularının, araştırmacıdan başlayarak resmî üst kuruluşlara kadar ulaştığını belirtirken, özel sektörde araştırmacılığın bir prekarya hâli aldığı tartışılmıştır. Son yıllarda artan “yayınla ya da yok ol” gibi yaklaşımlar, akademiye kapitalizmin ya da neoliberalizmin yükselişine sebep olarak akademiye araştırmacıların iş yüklerini artırmıştır. Özellikle danışmanlık veren akademisyenlerin iş yükünün artması, genç araştırmacılara destek olamamalarına ve onları olumsuz etkilemelerine yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak iş-yaşam dengesizliği artmış; tüm bunlar da sahada araştırmacıların, özellikle genç olanların, yalnız hissetmelerine neden olmuştur. Hâlihazırda destek mekanizmalarının üniversitelerde ve özel sektörde zayıf olması da araştırmacıların iyi oluşlarının olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Bu sorunlara cevap olarak katılımcılar, kurumsal destek mekanizmalarının sistematik hâle getirilmesi gerekliliğini belirtmiş; özellikle üniversitelerde kurulacak özel bir araştırmacı destek birimi ile araştırmacıların saha öncesinden araştırmanın sonlanmasına kadar etik, metodolojik, psikolojik ve farklı açılardan desteklenebileceklerini ifade etmiştir.

Bu çalışma, sonuç olarak araştırmacıların bulunduğu kurumların, özellikle üniversitelerin, araştırma etiği ve yöntemleri eğitimlerinin iyileştirilmesi, danışman-araştırmacı ilişkilerinin geliştirilmesi için danışmanlık eğitimlerinin akademisyenlere sağlanması ve kurumsal destek mekanizmalarının ilk etapta kapasite dâhilinde geliştirilerek araştırmacılara sistematik bir desteğin bütünsel olarak sunulması gerektiğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte, bu sistemler geliştirilene kadar, mevcut sistem içerisinde araştırmacıların iyi oluşlarını korumalarının öncelikli olarak kendilerine ait bir etik sorumluluk olduğu; saha araştırmalarında karşılaşılabilecekleri zorluklara karşı kendilerini korumaya yönelik stratejiler ve beceriler geliştirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Şüphesiz araştırmacı iyi oluşuna dair bu eksikliklerin giderilmesi, tüm araştırmacılar için iyi oluşun sürdürülebilir bir hâle getirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Saha çalışması, araştırma etiği, araştırmacı, iyi oluş

Nadire Özdemir

Ankara University, Türkiye
nadire.ozdemir@gmail.com

KÜLTÜR, ETİK VE HUKUK: KÜLTÜRÜN YARGILAMADAKİ ROLÜNE İLİŞKİN ETİK SORUNLAR

Küresel ölçekte artan göç hareketliliği ve kültürel çeşitlilik, hukuk ve etik alanlarında yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir. Çokkültürlülük ve kültürel çeşitliliğin gündelik yaşamlar üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, diğer birçok meslek alanında olduğu gibi (Pack-Brown & Williams, s. 41), yargı etiği ilkelerinin nasıl yorumlandığını anlamak da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yargılamada kültürel bağlamların ne derece dikkate alınabileceği sorusu kültürel görecilik ile evrensel etik ilkeler arasında giderek karmaşıklaşan bir denge arayışını da beraberinde getirir. Bu doğrultuda Bangalor Yargı Etiği ilkelerince de düzenlenmiş olan hâkimin toplumdaki kültürel farklılıkları anlaması ve herkese eşit davranması görevi (*Bangalor Yargı Etiği İlkeleri, Değer 5: Eşitlik*) önemli bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. “Hâkimin kültürel çeşitliliğe karşı hassas olma görevi” yorumuna göre “*Toplumdaki kültürel, ırksal ve dinsel çeşitliliklerin farkında olmanın ve bunları anlamının yanı sıra herhangi bir ilgisiz sebepten kaynaklanan önyargı ve yanlılıktan ari olmak da hâkimin sorumluluğudur. Hâkim, uygun yollarla toplumda değişen tutumlar ve değerler hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmalıdır*” (Bangalor Yargı Etiği İlkelerinin Yorumu, paragraf 186). Bu yorum, kültürün, bireyin ahlaki yargılarını doğrudan belirleyecek güçlü bir nedensel etken mi olarak ele alınacağı yoksa bireyin yargılarını anlamlandırma ve tutarlılık kazandırma açısından önemli bir rol mü oynayacağı sorusuyla da ilgilidir (Li, s. 27-28). Zira muhakemenin yalnızca evrensel ilkeler değil, aynı zamanda kişinin yer aldığı kültürel bağlam tarafından da şekillendirildiği, tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Bu çalışma, yargı etiği ilkeleri çerçevesinde kültürün yargı süreçlerindeki rolünü ve etkisini, kesişimsel bir etik yaklaşım doğrultusunda ele almayı amaçlamaktadır. Etik ve (kültürel) çeşitliliğin kesişiminde temellenen (Koh, s. 46) kesişimsel etik yaklaşım, farklı toplumsal kimliklerin (örneğin etnik köken, din, cinsiyet, sınıf, kültür) birbirleriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu analiz ederek, adaletin ancak bu çoklu kimliklerin ve deneyimlerin dikkate

alınmasıyla sağlanabileceğini savunur. Bu yaklaşım, standart ve soyut etik kuralların ötesine geçerek, daha bağlamsal, duyarlı ve kapsayıcı karar mekanizmalarının geliştirilmesini hedefler. Kültürel çeşitliliğin artan bir şekilde hukuk alanında görünür hale geldiği günümüzde, bu yaklaşım; evrensel etik ilkeler ile farklı kültürlerin kendine özgü pratikleri arasında denge kurma çabasını ön plana çıkarır. Bu bağlamda, kültürel duyarlılık ile hukukun evrenselliği arasında oluşabilecek gerilimlerin nasıl çözülebileceği sorusu, çalışmanın merkezinde yer almaktadır.

Çalışmada, özellikle Bangalor Yargı Etiği İlkeleri doğrultusunda, tarafsızlık ve eşitlik ilkeleri temel alınarak bu denge tartışılacaktır. Kültürel çeşitliliğin, hâkimin tarafsızlık ve eşit davranma yükümlülükleri bağlamında işaret ettiği etik sorunlar somut dava örnekleri üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk ve etik, hukuk ve kültür, Bangalor Yargı Etiği İlkeleri

Necmiye Yüksel

Recep Tayyip Erdogan University, Türkiye

necmiye.yuksel@erdogan.edu.tr

AHLAKİ YARGILARDA İNSAN VE YAPAY ZEKA KARŞILAŞTIRMASI: DENEYSEL FELSEFE PERSPEKTİFİNDEN ETİK KARARLARA YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

Deneysel felsefe, alışık olduğumuz geleneksel felsefi problemlerin sosyal bilimler metodolojisi kullanılarak ampirik verilerle yeniden değerlendirilmesini amaçlayan, özellikle bilgi, ahlak, dil ve anlam felsefeleri alanlarında halk yargılarını (folk intuition) inceleyen disiplinler arası bir felsefe disiplindir (Knobe & Nichols, 2008). Yaklaşık son çeyrek asırda hızlı bir ilerleme kaydeden ve nispeten yeni sayılacak bu disiplin, hem bilgi, ahlak ve dil felsefesi gibi alanlarla ilgili felsefi yargıları incelemekte hem de bu yargıların kültürel, cinsiyet veya bireysel farklılıklardan etkilenip etkilenmediğini araştırmaktadır (Weinberg vd., 2001; Alexander vd., 2010; Sytsma & Livengood, 2015). Bu çalışmanın da temel odağını oluşturan ahlaki yargılar, deneysel felsefenin en çok araştırılan temalarından birini oluşturmaktadır. Herkesin aşına olduğu “Trolley problemi” gibi klasik düşünce deneyleri, bireylerin ahlaki kararlarını etkileyen psikolojik süreçlerin ve bunun arkasında yatan felsefi yargıların daha iyi anlaşılması için deneysel felsefede de sıklıkla kullanılmaktadır (Greene vd., 2001; Haidt, 2001). Ancak son yıllarda bu tür düşünce deneylerinin yalnızca insanlar üzerinde değil, yapay zeka araçlarıyla da ilişkilendirilerek incelenmeye başlanması, yeni etik tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Gelişen teknoloji yapay zeka sistemlerinin insan benzeri ahlaki yargılar üretilip üretemeyeceği tartışmasını ortaya çıkarmıştır. Bu tartışmalar ışığında MIT Media Lab tarafından yürütülen Moral Machine Projesi (Awad vd., 2018), dünya geneli milyonlarca katılımcının ahlaki yargılarını ölçerek bu tartışmaya ampirik bir yaklaşım sunmuş ve çalışma ahlaki yargılarda kültürler arası farklılıklar dışında evrensel örüntüler olup olmadığını da ortaya koymuştur. Bunun yanında, Büyük Dil Modellerinin (LLMs) etik mekanizmalarını bazı etik kuramlar çerçevesinde analiz eden ve yapay zekanın özellikle hangi değerleri öncelediğini gösteren güncel çalışmalar da mevcuttur (Coleman vd., 2025). Bu bağlamda, yapay zekanın verdiği kararların, tahmin edileceği üzere, insan yargılarından tamamen bağımsız olmadığı; aksine,

insanlar tarafından geliştirilen veri kümeleri, algoritmalar ve etik bir takım ilkeler doğrultusunda şekillendiği de bilinmektedir (Malle, 2016). Dolayısıyla, yapay zeka ile insanlar etik yargılar bakımından karşılaştırılırken, bu geliştirilen sistemlerin arkasında da yine insan faktörü olduğu göz ardı edilmeden ama aynı zamanda da bir takım kavramsal ayrımların da bilincinde olarak bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Bu bildiride önerilen deneysel çalışma henüz gerçekleştirilmemiş olan bir araştırma taslağıdır. Bu çerçevede çalışmanın temel amacı, insanlar ile yapay zeka sistemlerinin ürettiği ahlaki yargıları karşılaştırmak ve bu karşılaştırmayı deneysel felsefenin yöntemsel araçlarıyla değerlendirmektir. Böyle bir araştırma tasarımı, yapay zeka sistemlerinin ürettiği ahlaki yargıların insanların ürettiği ahlaki yargılarla ne ölçüde örtüştüğünü; örtüşmüyorsa bunun hangi kavramsal nedenlere dayanabileceğini inceleme imkanı sunacaktır.

Araştırmada, katılımcılara hem klasik düşünce deneylerinden seçilmiş hipotetik senaryolar hem de bu senaryolar referans alınarak oluşturulmuş ahlaki ikilemler içeren örnekler sunulacak, bu örneklerle verilen yanıtlar hem nicel hem de nitel yöntemlerle analiz edilecektir. Örneğin, nitel araştırma sorularıyla katılımcılardan kararlarının gerekçelerini de açıklamaları istenecektir. Bu durum, yalnızca katılımcıların verdikleri cevapları değil, kararlarının arkasında yatan nedenleri de nasıl temellendirdiklerini anlamamıza olanak sağlayacaktır. Aynı senaryolar, yapay zeka sistemlerine, örneğin ChatGPT ve Google Gemini, de sunularak bu sistemlerin karar mekanizmaları incelenecek, bu sayede insanlar ile yapay zeka arasındaki muhtemel benzerlik ve farklılıklar analiz edilecektir. Bu yönüyle, bu çalışma hem deneysel felsefeye hem de yapay zeka sistemlerinin ahlaki yargıları hakkındaki yapay zeka etiği tartışmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de henüz deneysel olarak araştırılmamış bir konuyu, insanlar ile yapay zeka sistemlerinin etik kararları nasıl temellendirdiğini, ampirik olarak inceleyecek olması bu çalışma taslağının özgün katkısını da ortaya koymaktadır. Literatürde sıklıkla bahsi geçen “artificial moral agents” (AMA) konusu teorik bakımdan çok sayıda araştırmada ele alınsa da, insan ve yapay zeka sistemlerinin ahlaki yargılarının bire bir karşılaştırıldığı çalışmalar halen sınırlıdır (Borenstein & Arkin, 2016; Garcia vd., 2024). Bununla birlikte bu çalışmada yalnızca elde edilecek sonuçların değil gerekçelendirme düzeylerinin de incelenecek olması, epistemik

normatiflik tartışmalarına da katkı sunacaktır. Çalışmanın bir başka katkısı da şüphesiz uygulamalı etik alanına olacaktır. Özellikle yapay zeka sistemleri gibi otonom sistemlerin gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri ahlaki ikilemler karşısında hangi ahlaki ilkelere göre karar vermesi gerektiği, teknik olmakla birlikte normatif de bir sorundur. Bu araştırma taslağı, farklı bireylerin ve yapay zeka sistemlerinin ahlaki karar mekanizmalarını analiz ederek, etik tasarımlar için ampirik bir temel oluşturabilir. Bu sayede deneysel felsefe ile uygulamalı etik arasında da bir bağ kurulması hedeflenmektedir. Sonuç olarak bu bildiride, insan ve yapay zeka ahlak mekanizmalarının nasıl çalıştığı karşılaştırılarak, hem deneysel felsefenin yöntemsel olanaklarının hem de yapay zeka sistemleriyle bu kadar iç içe olduğumuz teknoloji çağında yeniden düşünülmesi gereken etik ilkelerin tartışmaya açılması planlanmaktadır. Sunumda, önerilen araştırmanın kuramsal temelleri, yöntemsel çerçevesi, literatürle ilişkisi ve potansiyel bulgularının anlamı ayrıntılı biçimde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deneysel felsefe, uygulamalı etik, ahlaki yargılar, yapay zeka etiği

Onur Eylül Kara

Middle East Technical University, Türkiye

oneylka@gmail.com

DİKKAT ETİĞİ

Dikkati öncelikle bir kudret olarak anlıyorum. O yüzden “dikkatsizlik” hiçbir zaman mümkün değil, en azından canlı formunda. Yani yaşadığımız sürece, bir derece de olsa dikkatimiz var. Fakat hiçbir zaman dikkatsiz olmamamız, her zaman “dikkatli” olduğumuz anlamına gelmiyor. Öyleyse dikkatsizlik ve dikkatlilik yerine iki farklı hal öneriyorum: Dikkatin edilgin olması ve etkin olması.

Edilgin dikkati, insanın diğer edilgin halleriyle, giderek yaşamdaki genel edilginliğiyle, yani kendini (beden ve zihin birlikteliğini) yönetme konusundaki kudretsizliğiyle bir arada düşünüyorum. Kendini yönetememe, yani kendi gerçekliğine, arzu ve kudretlerine uygun olarak yaşayamama halini, bir tür “temel etik sorun” olarak kavıyorum. Diğer etik sorunların da buradan türediğini düşünüyorum. Böylece edilgin dikkatin temelinde, kudretlerimizden koparılmış olmayı, kendi gerçekliğimizle bağlantısız ve uyumsuz yaşamayı buluyorum. Eş zamanlı keşfedebileceğimiz bir diğer husus da şu: Böyle bir dikkat hali, yani edilgin dikkat, tahakküme dayalı bütün yönetim biçimleri tarafından istenmekte, yeniden üretilmekte, ve yeniden üretimin koşulları da yeniden üretilmektedir.

Etkin dikkati ise, anlaşılacağı üzere, insanın diğer bütün etkin halleriyle, giderek yaşamdaki genel etkin oluşuyla, yani kendini yönetme konusundaki kudretiyle birlikte düşünüyorum. Etkin dikkat, bir kudret halidir. Etkilenişlerin, yani bedensel duyumların ve zihinsel algılayışların yönetilmesi konusunda etkin oluşumuz, dikkatimizin etkinliğidir. Bu yediğim şeyin bana ne yapacağına dair fikrimin olması ve buna istinaden onunla olan ilişkimi yönetebilmem, örneğin. İzlediğim şu videonun, aldığım şu ilacın, kullandığım şu teknolojinin, okuduğum şu kitabın bu beden zihinle, bu beden zihnin şimdi ve buradaki tekil gerçekliğiyle olan etkileşimini yönetebilmem, dikkatimin etkinliğine bağlı.

Dikkatimiz, kudretimiz ölçüsünde, yani kendi gerçekliğimizle uyumlu bir ilişki kurabildiğimiz ölçüde etkinleşiyor. Bu etkin oluş, dikkati özsel bir kudret olarak, giderek başka erdemlerin de besleyici kaynağına dönüştürüyor. Etkin dikkat böylece, sevginin içkinliğini, yani sevginin içsel bir kaynak olarak üretilmesini ifade ediyor. Bununla birlikte ilişkisel dünyada dostça sevginin, herhangi bir şeye ya da herhangi bir varlığa özenli ve şefkatli yaklaşımın zemini oluyor. Giderek haktan ve hukuktan daha temel, böylece daha sağlam bir adaletin kaynağı olabiliyor. Bütün bunlar bizim kendi başımıza yapabileceğimiz şeyler değil, aynı zamanda toplumsal politik bir koşulu da barındırıyorlar. İşte burada bir etik var: Dikkat etiği.

Yaşamla kurduğumuz ilişkinin yönetilmesindeki kudretin ta kendisi olduğundan, “dikkat”, etik yaşamın belki de en temel unsuru haline geliyor. Öyleyse, acaba dikkatimizin edilginliğin ve etkinliğinin koşulları, psikolojiden siyasete yahut bilimden sanata etik yaşamın bütün alanlarını ortak kesen bir temel olabilir mi? Uygulamalı etik alanında, acaba, tıp etiği ile çevre etiği yahut teknoloji etiği ile iş etiği "dikkat" kavramı ve olgusunda buluşuyor olabilirler mi? Dikkat etiğinde, etik yaşama dair bütün başlıkları ilgilendiren nedir?

Kökenleri çok gerilere giden, belki ontolojik olarak her zaman orada var olan ama bugünlerde gündeme gelen ve her zamankinden daha çok konuşulan, özgürlük ve mutluluk gibi temel erdemler açısından ne kadar kritik ve belirleyici olduğu fark edilmeye başlanan 'dikkat', etik bağlamda felsefenin başat konusu olmaya adayken, etik yaşamda da, yani uygulamalı etik alanında da temel bir kavram olarak düşünülmeyi hak ediyor.

Anahtar Kelimeler: Dikkat, kudret, dikkatsizlik, etik yaşam

Öykü Marasalı

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye

oykumarasali@gmail.com

DİJİTAL ANARŞİZM VE ETİK SORUMLULUK: ÖZGÜRLÜK İLE HESAP VEREBİLİRLİK ARASINDAKİ GERİLİM

Dijital çağ, hayatımızın her alanında köklü dönüşümler yaratırken, aynı zamanda siyasal ve ahlaki paradigmaların yeniden tanımlanmasını zorunlu kılan bir kırılma noktasını temsil ediyor. İnternetin ilk günlerinden itibaren gelişen anarşik yapılar, bilgiye merkezi otoritelerden bağımsız, eşit erişim ve özgür iletişim imkanları sunarak devrim niteliğinde bir değişimi başlattı. Bu bağlamda, dijital anarşizm, dijital ortamlarda hiyerarşisiz, merkeziyetsiz ve özgürlük temelli bir düzenin inşasına yönelik hem teorik hem de pratik bir yaklaşım olarak öne çıktı. Dijital anarşizm, yalnızca dijital çağın sunduğu bir imkan olarak değil, aynı zamanda siber alanın giderek merkezileşen ve tekelci hale gelen yapısına karşı bir tepki ve etik proje olarak da değerlendirilmelidir. Ancak bu yaklaşım, kendi içinde derin etik soruları da beraberinde getiriyor: Özgürlüğün sınırı nerede başlar ve sorumluluk kime aittir? Merkeziyetsiz yapılar etik hesap verebilirliği nasıl sağlıyor? Dijital anarşizmin sunduğu özgürlük, toplumsal fayda ile ne ölçüde bağdaştırılabilir?

Bu çalışma, dijital anarşizmin etik boyutlarını ele alarak dijital alanlarda bireysel özerklik ile ahlaki düzeni sağlayan kolektif normlar arasındaki gerilimi tartışmayı amaçlıyor. Dijital anarşizm görünürde mutlak bir özgürlük alanı yaratırken, aynı zamanda sorumluluk zincirini bulanıklaştırma riskini de taşıyor. Merkezi otoritenin ortadan kalkması bilgiye eşit erişim, sansürsüz iletişim ve açık kaynak kültürü gibi olumlu sonuçlar doğururken; yanlış bilginin hızla yayılması, manipülasyon, siber şiddet ve mahremiyet ihlali gibi ciddi sorunları da beraberinde getiriyor. Bu noktada etik, yalnızca normatif bir çerçeve olmanın ötesinde, dijital anarşizmin sürdürülebilirliğini sağlayan temel bir dinamik haline geliyor. Dijital alanların kendine özgü yapısı, geleneksel etik yaklaşımların yeniden gözden geçirilmesini ve yeni çözüm yollarının geliştirilmesini gerektiriyor.

Çalışmada özellikle iki temel yön derinlemesine inceleniyor. İlk olarak, bireysel özerklik ve ifade özgürlüğünün dijital ortamda hangi sınırlar içinde ahlaki olarak korunabileceği tartışılıyor. Bu bağlamda, Kantçı özerklik anlayışı ve faydacılık gibi etik yaklaşımlar, dijital alanın anarşik doğasına uygulanarak kapsamlı bir şekilde analiz ediliyor. Bireyin dijital ortamdaki eylemlerinin, diğer bireylerin özgürlük ve haklarına nasıl etki ettiği, bu kısımda detaylandırılıyor. İkinci olarak ise, merkeziyetsiz ağlarda etik sorumluluğun nasıl paylaşılacağı ve ahlaki bir düzeni sağlayacak kolektif normların nasıl oluşturulacağı sorusu ele alınıyor. Burada temel mesele, merkezi bir otorite olmadan etik düzenin nasıl kurulabileceği ve hesap verebilirliğin nasıl sağlanacağıdır. Blockchain teknolojisi, merkeziyetsiz sosyal ağlar ve açık kaynak toplulukları gibi güncel örnekler üzerinden, dijital anarşizmin sunduğu özgürlük alanının, kolektif etik normlarla nasıl dengelenebileceği somutlaştırılıyor ve analiz ediliyor. Bu örnekler, dijital anarşist prensiplerin pratik uygulamalarını ve karşılaştıkları etik ikilemleri gözler önüne seriyor.

Sonuç olarak, bu çalışma dijital anarşizmi yalnızca teknik veya politik bir fenomen olarak değil, aynı zamanda kapsamlı bir etik meydan okuma olarak değerlendiriyor. Dijital alanın anarşik yapısı mevcut otoriteleri sorgularken, bireylerin ve toplulukların etik sorumluluklarını da yeniden tanımlamalarını zorunlu kılıyor. Dijital anarşizm ile etik arasındaki ilişki, özgürlüğün mutlaklaştırılması ile ahlaki düzenin gerekliliği arasındaki ince çizgide şekilleniyor. Bu makale, dijital anarşizmin sunduğu özgürlük vaadini etik hesap verebilirlik sorunuyla birlikte düşünerek, dijital çağda ahlaki özerklik ve toplumsal sorumluluk arasındaki dengeye dair zengin bir tartışma zemini sunuyor. Böylece dijital anarşizmin yalnızca politik değil, aynı zamanda temel bir etik proje olarak da değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital anarşizm, etik, merkeziyetsizlik, özerklik, hesap verebilirlik

Raşit Çelik

Ankara University, Türkiye

rcelik@alumni.iu.edu

EPİSTEMİK ADALETSİZLİK BAĞLAMINDA EĞİTSEL İLİŞKİLER VE BAZI ETİK İÇERMELERİ

Miranda Fricker (2007) iki tür epistemik adaletsizlik tanımı yaparak tanıklık epistemolojisi tartışmalarında yeni bir boyut açmış ve önemli yorumlara kaynaklık etmiştir. Bunlardan bir tanıklık adaletsizliği (testimonial injustice) ve diğeri hermenötik adaletsizliktir. Hermenötik adaletsizlik kişilerin kendilerince önemli olabilecek problemleri sistematik şekilde tanımlama ve ifade edebilmeleri açısından gerekli olan kavramsal kaynaklardan yoksun olmaları neticesinde ortaya çıkan olumsuzlukları ifade eder. Örneğin, cinsel istismara veya ayrımcılığa maruz kalan bir kimsenin bu durumu tanımlayan ve problemi ifade etmesine imkân tanıyan kavramlara sahip olmaması, bu kişinin içinde bulunduğu durumu anlamasını, tanımlamasını veya ifade etmesini engelleyen bir durum ortaya çıkarır. Bu nedenle, böyle bir bilgi temelli yoksunluk bir çeşit epistemik adaletsizlik olarak tanımlanır.

Bir diğeri yandan, tanıklık adaletsizliği bir kimsenin bilen kişi (knower) olma kapasitesini olumsuz etkileyen hak edilmemiş durumları ifade eder. Bu gibi durumlar, kimlik önyargıları (identity prejudice) üzerinden sürekli ve sistematik güvenirlik eksikliğine (credibility deficit) maruz kalma yoluyla kendini gösterir. Başka bir ifadeyle, tanıklık adaletsizliği bilgiye dayalı bir etkileşimde taraflardan birinin diğeriye karşı yaş, cinsiyet, formal eğitim seviyesi, toplumsal sınıf, ekonomik seviye ve benzeri gibi kimliğe dayalı önyargıları nedeniyle karşısındakinin bilgi etkileşimine katılma ve katkıda bulunabilme yetisine karşı tavırları yoluyla kendini gösteren güvenirlik eksikliğinin yarattığı olumsuzluklardır.

Bu iki epistemik adaletsizlik türü arasındaki temel fark karşılaştırıldığında, birinde bir kimsenin maruz kaldığı adaletsiz durumlar açısından belirleyici olan ilgili kimsenin belirli önermeleri ve argümanları kavrayabilme ve kullanabilmenin kavramsal kaynaklarından yoksun olmasıdır. Diğeri, yani tanıklık adaletsizliğinde, belirleyici olan herhangi bir kimsenin başka kimseler tarafından belirli önermeleri ve argümanları kullanarak birtakım sağlam varsayımları veya iddiaları ortaya koyabilme bilgi ve becerisine sahip değilmiş gibi muameleye maruz kalmasıdır.

Bununla beraber, bu adaletsizliklerin epistemik karakteri yalnızca bilgiye sahip olmaktan ibaret değildir. Bir kimsenin toplumsal kimlik önyargıları nedeniyle bilen kişi olma kapasitesine yönelik olarak maruz kaldığı güvenirlik eksikliği tanıklık adaletsizliğinin birincil boyutudur ve doğrudan gözlenebilir epistemik sonuçları üretebilir. Fakat bu adaletsizlik türünün ikincil boyutu daha derin ve kalıcı zararlara yol açan epistemik pratikleri kapsar. Örneğin sürekli ve sistematik olarak bu tür adaletsizliğe maruz kalan bir kimsenin, bilen kişi olma bakımından özgüveni, bilgiyi edinme ve işleme becerisine dair öz algısı, kendi fikirlerine veya akıl yürütmelerine güveni, başkalarıyla bilgi ve görüş paylaşımına girebilme yetkinlik algısı ve benzeri bilişsel ve sosyal becerilerinin gelişimi önemli derecede etkilenebilir. Dolayısıyla, epistemik adaletsizlik durumları bir kimsenin değerli bir insan olarak bilişsel, entelektüel ve sosyal gelişimi üzerinde derin ve kalıcı sonuçlar üretme olasılığını oldukça yüksek seviyede barındırır.

Bu bakımdan ele alındığında epistemik adaletsizlik problemi epistemoloji, siyaset felsefesi, etik ve eğitim gibi birçok alan açısından önemli tartışmalara dayanak oluşturma potansiyeline sahiptir. Örneğin demokratik katılım, kamusal akıl yürütme, kapsayıcılık ve benzeri başlıklara bu problem odağında yeni tartışmalar katmak mümkündür. Eğitim felsefesi açısından da benzer bir potansiyel açıktır. Örneğin Walker (2019) epistemik katkı yapabilme kapasitesinin formal eğitimin tüm kademelerinde temel bir eğitimsel özgürlük olarak değerlendirilmesi gerektiği fikrini epistemik adaletsizlik çerçevesinde detaylandırarak ele alır.

Burada sunulan çalışmayla hedeflenen katkı, hem formal hem de informal ortamlarda gerçekleşen eğitsel ilişkilerin epistemik adaletsizlik bağlamında bir yorumunu ortaya koymak ve buradan hareketle bu tür iletişim ve etkileşim ortamlarında dikkat edilebilecek bazı etik ilkelere dair birtakım çıkarımlar sunmaktır. Bu yorumun temel dayanakları yukarıda değinilen kavramlar ve konuyla alakalı bir diğer önemli kavram olan güç (power) kavramıdır. Kısaca, kimlik önyargılarının bir diğer boyutu kimlik gücü (identity power) kavramıyla ifade edilir. Bunun önemli bir nedeni, epistemik adaletsizliklerin iletişim hâlinde olan kişilerin birbirlerine karşı güvenirlik algısı taşımalarından değil, bu algının kimlik ile ilişkilendirilmesinden hareketle epistemik niteliğe dönüştürülmesi neticesinde ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle, kimlik önyargıları kimlik gücü ile ilişkili olarak epistemik adaletsizlik yaratır. Eğitsel ilişkilere odaklanıldığında, öğrenme ortamlarında bulunan kişiler arasındaki iletişimde kimlik önyargıları kadar kimlik gücü yaratan statü ve benzeri tanımlayıcılar da epistemik adaletsizlik

kaynağına dönüşebilir. Dahası, eğitsel ilişki alanı insanların bilişsel, entelektüel ve sosyal gelişimi üzerinde oldukça etkili bir alan olduğu için, eğitsel ilişkilerde karşılaşılabilecek olan bu tür adaletsizliklerin tümü kişiler üzerinde yukarıda değinildiği gibi derin ve kalıcı olumsuzluklar ortaya çıkarmaya daha elverişlidir. Bu nedenle, formal veya informal eğitim ortamlarında gerçekleşen tüm eğitsel ilişkiler, epistemik adaletsizlik problemi bağlamında oldukça hassas bir etik farkındalığı gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada ilk olarak epistemik adaletsizliğin temel kavramları detaylandırılacak, ardından eğitsel ilişkiler bu kavramlar çerçevesinde yorumlanacak ve son olarak eğitsel ilişkilerde gözetilebilecek bazı etik ilkeler somut örnekler üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Epistemik adaletsizlik, eğitim etiği, eğitsel ilişki

Seçil Aracı

secilaraci@gmail.com

ALTERNATİF TEKNOLOJİLERLE HAYVAN DENEYSİZ BİR GELECEĞİ DÜŞÜNMEK

Modern bilim tarihi boyunca, hayvan deneyleri bilimsel araştırmalarda temel bilgi üretim yöntemlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, bilimsel ilerlemenin vazgeçilmez olduğu varsayımıyla etik kaygıların geri planda kalmasına yol açmıştır. Ancak, bu yaklaşımın epistemik ve etik temelleri yeniden sorgulanmalıdır. Bu bildiri, deney hayvanı Fare GV-23-118 örneği üzerinden, hayvan deneylerinin bu temellerini derinlemesine inceler. Ayrıca, alternatif teknolojilerin kullanımıyla hayvan deneysiz bir bilimsel pratiğin mümkün ve etik açıdan zorunlu olduğunu ortaya koyan bir gelecek vizyonu sunar.

Etik kurullar ve bilim politikalarının, yalnızca zarar azaltma stratejilerinin ötesine geçerek, epistemik ve etik sorumluluğu bütüncül bir şekilde ele alan yeni paradigmlar geliştirmesi gerekliliği savunulur. Bu yeni çerçeve, teknoloji etiği, biyoetik, bilim ve teknoloji çalışmaları (STS) ile feminist epistemolojinin kesişiminde konumlanır.

Bu teorik arka plan ışığında, Fare GV-23-118 vakası epistemik adaletsizliği somutlaştırır. Fare, deney protokollerinde sadece “deneysel araç” olarak kodlanmış, yüksek düzeyde sistematik acı çekmiş ve epistemik özneliği göz ardı edilmiştir. Miranda Fricker’in epistemik adalet teorisine göre, bu durum hayvanların tanınmaması ve deneysel deneyimlerinin yorumlanmaması nedeniyle temel bir haksızlık teşkil eder.

Feminist epistemoloji ve ekofeminist etik perspektiflerinden hareketle, Sandra Harding’in “güçlü nesnellik” (strong objectivity) ve Donna Haraway’in “konumlanmış bilgi” (situated knowledges) kavramları, hayvanların bilimsel bilgi üretiminde sistematik biçimde nasıl göz ardı edildiğini açıklar. Harding, güçlü nesnellik ile araştırmacının kendi konumunu şeffaflaştırmasının, önyargıları azaltarak bilginin nesnellliğini güçlendirdiğini savunur. Haraway ise tüm bilginin belirli toplumsal ve tarihsel bağlamlara bağlı olduğunu ve bu bağlamların göz ardı edilmesinin bilginin eksik kalmasına yol açtığını ileri sürer. Lynda

Birke'nin "bedenselleştirilmiş ampirizm" (embodied empiricism) yaklaşımı ise deney hayvanlarının bedensel ve ilişkisel varlıklarının bilimsel anlatılardan nasıl dışlandığını gösterir.

Bu dışlanma, bilginin hem nesnel hem etik açıdan yetersiz kalmasına ve bilimin insan-merkezli, türcü paradigmalarla sınırlandırılmasına hizmet eder. Kurumsal bağlamda ise, etik komiteler ve bilimsel fonlama mekanizmalarının "bilimsel atalet" (scientific inertia) nedeniyle hayvan deneylerini "altın standart" olarak sürdürdüğü vurgulanır. Bu direnç, ekonomik çıkarlar, geleneksel uygulamalar ve epistemik alışkanlıklarla beslenir. Özellikle COVID-19 pandemisi sürecinde ortaya çıkan aciliyet rejimi, etik ve epistemik reform taleplerinin ertelenmesine neden olmuştur. Ancak bu engellerin aşılması gerekmektedir; güncel teknolojik gelişmeler, hayvan deneysiz bilimsel pratiklerin önünü açmaktadır.

Bildiride Donna Haraway'in "yanıt-verme yetisi" (response-ability) kavramı temel alınarak, bilimsel sorumluluğun zarar vermeme sınırlarını aşan, ilişkisel ve epistemik bir yeniden tanımlaması önerilir. Hayvansız alternatif teknolojilerin (in vitro, in silico, organ-on-chip) yalnızca teknik yenilikler değil, epistemik adalet ve etik sorumluluğun gereği olduğu savunulur. Bu teknolojiler, hayvanların deneysel dışlanmasını sona erdirmekte ve bilimsel bilginin insan ve çevreyle daha ilişkisel, duyarlı ve kapsayıcı biçimde üretilmesini sağlamaktadır. Alternatif yöntemler, bilimsel bilginin sürdürülebilir ve etik temelli üretimine olanak veren gelecek odaklı çözümler olarak görülmelidir. Sonuç olarak, hayvan deneylerine ilişkin etik ve epistemik tartışmaların, yalnızca teknik gelişmelerle değil, bilgi üretiminin normatif temelleri ve etik sorumluluk kapsamının kapsamlı şekilde yeniden değerlendirilmesiyle ilerleyebileceği vurgulanır. Bildiri, alternatif teknolojilerin bilimsel uygulamalarda normatif zorunluluk haline gelmesi için gereken paradigmatik dönüşümün çerçevesini çizmektedir. Bu dönüşüm, hayvan deneysiz bir bilimsel pratiğin mümkün ve gerekli olduğunu ortaya koyan bir gelecek çağrısıdır.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Deneyleri, Epistemik Adalet, Feminist Epistemoloji, Bilim ve Teknoloji Çalışmaları, Biyoetik

Selma Aydın Bayram

Middle East Technical University, Türkiye
aselma@metu.edu.tr

İNSAN GELİŞTİRME TEKNOLOJİLERİ VE “NORMAL’İN KRİZİ: ETİK BİR SORGULAMA

Bu çalışmada, insan geliştirme teknolojileri (*human enhancement technologies*) aracılığıyla beden ve zihin üzerindeki müdahale ve modifikasyonların yol açabileceği etik sorunlar birey, toplum ve iktidar bağlamında ele alınacak; geliştirme sonucundaki değişimlerin ‘normal’ kavramı ve ‘insan’ olmaya dair yerleşik anlayışlar üzerindeki etkileri tartışmaya açılacaktır.

Son dönemlerde biyoteknoloji, nöroteknoloji, genetik mühendisliği ve yapay zeka gibi alanlarda kaydedilen gelişmeler, insan doğasına müdahaleyi yalnızca terapötik (tedavi edici) amaçlarla sınırlı tutmaktan çıkararak, yaşamın performatif ve estetik boyutlarını da iyileştirme hedefiyle radikal dönüşümlerin kapısını aralamıştır. Bu tartışmalar, insan doğasının aşılmasını etik açıdan meşru ve hatta gerekli bir hedef olarak gören transhümanizm anlayışıyla da doğrudan kesişmektedir.

Gittikçe artan bir biçimde terapötik olmayan müdahalelere yönelmeler, yalnızca bireysel tercihler ya da estetik arzularla açıklanamayacak toplumsal normatiflik dinamiklerini de açığa çıkarmaktadır. İnsan beden ve zihni üzerindeki geliştirme amaçlı her müdahale, aynı zamanda ‘insan olma’ya dair anlayışı da yeniden üretir. ‘Geliştirilmiş’ beden ve zihinler yeni norm haline geldikçe, bu normun dışında kalanlar ‘patolojik’, ‘eksik’, ‘düzeltilebilir’ ya da ‘geri kalmış’ olarak görülebilmektedir. ‘Normal’in anlamsal içeriğinin kayganlaştığı, ‘insan’a dair yerleşik kavrayışların dönüşüme uğradığı bu yeni teknolojik evrende, etik refleksiyonun derinleştirilmesi kaçınılmazdır.

Georges Canguilhem’in (1991) *The Normal and the Pathological* adlı eserinde vurguladığı gibi, “normallik” sadece istatistiksel bir durumu değil, aynı zamanda tarihsel, değer yüklü ve toplumsal olarak inşa edilmiş bir yapıyı ifade eder. Bu bağlamda, insan geliştirme teknolojileri, bireysel kapasite artırımı olmanın ötesine geçerek aynı zamanda toplumsal normların ve etik değerlerin yeniden üretildiği bir alan haline gelmiştir. Normallığın değer-yüklü oluşu,

transhümanist müdahalelerle yeniden çizilen sınırların, ‘anormal’ sayılan bireylerin etik olarak nasıl konumlandığına dair yeni bir tartışma alanı yaratmaktadır. Böylece, bu teknolojiler, bireysel düzeydeki etik meselelerden toplumsal normlara ve iktidar ilişkilerine uzanan çok katmanlı etik tartışmaları gündeme getirmektedir.

Birey düzeyinde, geliştirilme meselesi etik açıdan, özellikle de özgür seçim, otonomi ve otantiklik kavramları bağlamında, gerilimli bir ilişki barındırır. John Stuart Mill’in (1859) “çoğunluğun tiranlığı” kavramı, bireyin bedenine dair kararlarını şekillendiren toplumsal yönlendirme ve dışlama mekanizmalarını değerlendirmede eleştirel bir çerçeve sağlar. Örneğin; teknolojik olarak ‘geliştirilmemiş’ bireylerin toplumsal ve mesleki alanlarda dezavantaj yaşaması, biçimsel olarak gönüllü görünen ancak fiili baskı içeren seçimlerin etik açıdan sorunlu olduğu bir duruma yol açar. Bu eksende temel bir soru şudur: Birey bu teknolojilere başvurduğunda gerçekten özgür bir seçim mi yapmıştır, yoksa toplumsal normatif bir baskı altında mıdır?

Toplum düzeyinde, insan geliştirme teknolojileri eşitlik ve adalet ilkeleri bağlamında etik açıdan tartışmalı hususlar barındırır. Bu teknolojiler, yeni normların oluşmasına ve içselleştirilmesine, toplumsal değerlerin (örneğin, güzellik ve başarı anlayışlarının) teknoloji aracılığıyla yeniden şekillendirilmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla, insan geliştirme teknolojileri toplumsal açıdan hem kapsayıcı hem de dışlayıcı bir potansiyele sahiptir. John Rawls’un “fark ilkesi” çerçevesinde, söz konusu teknolojilere erişimdeki eşitsizlik, toplumsal adaletin yeniden düşünülmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda, bu teknolojilere sınırlı erişim, fırsat eşitliğini zedeler. İnsan geliştirme teknolojilerinin yalnızca ayrıcalıklı kesimlerin erişimine açık olması, ‘normal’in sınıfsal bir boyut kazanmasına ve toplumsal kabul veya dışlamaların biyolojik altyapıyla yeniden üretilmesine neden olabilir. Böylece, insan geliştirme teknolojileri, ‘normal’ olmayı artık yalnızca doğaya uygunlukla değil, teknolojiye erişim ve onu kullanma yetisiyle de tanımlanır hale getirmektedir.

İktidar -ilişkileri- bağlamında ise bu teknolojilerin regülasyonu ve teşviki, Michel Foucault’nun “biyopolitika” kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Foucault, modern iktidarın yaşamı düzenleme, kontrol etme ve üretme gücüne dikkat çeker. Modern iktidarın yaşamı düzenleyici işlevi, artık yalnızca sağlığı korumakla değil, üretken, performatif ve uyumlu bedenler yaratmakla da ilgilidir. Bu kapsamda, devletin bireyi hangi biçimlerde yönlendirdiği, hangi bedenleri ‘gelişmeye değer’ gördüğü ve kimleri dışladığı gibi sorular gündeme gelir ki bunlar

özünde etik ve politik kararlardır. Dolayısıyla, insan geliştirme teknolojileri nötr bir ilerleme olmaktan öte, ideolojik ve normatif bir yapı inşasıdır.

Bu çalışmanın amacı, insan geliştirme teknolojilerinin birey, toplum ve iktidar ilişkileri düzleminde yol açtığı etik sorunları, ‘normal’in anlamsal içeriğinin kayganlaştığı noktalarda tartışmaya açmaktır. Böylelikle, çağdaş etik tartışmalar açısından insan olmanın anlamının teknolojiyle birlikte yeniden tanımlandığı bu alanın daha kapsamlı ve eleştirel biçimde ele alınmasına katkı sunulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan geliştirme teknolojileri, normal, norm, etik, biyopolitika, transhümanizm

Serap Ergin Aslan

Bielefeld University, Germany

serapergin35@gmail.com

TIPTA YAPAY ZEKÂ: ETİK SINIRLARI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Yapay zekâ (YZ) teknolojileri, son yıllarda sağlık alanına hızla entegre olmakta; tanı koymadan tedavi planlamasına, klinik karar destek sistemlerinden hasta yönetimine kadar pek çok alanda belirleyici roller üstlenmektedir. Ancak bu dönüşüm, yalnızca teknik bir ilerleme olarak değil, aynı zamanda etik açıdan yeni ve karmaşık sorular doğuran bir kırılma noktası olarak da değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu bağlamda en temel sorulardan biri şudur: YZ sistemlerinin önerileri doğrultusunda gerçekleşen tıbbî kararların ahlaki ve hukuki sorumluluğu kime aittir? Kararın sonuçları açısından sorumluluk yalnızca hekimde mi kalmalıdır, yoksa kararın şekillenmesinde etkili olan algoritmalar da bu sorumluluğun bir parçası hâline gelir mi? Bu soru, doğrudan yapay zekânın kavramsal konumunu ilgilendirdiği gibi, tıbbî etiğin sınırlarını da yeniden düşünmeyi gerektirir. Bu bildiride, YZ uygulamalarının tıpta kullanımı, Beauchamp ve Childress’in dört temel etik ilkesi — özerkliğe saygı, zarar vermeme, yararlılık ve adalet — bağlamında ele alınmaktadır.

Özerkliğe saygı ilkesi açısından temel sorun, bir YZ sisteminin önerdiği kararın ne hasta ne de hekim tarafından tam olarak anlaşılabilir olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Açıklanabilirliğin (explainability) sınırlı olduğu bir ortamda, bilgilendirilmiş onam süreci ne ölçüde anlamlı olabilir? Meghan E. Hurley ve arkadaşlarının (2024) çalışmasında da vurguladıkları gibi, hastaların yalnızca bilgilendirilme değil, sistemin işleyişine dair açıklama talep etme hakkı da bulunmaktadır. Dolayısıyla açıklanamayan YZ kararları yalnızca teknik bir sorun değil; aynı zamanda etik bir sınıra da işaret etmektedir.

Zarar vermeme ilkesi ise doğrudan YZ sistemlerinin güvenilirliğiyle ilişkilidir. Lenharo’nun (2024) analizine göre, birçok tıbbî algoritma sınırlı klinik veriyle onaylanmış olup, bu durum yeterince test edilmeden kullanılan sistemlerin öngörülemeyen zarar riskini artırmaktadır. Üstelik bu risk yalnızca sistemin içsel doğruluğuyla sınırlı değildir; uygulama bağlamı ve insan etkileşimi de kritik önemdedir. Beede ve arkadaşlarının (2020) diyabetik retinopati

taramalarında kullanılan bir derin öğrenme sistemi üzerine yaptıkları gözlem çalışması, teknolojik yeterliliğin tek başına güvenli kullanım anlamına gelmediğini açıkça göstermektedir. Bu noktada sorulması gereken şudur: Yeterince test edilmemiş ve bağlamdan kopuk biçimde uygulanan sistemlerin doğurabileceği zararların etik sorumluluğu kimdedir? Yararlılık ilkesi bağlamında YZ sistemlerinin yüksek teknik doğruluğu sıklıkla “verimlilik” kavramı ile özdeşleştirilmektedir. Ancak Jongsma, Sand ve Milota’nın (2024) çalışmalarında ortaya koydukları gibi, doğruluk (accuracy) yararlı olmanın garantisi değildir. Tıbbî yarar yalnızca doğru kararlar vermekle sınırlı değildir; empati, bağlamsal duyarlılık ve bireysel ihtiyaçlara özen gibi değerleri de içerir. Bu noktada YZ sistemlerinin bu tür etik nitelikleri ne ölçüde ikame edebileceği sorgulanmalıdır.

Adalet ilkesine gelindiğinde ise sistematik veri önyargılarının sağlıktaki mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirme riski açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Ferrara’nın (2024) da ifade ettiği gibi, algoritmaların beslendiği verilerde gömülü olan tarihsel ve yapısal önyargılar, belirli grupların sistematik biçimde dışlanmasına ve sağlık hizmetlerinden eşit şekilde yararlanamamalarına neden olabilir. Bu bağlamda şu sorular önem kazanmaktadır: Algoritmik adalet nasıl tanımlanmalı? Bu dışlayıcı etkiler nasıl fark edilir ve hangi etik ya da teknik araçlarla önlenabilir?

Bu ilkeler etrafında yürütülen etik değerlendirmeler, bizi şu temel soruya ulaştırmaktadır: Etik sorumluluk, teknolojik sistemlere devredilebilir mi? YZ sistemleri etik kararlardan sorumlu tutulabilirler mi? Yapay zekânın teknik bir özerklik düzeyine sahip olduğu kabul edilebilir; ancak etik özerklik ve hesap verebilirlik, hâlen yalnızca insana özgü normatif yükümlülüklerle tanımlanabilir. Çünkü etik, sadece kararın sonucuyla değil, o kararın nasıl alındığı, neye dayandığı ve kim tarafından üstlenildiğiyle de ilgilidir. Dolayısıyla bu bildirinin temel amacı, yapay zekâ teknolojilerinin sağlık alanındaki kullanımının yalnızca teknik yeterlilik üzerinden değil, etik sınırlar ve sorumluluk çerçevesi içinde de düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, tıp etiği, etik ilkeler, sorumluluk

Sercan Kürklü, Eray Serdar Yurdakul, Fatih Namal

University of Health Sciences, Türkiye

sercankurklu@gmail.com

erayserdar.yurdakul@sbu.edu.tr

fatih.namal@sbu.edu.tr

AFETLERDE KARAR VERME: ETİK PERSPEKTİF

Amaç: Bu çalışma, afet ortamındaki belirsizlik, zaman baskısı ve kısıtlı kaynaklarla yürütülen karar verme süreçlerinde ortaya çıkan etik ikilemleri incelemeyi ve uygulamalı etik perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: Amaca yönelik olarak öncelikle afet yönetimi ve uygulamalı etik yaklaşımlarını bir araya getiren kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Web of Science, PubMed ve Google Scholar dizinlerinde afetlere yönelik etik çalışmalar taranarak içerik yönünden değerlendirilmiştir.

Bulgular: Bu taramalar sonucunda, karar vericilerin özellikle üç boyutlu bir yapıda karar aldıkları görülmüştür: Kaynak kıtlığı, zamana karşı bir yarış ve alandan gelen bilgilerin belirsizliği. Vaka boyutunda değerlendirildiğinde ise, medikal triyaj ile arama kurtarma triyajına dair kararlar alınırken, kaynakların adil dağıtımı ve önceliklendirme yönelik ikilemlere maruz kalındığı görülmüştür.

Tartışma ve Sonuç: Sağlık Hizmetleri sunumunda biyomedikal etiğin temel prensipleri yönünden bir değerlendirme yapılmaktadır. Normatif temelde faydacılık, ödev etiği ve erdem etiği perspektifleri; pratikte ise Sphere Standartları ile Uluslararası Kızılhaç/ Kızılay temel insani yardım ilkeleri ve ulusal afet yönetimi protokolleri ile ilişkilendirilmektedir. Afet alanından gelen çelişkili bilgiler ile , kısıtlı kaynaklar ve zaman baskı altında adaletli bir arama kurtarma ve afet yönetimi kapsamında; adalet - etkinlik, bireysel hak ve özgürlükler- toplum yararı ve şeffaflık- hızlı karar bağlamında etik ikilemler yoğunlaşmaktadır.

Afetlerde ortaya çıkan etik sorunlar, günlük rutin yaşamdaki uygulamalardan farklı olabileceği gibi, önlenabilir zararlara yol açabilir veya temel insan haklarının ihlallerine neden olabileceği

unutulmamalıdır. Bu çalışma ile afet etiği kapsamında afetlerde karar vermeye yönelik etik yaklaşımlar değerlendirilerek, afetlerde yaşanan durumlar ve etik ihlallere dair farkındalık oluşturulması planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet etiği, etik, adalet

Sibel Kibar, Günnur Türkeri
Kastamonu University, Türkiye
skibar@kastamonu.edu.tr

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİSİ KADINLARIN İSTEMEDİKLERİ MÜDAHALELERE “HAYIR” DİYEMEME DAVRANIŞLARININ FELSEFİ VE FENOMENOLOJİK İNCELENMESİ

Bu çalışmanın amacı, Iris Marion Young’ın yapısal adaletsizlik, niyetin engellenmesi ve kadınsı bedensel duruş gibi kavramlarını temel alarak, kadın öğrencilerin sınır ihlalleri karşısındaki etik ve duygusal tepkilerinin nasıl biçimlendiğini felsefi düzlemde tartışmaktır. Çalışmada, Simone de Beauvoir’ın “kişisel olan politiktir” önermesinden hareketle, genç kadınların bu tür zorlayıcı durumlar karşısında ses çıkaramamalarının yalnızca bireysel bir irade eksikliği değil, daha derinlere kök salmış yapısal ve kültürel koşulların sonucu olduğu savunulmaktadır.

Kadınların sınırlarına sahip çıkma arzusu onları—Sarah Ahmed’in Feminist Bir Yaşam Sürmek adlı kitabındaki çok değerli tespitiyle ortaya koyduğu gibi—“inatçı”, “oyunbozan” ve toplumun norm dışı olanları etiketlemekte kullandığı başka birtakım sıfatlarla yargılanmalarına neden olur. Bu nedenle pek çok kadın böyle çatışmalardan kaçınır ve tahakküme razı gelirler. Onay beklentisiyle toplumun ona atfettiği rolleri sahiplenirler. Oysa kadınların yapmak istediklerinin ve istemediklerinin farkında olmaları özne olma süreçleri bakımından çok önemlidir. Bu farkındalık ile birlikte tahakkümle mücadele araçları geliştirilmelidir. Kadınların hayır diyememe olgusu yaşadıkları pek çok sorunun hem sonucu hem nedenidir. Kadınların hayır diyememesi sorunu başlı başına bir adaletsizliktir. Judith Shklar, “The Faces of Injustice” kitabında felsefecilerin adaleti tanımlamaya çalışıp durduklarından ama asıl meselenin adaletsizliklere odaklanmak olduğunu vurgular. Adaletsizlikleri ve bu adaletsizliklere maruz kalanları tespit etmek aslında ne olduğuna ve ne olması gerektiğine dair fikir verecektir. Young da Adalet ve Farklılık Politikası kitabında adaletsizlikleri tanımlamaya çalışır ve öncelikle adaletsizliklerin kurbanlarına bakmak gerektiğini belirtir. Young temelde yatan adaletsizlikler ve bu adaletsizlikleri üreten mekanizmalar çözülmedikçe kaynakları yeniden dağıtmanın adaleti sağlamakta bir işe yaramayacağını savunur. Adaletin konusu ve öznesi olan insanlar soyut

bireyler değil gerçek kişilerdir. Bu çalışmada adaletsizliklerin kurbanı olan kadınlar ve onların somut sorunları, bu adaletsizlikleri üreten mekanizmaları ortaya çıkarmada önemli bir veri seti olacaktır.

Toplumsal yapılar ve kültür aynı topluluk içerisinde yaşayan erkeklere ve kadınlara farklı pratikler sunar. Erkeklere avantaj sağlayan bu pratikler kadınlara yönelik ayrımcılığın yeniden üretilmesini sağlar ve kadınların dezavantajlı konumunu pekiştirir. Dil bu pratiklerin önemli göstergelerinden bir tanesidir. Aynı dili konuşan topluluğun kadın ve erkek üyeleri aynı kavramları kullansalar da o kavramların gönderimi aynı olmaz. Kadınların erkeklerin rahatlıkla kullandığı bazı ifadeleri kullanmaları tuhaf karşılanır. Kullandıklarında da gerçekten öyle demek istemedikleri varsayılır. Bu ifadelerin başında “hayır” sözcüğü gelmektedir. “Hayır” sözcüğü gündelik dilde sıklıkla kullanılabilen ve net bir şekilde onamama, reddiye durumunu bildiren net bir ifadedir. Erkekler kullandığında anlamı bu kadar netken kadınlar kullandığında muğlaklaşmaktadır. Kadınların kendilerinden talep edilen hizmetlere hayır demesi pek beklenmez ve hayır dediklerinde de bu reddedişin kolaylıkla esnetilebileceği düşünülür. Hayır gibi basit tek bir sözcük bile toplumsal normların kadınlara ve erkeklere farklı uygulandığını gösterir. Dolayısıyla toplumsal pratiklerde gizlenmiş ayrımcılık içeren bu göstergeler adaletsizliğin yaşamın her alanında nasıl yeniden üretildiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu bağlamda “hayır” diyememe hali, özerklik, etik özneleşme ve toplumsal baskı koşullarında ahlaki sorumluluk gibi kavramlar açısından irdelenmelidir.

Bu araştırma, Türkiye’nin küçük ölçekli bir kentindeki bir üniversitede öğrenim gören kadın öğrencilerin, toplumsal hiyerarşiler, kurumsal sessizlik ve dijital iletişim biçimlerinin kesişiminde ortaya çıkan karmaşık kırılmalı koşullarını temel alarak; üniversite öğrencisi genç kadınların taciz, duygusal manipölasyon ve şantaj gibi zorlayıcı davranışlar karşısında kişisel sınırlarını korumakta yaşadıkları güçlüğü—özellikle “hayır” diyememe durumunu—etik, fenomenolojik ve felsefi bir çerçevede ele almaktadır. Bu araştırma öznenin içinde bulunduğu bağlamsal ve kültürel koşullar dikkate alındığında, rıza, zarar, özerklik gibi temel etik kavramları yeniden tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Özellikle genç kadınların dijital ortamlarda maruz kaldığı baskı türleri—örneğin dijital iz üzerinden yapılan şantaj, ısrarlı mesajlaşmalar, çevrimiçi manipölasyonlar—geleneksel etik kavramların sınırlarını zorlamakta ve bu alanda yeni açılımlar gerektirmektedir. Yöntemsel olarak, nicel ve nitel yöntemler bir

arada kullanılmaktadır. Nicel veriler bu konuda hazırlanmış ve gerekli etik izni alınmış ölçek aracılığıyla toplanırken, nitel veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilecektir.

Bu bağlamda bu çalışma, dijital etik, sınır koyma becerileri ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında feminist felsefe, fenomenoloji ve uygulamalı etik temelinde bir araştırma yürüterek feminist etik perspektifiyle şekillendirilmiş kurumsal politika önerilerinde bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, “hayır” deme, taciz, dijital zorbalık, feminist felsefe

Şeyma Aydın Öztürk

İstanbul Atlas University, Türkiye

seyma.aydin@atlas.edu.tr

PSİKOLOJİ BİLİMİNDE YAPAY ZEKÂ: UYGULAMALAR VE ETİK SINIRLILIKLAR

Bilgisayar sistemlerinin başta öğrenme, akıl yürütme ve karar verme gibi insan bilişini taklit edebilme becerisi olarak tanımlanan yapay zekâ (YZ) (Sağıroğlu, 2024), tanım itibarıyla psikoloji biliminde önemli bir araştırma alanıdır. Klinik değerlendirme, psikoterapi, gelişim ve örgütsel psikoloji gibi psikolojinin farklı uygulama alanlarında faydalanılan bir teknoloji haline gelmektedir (Solso ve ark., 2024). Bu çalışmanın amacı ise yapay zekâ destekli uygulamaların, sosyal robotların ve sohbet botlarının psikoloji alanında kullanımıyla ortaya çıkan ve yakın gelecekte karşılaşılabileceğimiz etik sorunları ele almaktadır. Bu amaç doğrultusunda psikolojide kullanılan YZ teknolojilerinin avantajları ve dezavantajları birlikte değerlendirilecektir. YZ'nin psikoloji alanında kullanımı, geleneksel psikoterapi yöntemlerini tamamlayan yenilikçi bir bakış açısı sunmaktadır (Konyalı ve ark., 2025). Hızlı ve kişiselleştirilmiş müdahale sunan YZ, makine öğrenimi temelli tarama ve risk modelleri aracılığıyla özellikle klinik psikoloji alanında depresyon ve anksiyete başta olmak üzere psikolojik bozuklukların erken teşhisi ve müdahale planlarının hazırlanmasında psikologların çalışma koşullarını dönüştürmektedir (Konyalı ve ark., 2025). Büyük dil modelleri temel alınarak geliştirilen sohbet botları, çoğunlukla Bilişsel Davranışçı Terapi yaklaşımıyla eğitilmekte; zaman ve mekân sınırı olmaksızın sanal terapist rolüyle bireylere destek sunma potansiyeline sahip gözükmemektedir (Akgöz ve ark., 2022; Adamopoulou ve Moussiades, 2020). Özel hayata dair mahremiyet endişeleri, etiketlenme korkusu, coğrafi uzaklık veya ekonomik yetersizlikler sebebiyle psikoterapi desteği alamayan bireylerin psikolojik sağlıklarını korumak adına sanal terapist rolündeki YZ, faydalı bir alternatif olarak değerlendirilmektedir (Akgöz ve ark., 2022). YZ, nöropsikoloji alanında da erken teşhis için kullanılmakta olup başta Parkinson hastalığı ve Alzheimer olmak üzere hastalıkların tanı ve tedavi sürecine entegre edilmektedir (De Chiusole ve ark., 2024; Medenica ve ark., 2024). Sunduğu bu olanaklarla Yz, psikologların danışanlarına ilişkin değerlendirme süreçlerini kolaylaştırırken; danışanların uzun süreli takibi, tedavinin etkinliğinin değerlendirilmesi ve kişiselleştirilmiş müdahale planlarının geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Gelişim psikolojisi alanında, otizm gibi dezavantajlı

grupta değerlendirilen çocukların, psikososyal gelişimlerinde YZ destekli sosyal robotlardan faydalanılmaktadır (Namlısesli ve ark., 2024; Laban ve ark., 2024). Endüstri ve örgüt psikolojisi alanında ise personel seçimi ve performans değerlendirmesi gibi temel uygulama alanlarında YZ, psikologlara asistanlık hizmeti sunmaktadır (Norton ve ark., 2024). Dezavantajları bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde YZ aracılığıyla danışanlardan ve katılımcılardan alınan verilerin depolanması ve korunması, erken teşhis ve müdahale uygulamalarında verilerin belirli bir kullanıcı kitlesini temsil etmesi, bu uygulamaların her danışan için geçerliği ve uygunluğu konusunda sınırlılık oluşturmaktadır (Bertoncini ve Serafim, 2023; Floridi ve Cows, 2022). Cinsiyet, yaş, etnik kökenlere dair YZ'nin sahip olduğu veriler, veri temelli hatalara sebebiyet vererek uygulamalarda önyargılar oluşturabilmektedir (Olawade ve ark., 2024; Obermeyer ve ark., 2019). Diğer yandan kullanıcılar YZ'nin sunduğu hizmetten olumsuz etkilendiği durumda sorumluluğun kime ait olduğu konusu belirsizdir. Bu araştırmanın amacı doğrultusunda, psikoloji biliminde YZ kullanımının avantaj ve dezavantajları her bir uygulama alanı için değerlendirebilmek mümkündür. YZ teknolojileri erişilebilir, kişiselleştirilmiş ve veri temelli psikolojik hizmetlere olanak sağlamaktadır, ancak psikologların YZ teknolojilerinin kullanılacağı uygulamalara ve alanlara dair uluslararası risk tabanlı bir yönerge ile etik sınırlılıkların belirlenmesine (Jobin ve ark., 2019), kullanıcılar ve katılımcıların YZ ile kuracağı ilişkinin çerçevesinin netleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ruh sağlığı uzmanları, hukukçular ve mühendislerin iş birliği ile hazırlayacağı yönergeler kapsamında psikologların YZ okuryazarlığı eğitimi alması gerekli görülmektedir (Munnik ve Noorbhai, 2024). Bu öneriler doğrultusunda insan refahını koruma ve bilime katkı sunma motivasyonundaki psikologlar için YZ'nin güçlü, sürdürülebilir ve objektif bir teknoloji olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, psikoloji, uygulamalar, etik, sınırlılıklar

Tuba Çevik

Çankırı Karatekin University, Türkiye
tubademir@karatekin.edu.tr

BYUNG-CHUL HAN FELSEFESİNE GÖRE DİJİTAL TEKNOLOJİ ÇAĞINDA ÖZGÜRLÜK

Dijital teknolojilerin ve özellikle internet temelli iletişim araçlarının bireye sunduğu özgürlük olanakları, çağdaş toplumlarda büyük ölçüde olumlu bir söylem üzerinden sunulur. Bireylerin bilgiye anında erişebilmesi, mekân ve zaman sınırları olmaksızın iletişim kurabilmesi, kendi ifade biçimlerini dijital platformlar aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırabilmesi, bu özgürlük söyleminin temel bileşenlerindendir. Ancak bu olumlu çerçeve, dijitalleşmenin birey üzerindeki etkilerini yalnızca yüzeysel düzeyde anlamamıza neden olur ve dijital kültürün beraberinde getirdiği yapısal dönüşümler göz ardı edilir. Bu çalışmada, dijital teknolojilerin görünürde sunduğu özgürlük olanaklarının, aslında bireyi yeni bir gözetim ve tahakküm rejimi içerisine çektiği savunulmakta; bu dönüşüm Byung-Chul Han'ın dijital çağ eleştirisi temelinde kavramsal olarak tartışılmaktadır.

Özellikle sosyal medya platformlarının merkezinde yer aldığı dijital kültür, bireylerin mahremiyetini aşındırarak onları sürekli olarak kendilerini sergilemeye, görünür olmaya ve sosyal onay almaya yöneltir. Bu yeni toplumsal dinamik, klasik anlamda dışsal bir otorite tarafından uygulanan baskıdan çok, bireyin kendi üzerindeki içsel baskısı üzerinden işlerlik kazanan bir denetim biçimini ortaya çıkarır. Birey, dışarıdan bakıldığında özgür gibi görünse de aslında dijital sistemin belirlediği normlara ve görünürlük rejimine uyum sağlamak zorunda hisseder. Bu bağlamda özgürlük, gönüllü gözetim ve içselleştirilmiş zorlamalar aracılığıyla görünmez biçimde sınırlandırılmakta; bireyin dijital özne olarak varoluşu, performans ve verimlilik temelli ölçütlerle değerlendirilmektedir.

Bu dönüşümü anlamlandırmada Han'ın dijital çağ eleştirisi bize önemli bir teorik zemin sunar. Han, dijitalleşmenin yalnızca teknolojik bir ilerleme değil, aynı zamanda bireyin özne olma biçimini kökten dönüştüren ideolojik bir yapı olduğunu savunur. Ona göre, modern birey artık itaatkâr bir özne değil, kendi kendisini sömüren bir performans öznesidir. Bu bağlamda özgürlük, artık eylem kapasitesinin artması anlamına gelmemekte; tersine, bireyin kendi

kendini denetleyerek sistemin taleplerine gönüllü olarak uyması sürecinde kaybolmaktadır. Han'ın "şeffaflık toplumu", "yorgunluk toplumu", "pozitif şiddet" ve "psikopolitika" gibi kavramları, dijital çağda özgürlüğün nasıl yeniden yapılandırıldığını anlamak açısından son derece önemlidir.

Han'ın "şeffaflık toplumu" kavramı, dijital çağda her şeyin görünür ve erişilebilir olması yönündeki zorlamayı ifade eder. Şeffaflık, başlangıçta açıklık ve dürüstlikle ilişkilendirilse de Han'a göre bu durum zamanla bireyin mahremiyetini kaybettiği ve her an izlenebileceği bir denetim mekanizmasına dönüşmüştür. Sosyal medyada kullanıcıların gönüllü olarak kendilerini teşhir etmeleri, yalnızca bireysel bir tercih değil, sistemin görünürlük baskısına uyum sağlama zorunluluğudur. Bu da özgürlüğü güçlendiren değil, onu bastıran bir şeffaflıktır. Benzer şekilde, "yorgunluk toplumu" kavramı da günümüz bireyinin sürekli olarak daha fazlasını yapma, daha verimli olma ve kendini geliştirme baskısı altında tükenmişliğe sürüklendiğini ifade eder. Bu baskı dışsal bir otoriteden değil, bireyin kendi içinden gelir. Birey, potansiyelini gerçekleştirme adına sürekli olarak kendisine görevler yükler ve bu görevlerin altında ezilir. Bu durum, özgürlüğün içsel bir baskıya dönüşmesinin bir başka örneğidir. Han'ın "psikopolitika" kavramı ise klasik disiplin toplumlarının fiziksel bedeni kontrol etmesinin ötesine geçerek, modern toplumda ruhun, arzuların ve duyguların yönetilmesini ifade eder. Dijital platformlar, kullanıcıların duygusal tepkilerini ölçerek algoritmik yönlendirmelerde bulunur ve bireyin davranışlarını şekillendirir. Böylece denetim, dışsal kurallardan çok, bireyin iç dünyasına yöneltilen bir kontrol biçimi haline alır. Han'a göre bu, modern özgürlüğün yerini psikolojik bir yönlendirilmeye bıraktığı, bireyin kendi öznel varoluşuna yabancılaştığı bir dönüşümdür.

Sonuç olarak bu çalışma, dijital kültürün birey üzerindeki etkilerini Han'ın kavramları üzerinden değerlendirerek, dijitalleşmenin yalnızca teknik bir gelişme değil; aynı zamanda etik, sosyolojik ve felsefi boyutlarıyla ele alınması gereken bir dönüşüm olduğunu ortaya koyar. Bireyin toplumsal ilişkilerini, benlik algısını ve özgürlük anlayışını yeniden şekillendiren dijital sistemler, modern özgürlüğün sınırlarını görünmez kılar ve onu gönüllü bir denetim biçimine dönüştürür. Han'ın özgürlük anlayışında ise gerçek özgürlük, bireyin ötekiyle kurduğu derin, sahici ve yüzeysel olmayan ilişkilerde mümkün olabilir. Arkadaşlık, sevgi ve karşılıklı sorumluluk duygusu, dijital çağın yüzeysel ve algoritmik ilişkilerine karşı alternatif bir özgürlük modeli sunar. Bu bağlamda bildirinin literatüre katkısı, dijital özgürlük söylemini

eleştirel bir perspektifle ele alarak, teknolojik tahakküm biçimlerini görünür kılması ve özgürlük kavramının dijital çağda yeniden düşünülmesine imkân tanınmasıdır.

Tuba Nur Umut, Hatice İpek Keskin

Ankara University - Ankara Social Sciences University, Türkiye
tndonmez@ankara.edu.tr

NÖROTEKNOLOJİNİN AHLAKİ FAİLLİK KAVRAYIŞINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Çağımızda insan deneyimi, teknolojilerin giderek artan aracılığı ve etkisi altında şekillenmektedir. Oluşan yeni deneyim alanları neticesinde pratikte karşılaşılan sorunlar çeşitlenmekte; bu sorunlar ise kimi zaman mevcut teorik çerçevelerin sınırlarını zorlayarak revizyon ihtiyacını gündeme getirebilmektedir. Böylelikle felsefenin alt disiplinleri, teknolojinin dönüştürücü etkilerini kavramsal ve normatif tartışmaları kapsamına taşımak durumunda kalmaktadır. Bu etkinin yansımaları birçok alanda hissedilse de, özellikle gelişen teknolojilerin ahlaki statü tartışmalarında -hem ahlaki failler (moral agents) hem de ahlaki eylemin muhatapları (moral patients) açısından yarattığı gerilim, güncel etik düşüncenin dikkate değer sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu bildiri, bu bağlamda belirgin hale gelen sorunlardan birine, nöroteknolojik müdahalelerin ahlaki faillğe ilişkin değerlendirmelerimizde yol açtığı farklılaşmaya odaklanacaktır.

Nöroteknoloji alanında günümüzde kullanılan beyin implantları ve beyin-makine arayüzleri gibi teknolojilerin, bireylerin ahlaki karar süreçlerini ve davranış biçimlerini değiştirme potansiyeli taşıdığı ifade edilmektedir (Glannon 2011). Örneğin parkinson gibi hastalıkların tedavisinde yaygınlaşan derin beyin stimülasyonu (DBS) teknolojisinde beyne yerleştirilen elektrotlar aracılığıyla belirli bölgeler uyarılmakta ve böylece hastalığın semptomları önemli ölçüde hafiflemektedir. Ancak söz konusu müdahalelerin, öngörülemeyen şekilde bireylerin kişilik özellikleri üzerinde de etkili olabildiği gözlemlenmiştir. Nitekim uygulama sonrasında farklı, hatta ahlaki açıdan sorunlu sayılacak eylemlerde bulunan, yaptıklarının bilincinde olmayan vakalar kaydedilmiştir (Verbeek 2014, 83). Benzer şekilde, invaziv olmayan bir yöntem olan transkraniyal manyetik stimülasyon (TMS) ile, bireylerin ahlaki muhakemelerinin geçici olarak değiştirilebildiğine işaret edilmiştir (Zhang, J vd. 2023). Failliğin teknoloji aracılığıyla yeniden şekillendiği beyin-makine arayüzleri bağlamında ise, yalnızca beyinden

gelen sinyalleri alan değil aynı zamanda beyine veri yazabilen çift yönlü sistemlerin geliştirilmesi, felsefi ve etik tartışmalara konu olmaktadır (Sun & Ye 2023)

Bu tür örneklerden yola çıkarak nöroteknolojideki gelişmelerin klasik ahlaki faillik anlayışını zorladığını ve kavramı yeniden ele almayı gerektirdiğini öne sürüyoruz. Bildiride kavramı yeniden ele alırken çağdaş felsefedeki ahlaki faillik tartışmalarına müracaat edeceğiz. Söz konusu tartışmalarda ahlaki faillğe dair klasik anlayışların yeni durumları açıklamada yetersiz kaldığından hareketle yeni kavramsallaştırmalar önerilmiştir. Nöroteknoloji alanında ortaya çıkan durumları bu yeni öneriler ekseninde değerlendireceğiz.

Nöroteknolojik müdahaleler sonucu eylemi farklılaşan ve ahlaki sonuçlar doğuran eylemde bulunan bireyin ahlaki failliği tartışmaya açıktır. Örneğin, DBS tedavisi sonrası saldırgan davranışlar sergileyen bir bireyin ya da yapay dürtüler üretebilen bir implantın etkisiyle belirli davranışlar gerçekleştiren bireyin bu eylemleri hangi ölçüde kendi niyetinin ve iradesinin ürünü olarak nitelendirilebilir? Eğer eyleme yön veren talimat yazılımdan geliyorsa, birey hala irade sahibi, özerk ve niyet taşıyan “tam bir ahlaki fail” midir, yoksa failliği artık dereceli ve katmanlı bir mefhum olarak mı düşünmeliyiz?

Bu noktada, ahlaki failliğin ayrılmaz sonucu olan etik sorumluluk meselesinin de gözden geçirilmesi zorunludur. Böylesi durumlarda şu tür sorularla da karşı karşıya kalmaktayız: Nöroteknolojik müdahale ile gerçekleşen eylemin sorumluluğu kime aittir? Cihaz arızasının gerçekleştiği ya da cihazlara dışarıdan müdahalelerin yapıldığı senaryolarda faillik ve sorumluluk nasıl değerlendirilecektir? Bu tür durumlar ahlaki açıdan hafifletici bir unsur olarak kabul edilebilir mi?

Elbette her vakanın kendi dinamikleri farklı olacaktır. Ancak tüm bu durumlar, ahlaki faillik kavrayışının farklılaşması gerektiğini destekleyen örnekler olarak değerlendirilmelidir. Özellikle ahlaki failliğin sabit ve tek boyutlu bir kapasite olmadığını; aksine çok katmanlı ve dereceli bir yapı arz ettiğini savunan; klasik ahlaki fail anlayışının yetersiz kaldığını iddia eden Shoemaker gibi felsefecilerin geliştirdiği faillik yaklaşımları ve marjinal failler kavramsallaştırması (Shoemaker 2015), kanaatimizce, nöroteknoloji alanında karşılaşılan durumları yorumlamak için kapsayıcı bir çerçeve sunabilir.

Nöroteknolojik uygulamalar geliştikçe, bu tarz “gri alan” vakaların sayısının artabileceği öngörülebilir. Bu bağlamda, kimi durumlarda bireyleri “tam ahlaki fail” yerine “marjinal failler” kapsamında değerlendirmek gerekebileceğini; ayrıca sorumluluk meselesinin de “dağıtılmış sorumluluk” anlayışı çerçevesinde yeniden düşünülmesinin uygun olacağını savunacağız.

Anahtar Kelimeler: Nöroteknoloji, ahlaki faillik, ahlaki sorumluluk, derin beyin stimülasyonu, beyin makine arayüzleri

Uğur Kocager, Ebru Yetişkin

İstanbul Technical University, Türkiye

kocager23@itu.edu.tr

yetiskin@itu.edu.tr

BİR AÇIKLAMA İSTİYORUM: SANAT TARİHİ VE YAPAY ZEKÂ KESİŞİMİNDE AÇIKLANABİLİRLİK ÜZERİNE ETİK BİR İNCELEME

Yapay zekânın çoğunlukla kara kutu sistemler olarak geliştirilmesi ve özellikle derin öğrenme modellerinin gizli katmanlara sahip olması yapısal bir açıklanabilirlik tartışmasına neden olmaktadır. Kara kutu sorunu, bir sistemin dışarıya yalnızca girdiler ve çıktılar sunması; ancak bu çıktının nasıl üretildiğine dair sürecin içsel olarak anlaşılır olmasına rağmen açıklanabilir olmaktan yoksunluğunu ifade etmektedir. Etik açıdan değerlendirildiğinde, yapay zekâ merkezli araştırma ve bilimsel bilgi üretme süreçleri, veri yanlılığı, şeffaflık ve açıklanabilirlik gibi bazı sorunlara yol açmaktadır. Öte yandan bu tartışmalara koşut olarak gelişen Açıklanabilir Yapay Zekâ (Explainable AI [XAI]) paradigması bilgi üretimi ve araştırma etiği açısından yeni çalışmalara konu olmaktadır.

Literatür analizi ve belge incelemeye dayalı karşılaştırmalı içerik analizi yöntemini esas alan bu bildiride öncelikle, açıklanabilirlik odaklı etik sorunları irdelemek amacıyla sanat tarihi araştırmasına odaklanılacak ve bir örnek olay irdelenecektir. Daha sonra sorunun çözümü için önerilen ve bir yapay zekâ paradigması olan İnsan Merkezli Yapay Zekâ (Human Centered AI [HCAI]) bu bağlamda tartışmaya açılacaktır.

Nitekim sanat eserlerinin özgünlüğünü yapay zekâ ile değerlendiren İsviçre merkezli Art Recognition adlı şirket, 2024 yılında Hollandalı ressam Anthony Van Dyck'e atfedilen "Don Diego Messía Felipe de Guzmán Marqués de Leganés'in Portresi" (1634) adlı yapıtı incelemiştir. Bu portre, Van Dyck'in atölyesiyle kişisel üretimi arasındaki ayrımın belirsiz olduğu bir döneme tarihlendiği için, koleksiyonerlik ve sanat piyasasına göre özgünlük bakımından yüksek spekülasyon içeren bir yapıt niteliği taşımaktadır. Sanat tarihçilerinin değerlendirmesine göre bu yapıt incelendiğinde, Van Dyck'ın kendisinden çok atölye kökenini açığa çıkaran önemli üslupsal ve teknik tutarsızlıklar söz konusudur. Yapay zekâ da sanat tarihçilerinin bu yorumunu yüzde 79 oranında destekleyici sonuçlar vermiştir. Sanat tarihçiler

ile yapay zekânın oydaştığı bu sonuç Büttner, De Feudis ve Popovici (2024) tarafından bir rapor makalesi olarak Kunstgeschichte adlı hakemli akademik bir dergide yayınlanmıştır. Bu makalede yer alan “Sanat Tarihi Araştırması” ve “Yapay Zekâ” adlı iki alt bölümde birbiriyle uyumlu sonuçların nasıl elde edildiğine dair tartışmalar yürütülmüştür. Bu iki bölüm karşılıklı bir şekilde incelendiğinde “Yapay Zekâ” başlıklı bölümün ulaştığı sonuca dair “Sanat Tarihi Araştırması” bölümünün aksine nedensellik ilişkisi eksikliği göze çarpmaktadır. Bu eksiklik ve bilgi boşluğu, sanat tarihçileri tarafından yapılan bilgi üretimi ile doldurulmaktadır. Yapay zekânın açıklanabilirlik problemine karşın bu eksikliğin, insan uygulayıcılar tarafından tamamlandığı görülmektedir.

Sonuç olarak etik açıdan çekişmeli olan bu durum, dikkatlerimizi yapay zekânın bilgi üretimi sürecinde XAI tartışmalarından HCAI tartışmalarına yönlendirmektedir. Bu bağlamda bu bildiri, yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında etik bir altyapı olasılığını tartışmaya açmaktadır. Böylelikle, bilgi üretim ve araştırma süreçlerinde insan etkisi ve yapay zekâ kullanımının bütünleyicilik, şeffaflık ve hesap verebilirlik kapasitesi sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Açıklanabilir yapay zekâ (XAI), insan merkezli yapay zekâ (HCAI), araştırma etiği, yapay zekâ etiği

Umut Eldem

Dogus University, Türkiye

umut.eldem@gmail.com

GELECEK KUŞAKLARA SORUMLULUĞUN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu çalışmada gelecek kuşaklara dair sorumluluk meselesi, klasik Alman İdealizminin kavramsal çerçevesi üzerinden ele alınacaktır. Gelecek kuşaklara sorumluluklarımız hem çevre etiği, hem adalet meselesi hem de politik kurum ve kuruluşlar bağlamında ele alınabilir. Gelecek kuşaklara niçin sorumlu olduğumuzu ve bu sorumlulukların sınırlarını belirlemek için insanlığın belirli bir tarihsel süreçten geçmekte olan bir tür olarak ele alınması elzemdir, zira günümüz toplumlarının karşı karşıya olduğu büyük problemler (çevre krizi, kaynakların dağıtımı, savaş, yeni teknolojilerin taşıdığı riskler vb.) ancak insanlığın tür ölçeğinde bir araya gelerek ortak bir irade ortaya koymasıyla çözülebilir. Bunun için de insanın geçmişi, bugünü ve geleceği birlikte düşünülmeli ve hem bireysel hem de kolektif önceliklerimiz yeniden ele alınmalı ve sorgulanmalıdır. Bu çalışmada Kant'ın ve Hegel'in doğa, yaşam, insanlık ve rasyonellik kavramları, ahlaki ve siyasi ilerleme mefhumları ile birlikte ele alınacak ve gelecek kuşaklara sorumluluğumuza dair kapsamlı ve esnek bir kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

Henüz mevcut olmayan insanların şu anda hayatta olan insanlara ahlaki bir ödev yüklemesi fikrini temellendirmek kolay görünmemektedir. Bunun başlıca sebeplerinden biri şudur: ahlaki sorumluluğu şimdi ve buradaki insanlara ve topluluklara karşı edinir ve kendi kimliğimizi de kısmen bu sorumluluklarımız üzerinden kurarız. Buradaki temel mesele, gelecek kuşakları kendimizi bireysel ve toplumsal düzeyde kavrama/anlama biçimlerimize ve dolayısıyla da ahlaki sorumluluklarımıza nasıl dahil edeceğimiz meselesidir.

Siyasi ve sosyal açılardan Kantçı yaklaşım, kozmopolitanizm ve insanın tür olarak ahlaki gelişimi mefhumları aracılığıyla bugün hayatta olan bireylerin hem şu an hayatta olan diğer her insanla, hem de gelecekte yaşayacak olan insanlarla ortak bir ahlaki topluluğun parçası olduğumuz düşüncesini pekiştirmeye faydalı olabilir. Ancak kimliğimizi oluşturan asli unsurlar

bu denli evrensel ve genel-geçer olmayıp, daha ziyade belirli bir tarihsel-kültürel izleğe aittir. Burada da Hegel'in toplulukçu (communitarian) yaklaşımı tikel kimliklerin nasıl oluştuğuna ve bunun geçmiş ve gelecek kuşaklara nasıl bağlandığına dair daha derinlikli bir kavrayış sunabilir. Bu noktadaki temel problem, yerel-kültürel kimliklerle evrensel ödev ve sorumlulukların nasıl bağdaştırılacağı meselesidir. Bir yandan tikel kimlikleri yekpare bir dünya vatandaşlığı potasında eritme riskinden kaçınan (ki bu risk emperyalizm/küreselleşme süreçleri ile hali hazırda kendini hissettirmektedir), diğer yandan da karşı karşıya olduğumuz küresel sorunlarla başa çıkabilecek yeterlilikte bir kolektif irade anlayışını geliştirebilen bir yaklaşımın ortaya konulması gerekmektedir.

Bu meseleyle ilgili diğer bir zorluk ise gelecek kuşakların mahiyeti sorunudur. Gelecek kuşaklar, bugün hayatta olan insanların oluşturdukları toplulukları ve kültürleri olduğu gibi kopyalayan neferler olmayacaktır, zira kültürel etkileşim, ekonomik ve siyasi dönüşümler ve çevre sorunu, gelecek kuşakların kimlerden oluşacağı, hangi değerlere sahip olacağı, nasıl bir hayat standardını sürdürebileceğine ilişkin soruların yanıtlanmasını güçleştirmektedir. Bunun yanı sıra “gelecek kuşaklar” ifadesi ile gönderimde bulunduğumuz ve bizi ahlaki sorumluluğa davet eden tahayyülün zamansal olarak hangi mertebede bulunduğunu belirlemek de ayrı bir zorluktur. Gelecek kuşaklar dediğimizde bundan 100 sene sonra yaşayacak insanları mı anlamalıyız, yoksa 500 sene hatta 1000 sene sonrasını mı? Sınırı nerede çizeceğimizi belirleyecek olan ölçütleri nasıl belirleyebiliriz? Burada da Kant'ın özellikle “Aydınlanma Nedir?” metninde gelecek kuşakların olası siyasi organizasyonuna dair sunduğu bazı düşünceler yol gösterici olabilir.

Anahtar Kelimeler: Gelecek kuşaklar, Kant, Hegel, sorumluluk, çevre etiği

Zeynep İspir

Ankara University, Türkiye

zispir@gmail.com

GIDA HAKKINI AÇIKLAMADA BİR KURUCU ARAÇ OLARAK TARIM VE GIDA ETİĞİ DİSİPLİNİ

Tarım ve gıda etiği, değer koruyan, adil, ekosistemi gözeten, sürdürülebilir tarım ve gıda sistemleri kurulması üzerine söz söyleyen bir pratik etik alanıdır. Bu nitelikleri taşıyan sistemlerin oluşturulması ve işleyişi sırasında, ilgili sistemlerin paydaşlarının haklarının ya da bu paydaşlara ilişkin sorumlulukların söz konusu olduğu yerde, tarım ve gıda etiği ile hukukun yolu kaçınılmazcasına kesişir. Bir temel hak olarak gıda hakkına erişim ve doğrudan bağlantılı olduğu diğer temel haklardan yaşam hakkı, sağlık hakkı gibi haklar; tarım ve gıda sistemlerine emek verenler ve sistemin sağladıklarından yararlananlar bakımından çalışma hakkı ve sosyal güvenlik hakkı; tarım ve gıda alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan çeşitli hak kayıplarını tartışmaya açan —başta mülkiyet hakkı olmak üzere— hukuki haklar; yaşadığımız çevrenin canlı cansız bütün oluşturucularıyla beraber korunmasını sağlamayı amaçlayan haklar; insan türünün yaşam alanlarını kendisinden sonrası için de kollaması gerektiği düşüncesini bugün daha sık dile getirmeye imkân veren ve gelecek nesillere yönelik sorumluluklar içeren hak tartışmaları, yukarıda dile getirilen kesişim alanı için sayılabilecek örnekler arasındadır. Esasen, gereklerini tam anlamıyla hayata geçirebilmek için, gıda hakkını yalnız başına ele almak yerine, bir kısmına burada değinilen diğer birtakım temel haklar ve hukuki haklarla zorunlu ilişkisini göz önünde bulunduran bir metoda ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ilişkiyi kurmaya imkân verebilecek teorik temelin tek başına gıda hakkı alanındaki pozitif hukuk düzenlemeleri olamayacağı düşüncesi bu sunumun çıkış noktasını oluşturmuştur.

Gıda hakkına olması gerektiği biçimiyle bütüncül bakabilmek, bu hakla beraber ilgili ve bağlantılı diğer hak tartışmalarında ortaya konan etik değerlerin beraberce ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlantılar bütününe belirgin biçimde ortaya koyan ve diğer etik perspektiflerle beraber hakların temelinde yer alan değer boyutunun altını çizen tartışmaların tarım ve gıda etiği sahasında son yıllarda daha etkili bir biçimde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu özellikleriyle temel hakların gerekçelerini oluşturan değerlerin saptanması

faaliyetine katkı veren bir örnek olması bakımından —gıda hakkının açıklanmasında— tarım ve gıda etiğinin kurucu bir rol üstlendiği söylenebilecektir.

“Gıda Hakkını Açıklamada Bir Kurucu Araç Olarak Tarım ve Gıda Etiği Disiplini” başlıklı bu çalışma, tarım ve gıda etiğinin, bir temel hak olan gıda hakkının anlamını, kapsamını ve gereklerini ortaya koymadaki rolü üzerinde durmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışma boyunca, gıda hakkının “yeterlilik, sağlanabilirlik, erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik” şeklinde dile getirilen dört temel boyutu; gıda güvenliği, gıda güvencesi, gıda egemenliği gibi ilişkili olduğu diğer kavram sahaları; açlık, kötü beslenme, gıdanın silah olarak kullanılması gibi global düzeyde varlığını sürdüren adaletsizlik örnekleri üzerine yapılan analizlerde tarım ve gıda etiği bilgisinin üstlenebileceği rolün genel çerçevesi ele alınacaktır. Çalışmanın temel sorusu, “Bir uygulamalı etik disiplini olarak tarım ve gıda etiği alanının, gıda hakkı üzerine değerlendirmeler yapan/norm hazırlayan/pozitif hukuku uygulamak durumunda olan hukukçuya söyledikleri ve söyleyebilecekleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu sorunun yanıtının gıda hakkının geçmişini ve bugününü anlayıp değerlendirmede olduğu kadar gıda hakkının geleceğini şekillendirmede de hukuka yol gösterebileceği iddiası ayrıca gerekçelendirilmeye gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarım ve gıda etiği, gıda hakkı, beslenme hakkı, uygulamalı etik, hukuk ve etik